

คู่มือกระบวนการทำวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ

ประกอบรายงานโครงการประสานงานชุดโครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
ภาคเหนือ

เรณู อรรถาเมศร์ และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
โครงการ ยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ

2554

คู่มือกระบวนการทำวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ

- ตอนที่ 1 ทดลองครั้งที่ 1 กระบวนการตั้งคำถามอย่างละเอียด : กรณีศึกษาโครงการ
ตำนานท้าวแสนปมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนตำบลเทพนคร
ชุมชนบ้านไทรตึงษ์ จ.กำแพงเพชร
- ตอนที่ 2 ทดลองครั้งที่ 2 การตั้งคำถามการศึกษาบริบทชุมชน กรณีศึกษา : โครงการ
กองข้าวเปลือกบ้านน้ำหมัน , โครงการชุมชนสะพานปรมิตร และ โครงการ
ตลาดท่าเสา จ.อุตรดิตถ์
- ตอนที่ 3 ทดลองครั้งที่ 3 เติมการตั้งคำถาม กรณีศึกษา : โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์
ท้องถิ่นภาคเหนือ จ.นครสวรรค์ และ จ.อุทัยธานี
- ตอนที่ 4 ตัวอย่างการเขียนรายงาน

สารบัญ

ตอนที่ 1 การตั้งคำถามอย่างละเอียด	1
การตั้งคำถามคือหัวใจของการเก็บข้อมูล	5
การแบ่งยุคประวัติศาสตร์	7
ตัวอย่างคำถามประเด็นการดำเนินชีวิต และกายภาพ	9
ตัวอย่างการเขียนบริบทชุมชน	13
ตอนที่ 2 การตั้งคำถามการศึกษานโยบายชุมชน กรณีศึกษา : โครงการฝึกกองข้าวเปลือกบ้านน้ำหมัน	14
คำถามประเด็น : พิธีกรรม และความเชื่อ ของชาวบ้าน	15
คำถามประเด็น : การดำเนินชีวิต และบริบทชุมชน	16
คำถามประเด็น : ความสัมพันธ์ในชุมชน	17
กระบวนการตั้งคำถามในเวทีกลุ่มย่อย	18
บทเรียนที่ได้รับ	19
สรุปหลังการทำงานโครงการสะพานปรมิตร	24
ตอนที่ 3 แนวทางการเก็บข้อมูลและการเขียนเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนครสวรรค์และอุทัยธานี	33
แผนภาพที่ 1.กระบวนการวิจัยของ ยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภาคเหนือ	33
แผนภาพที่ 2.การเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่จะศึกษา เชื่อมโยงกับบริบทชุมชนตามแต่ละช่วงเวลา	34
แผนภาพที่ 3. ตัวอย่างการแบ่งยุคของการเขียนเล่าเรื่องเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	35
กระบวนการกลุ่มย่อย	36
การตั้งคำถามแบ่งยุคโครงการคลองรำมะนา	38
การแบ่งยุคการเปลี่ยนแปลงเขาซอนเตือเป็นวนอุทยาน ถ้ำเพชร-ถ้ำทอง	40
คำถามการเปลี่ยนแปลงประเพณีบุญบั้งไฟที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านร่องตาคี	44
คำถามการเปลี่ยนแปลงของประเพณีงานบุญเจ้าวัด	45
ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกระบวนการ	46
จากการถอดคุณลักษณะข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีไหว้ครูตาล	47
ประเด็นและคำถามที่นำไปปรับใช้ใน 3 ยุค	48
สรุปเนื้อหา โครงการ : การศึกษาสภาพการณ์การเปลี่ยนแปลงประเพณีการไหว้ครูตาล	50

ตอนที่ 1

กระบวนการตั้งคำถามอย่างละเอียด : กรณีศึกษาโครงการ ดำเนินการทั่วแสนปม
ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนตำบลเทพนคร ชุมชนบ้านไตรตรึงส์ จ.กำแพงเพชร
วันที่ 19 - 20 กันยายน 2552

ตามตารางที่มีแผนการฝึกการเก็บข้อมูล/เรื่องเล่า

มีจุดมุ่งหมายดังนี้

1. เพื่อฝึกครูพี่เลี้ยงและยุววิจัยเก็บข้อมูลและบันทึกข้อมูลอย่างละเอียด
2. เพื่อให้ครูพี่เลี้ยงมีแนวทางที่จะไปถ่ายทอดกระบวนการเก็บข้อมูลและบันทึกข้อมูลอย่างละเอียด
ให้แก่ยุววิจัย
- 3 รื้อฟื้นความทรงจำของวิทยากรพื้นบ้าน เป็นวงจรชีวิตของตนเอง ตั้งแต่จำความได้ จนมาถึง
ปัจจุบันมองผ่านประเด็นที่ศึกษา

กลุ่มเป้าหมาย

ครูพี่เลี้ยงโครงการละ 1 คน วิทยากรพื้นบ้าน 2 โครงการต่อ 1 คน เช่น ถ้า 20 โครงการ ครู 20 คน
วิทยากรพื้นบ้านมาจาก 10 หมู่บ้าน ๆ ละ 1 คน

โดย ครู 2 คนต่อผู้เล่า 1 คน

วิทยากรกลุ่มย่อย เข้ากำกับทุกกลุ่มย่อย(ถ้าเป็นไปได้) เพื่อหนุนช่วย

วิธีการนี้เน้นให้ครูทุกคนเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ จำนวนไม่ควรเกิน 20 จึงจะได้ผล และบางจังหวัด
ไม่ถึง 20 คนก็ยิ่งดี

วันเวลาที่จัดเวที จังหวัดละ 1 วัน

ยุววิจัยโรงเรียนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ กำแพงเพชร ครูพี่เลี้ยงผู้ประสานจังหวัด

กลุ่มผู้ประสานภาค ผักใช้คำถามของตนเองสัมภาษณ์วิทยากรชุมชน 3 ท่าน

การเก็บข้อมูลละเอียด		
กระบวนการ	วิธีทำ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1.รายงานข้อมูล	1.เล่า/รายงานข้อมูลที่เก็บมา ได้แบบไหน (แบบย่อสรุปความหรือเล่ารายละเอียด) 2.ปัญหาคืออะไรบ้าง	ได้รู้ว่าข้อมูลที่มีอยู่ในลักษณะใด ข้อมูลของโรงเรียนเฉลิม พระเกียรติ เป็นแบบสัมภาษณ์ ทัศนคติจึงต้องเพิ่มการตั้งคำถามให้ได้เรื่องเล่า
2.วิเคราะห์จุดขาด เตรียมถามเพิ่มเติม	2.เอาข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับคำถามวิจัย (ประเด็นที่เลือกศึกษาตรวจสอบให้เข้ายุคประวัติศาสตร์)	ได้รู้ว่าจะต้องไปถามหาข้อมูลเพิ่มเติมอะไรบ้าง เพิ่มความเข้าใจเรื่องยุคเศรษฐกิจการอย่างง่าย ๆ ทำช่อง 3 ยุคให้ตั้งคำถามหาประวัติศาสตร์ 100 กว่าปี
3.วิธีสัมภาษณ์ และจดบันทึกโดยละเอียด (ดูตัวอย่าง)	3.ขาดอะไร เก็บเพิ่ม ยกตัวอย่างเรื่องราวการเดินทางของทางประวัติศาสตร์(เอาตัวอย่างให้ดู)	การตั้งคำถามให้ได้เรื่องเล่า -คำถามปลายเปิดให้ผู้เล่าได้ เล่าประสบการณ์ตามมุมมองของตน เป็นประวัติศาสตร์ชุมชน กำกับชีวิตของผู้เล่า
4.สัมภาษณ์จริงจากวิทยากรท้องถิ่น ของตนเอง พร้อมอัดเทป	4.แต่ละโครงไปถามเพิ่มให้ได้รายละเอียดเพื่อวิเคราะห์ได้	ฝึกทำจริง ให้ถามต่อเนื่องในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจากวิทยากรคนเดียว จนมาถึงชีวิตประจำวันในปัจจุบัน-ของผู้เล่าคนนั้น
5.เล่าข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์	ส้อมเล่า ทุกตัวแบบ คือ แบบชาติพันธุ์ พิธีกรรม สมบัติสาธารณะ การอพยพโยกย้าย ฯลฯ	ครูพี่เลี้ยงคือ อาจารย์รุ่งเรื่อง ลงมือฝึกสัมภาษณ์ และพยายามสังเกต วิธีถามเพื่อเรียนรู้ เวทีอุดรติดตึ้งจะเชิญไป ถอดบทเรียนสั้น ๆ สะท้อนว่าได้เรียนรู้อะไรเพิ่มขึ้น จาก การลงชุมชนไตรตรึงส์ (ท้าวแสนปม)
6.ครูจะมีวิธีถ่ายทอด	เวทีแลกเปลี่ยน	สรุปแนวทางที่ครูพี่เลี้ยงจะไปฝึกยูววิจัย

กระบวนการการเก็บและ บันทึกข้อมูลละเอียดให้กับเด็ก อย่างไร		ให้เก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ได้อย่าง ละเอียด ยังไม่มีเวลาตั้งคำถาม
7.เขียนรายงานเตรียมส่ง จังหวัด	รีบทำ	

ความรู้เพิ่มเติม

การตั้งคำถามคือหัวใจของการเก็บข้อมูล

คำถามมีหลายประเภท

- ต้องสรุปหน้าที่ของคำถาม รู้แล้วเพื่อจะทำอะไร
- สร้างความสัมพันธ์/ สร้างความรู้ใหม่/ขัดแย้ง/ ดังนั้นการตั้งคำถามนั้น
- ความเข้าใจ/อยากรู้/อธิบาย/ พัฒนา/ปรับใช้/ฉกฉวย/ รักถิ่น/
- ไม่ใช่ตั้งเพื่อให้รู้ / ถามเพื่อรู้อย่างเดียว /
- คำถามมีหน้าที่มากมาย
- กระบวนการตั้งคำถามประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
- ระดับคำถาม : อะไร/ใคร/ที่ไหน/ทำไม/อย่างไร
- ระดับคำตอบ : เป็นประเภทความจำ
- กระตุ้น/ความคิด:สร้างจิตสำนึก รักบ้านเกิด กตัญญู จิตสาธารณะ ฯลฯ
- หลักการ/ถามเพื่ออะไร เช่น หาจุดยืน/ความรู้ลึก/อธิบาย/เงื่อนไข/ความเปลี่ยนแปลงสังคม

ความรู้เพิ่มเติมฝึกตั้งคำถาม
ความเชื่อที่มีต่อ ศาลเจ้าท้าวแสนปม

เมื่อก่อนนั้น 100 ปี (ยุคที่ 1)	60ปี (ยุคที่ 2)	ปัจจุบัน (ยุคที่ 3)
พิธีกรรม 1. สมัยปู่ของพ่อได้ยินแล้วว่า เขาประเพณีเกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อท้าวแสนปมอย่างไร ทำไม่ ทำไม่.... ทำแล้วดีอย่างไร ไม่ทำเสียอย่างไร 2. ปู่ย่า ทำอย่างไร สมัยพ่อของพ่อ ได้ยินแล้วว่า เขาประเพณีเกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อ	พิธีกรรม 1. สมัยพ่อของพ่อ ได้ยินแล้วว่า เขาประเพณีเกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อท้าวแสนปมอย่างไร ทำไม่.... ทำแล้วดีอย่างไร ไม่ทำเสียอย่างไร 2. พ่อของพ่อ ทำอย่างไร เพราะอะไร ถ้าทำแล้วดีอย่างไร ถ้าไม่ทำแล้วเสียอย่างไร 3. ได้ยินว่าเขาทำอะไร อย่างไรบ้าง 4. บ้านเราทำอย่างไร	พิธีกรรม สมัยพ่อของพ่อ/แม่ ได้ยินแล้วว่าเขาประเพณีเกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อท้าวแสนปมอย่างไร ทำไม่.... ทำแล้วดีอย่างไร ไม่ทำเสียอย่างไร ทำแล้วดีอย่างไร ไม่ทำเสียอย่างไร 2. ได้ยินเขาทำอะไร อย่างไรบ้าง 3. บ้านเราทำอย่างไร ทำไม่....

ทำวเสนปมอย่างไรร ทำไผ.... ทำแล้วดีดอย่างไรร ไผ่ทำเสียดอย่างไรร เดียนไผ่ทำดอย่างไรรบ้าง บ่านเราทำดะไร ดอย่างไรร บ้าง ทำไผ.... ทำแล้วดีดอย่างไรร ไผ่ทำเสียดอย่างไรร	ทำไผ.... ทำแล้วดีดอย่างไรร ไผ่ทำเสียดอย่างไรร	ทำแล้วดีดอย่างไรร ไผ่ทำเสียดอย่างไรร
---	--	--

ความรู้เพิ่มเติม

การตั้งคำถาม : โครงการต้านทานข้าวแสนปมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนตำบลเทพนคร

กระบวนการฝึกครูพี่เลี้ยงกับข้อมูลและบันทึกที่กลุ่มย่อยจะได้อีก

กระบวนการลงพื้นที่ประวัติศาสตร์ชุมชน

- ด้านความเชื่อ - ยุคที่ 1
- ยุคที่ 2
- ยุคที่ 3

ท้าวแสนปม

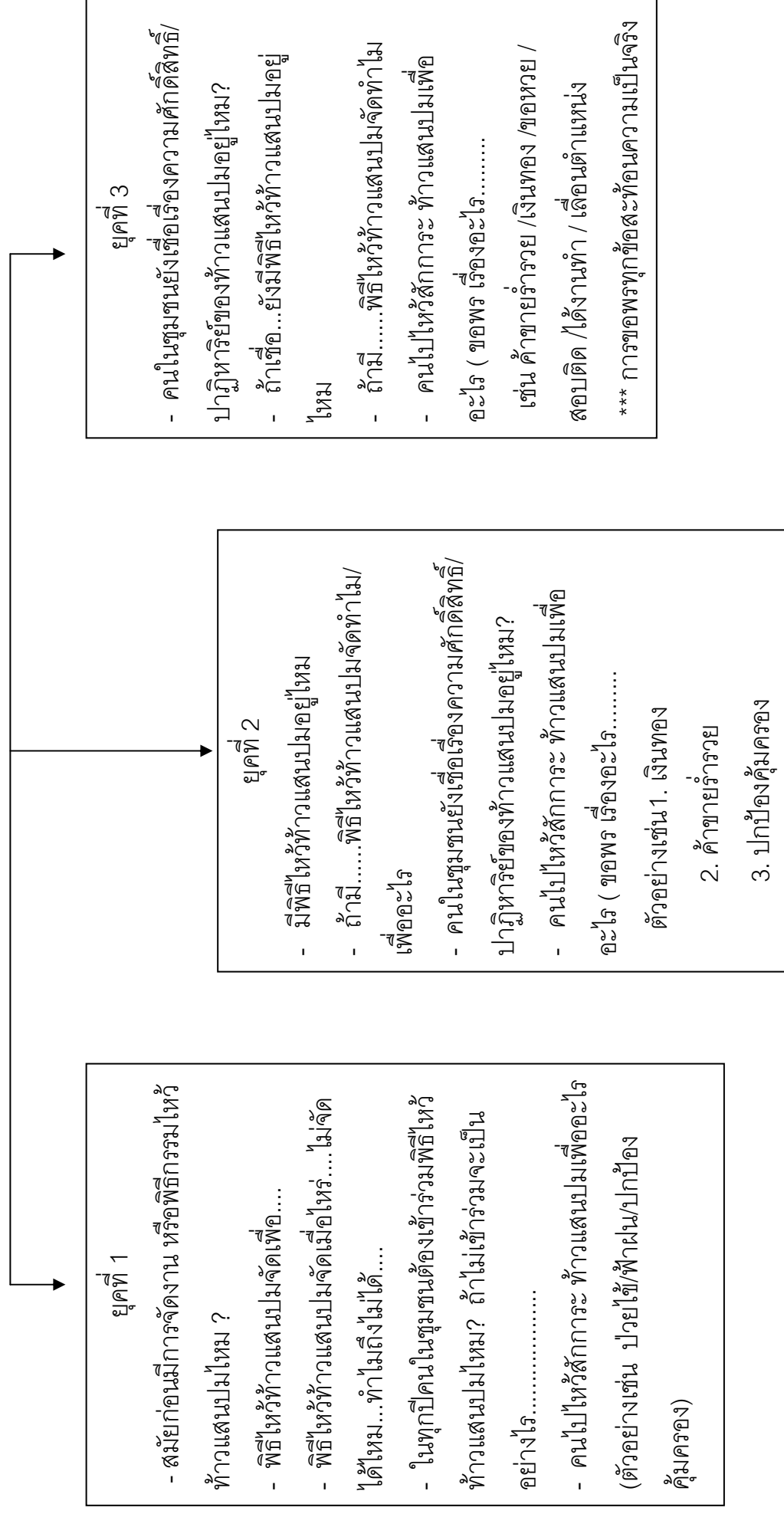
ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

- ยุคที่ 1
- ยุคที่ 2
- ยุคที่ 3

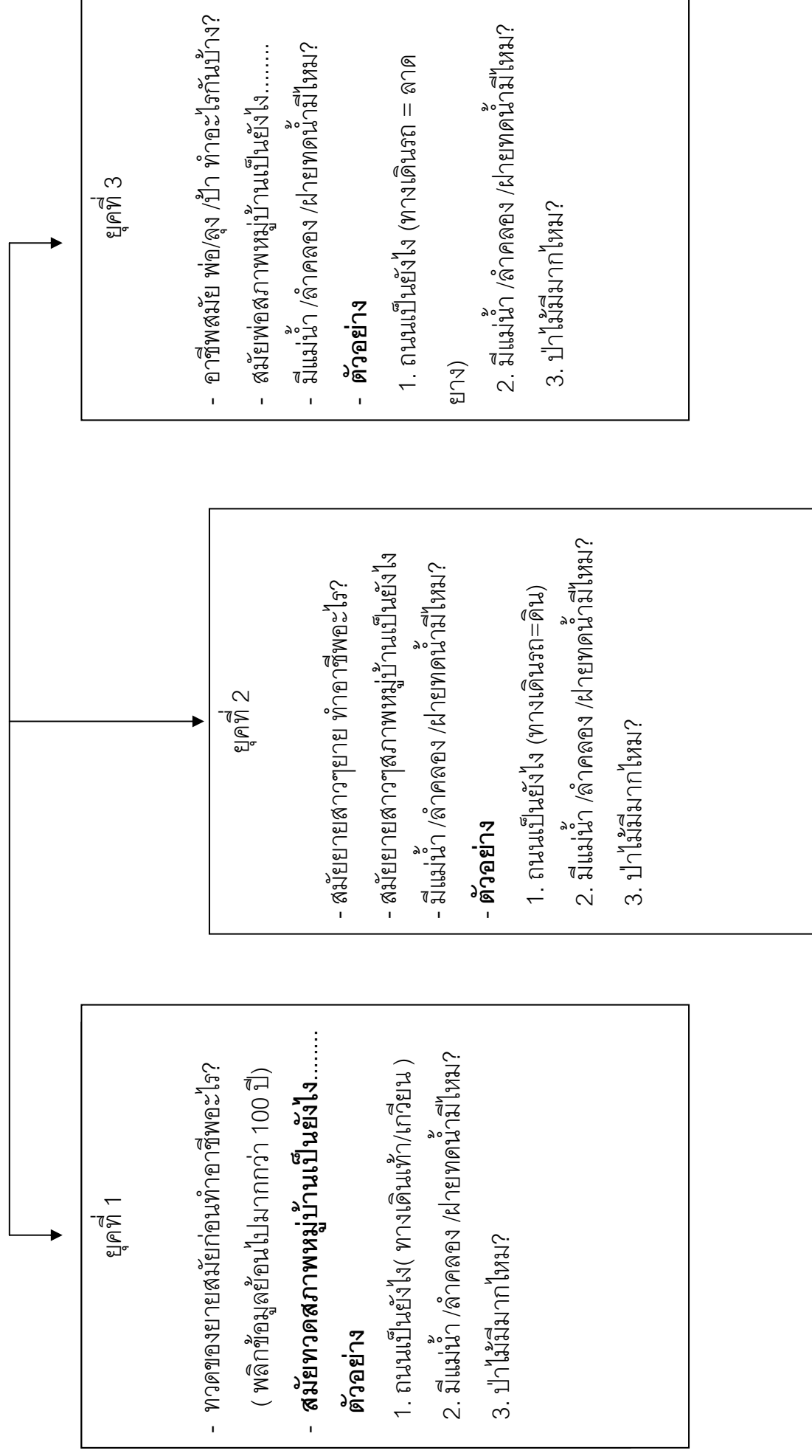
ด้านความสัมพันธ์ชุมชน - ยุคที่ 1

- ยุคที่ 2
- ยุคที่ 3

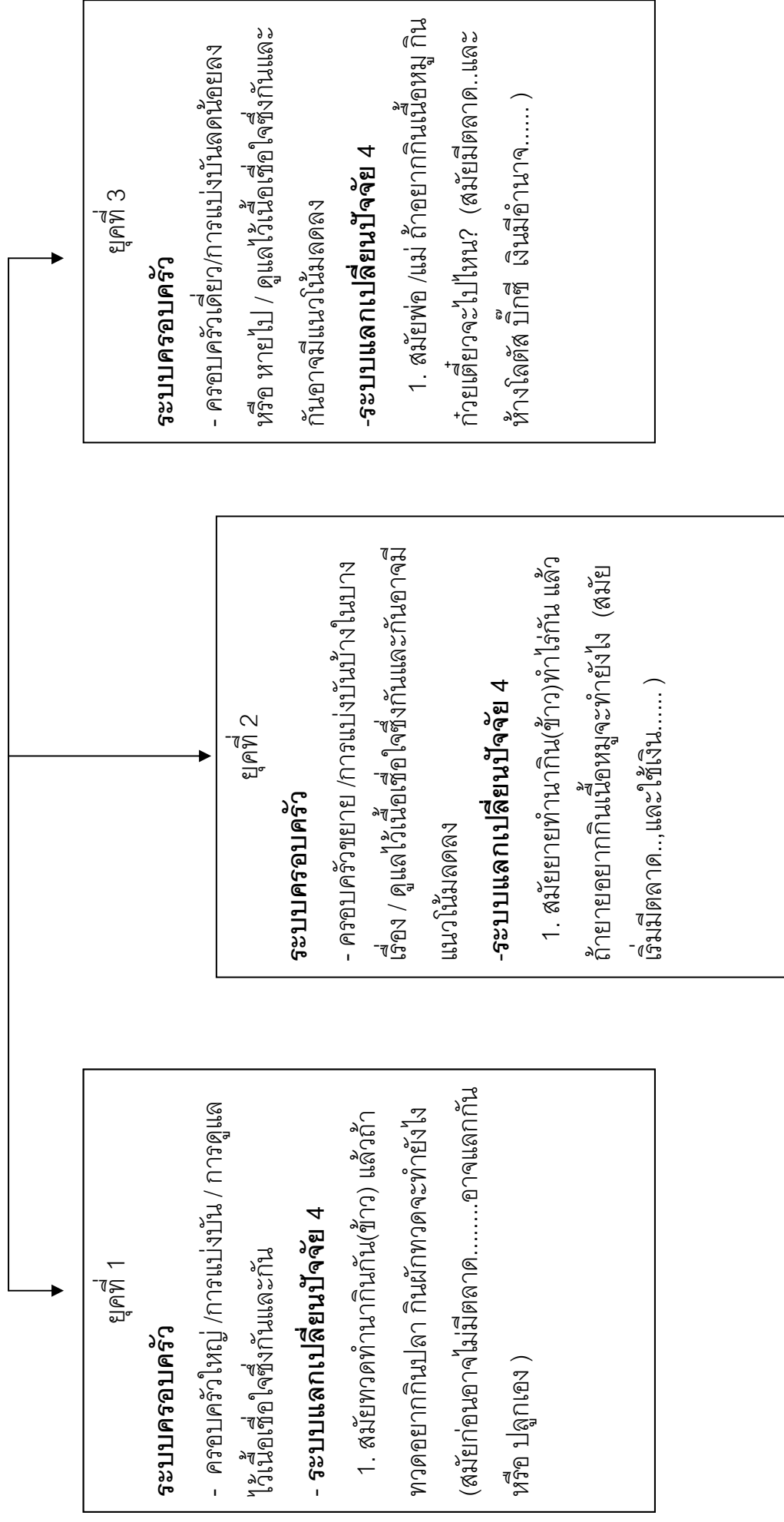
คำถามของในประเด็นความเชื่อ/พิธีกรรม

ตัวอย่างคำถามประเด็นการดำเนินชีวิต และกายภาพ
 ปรับจากที่ยูวีวิจัยคิดขึ้น

ประเด็นด้านความสัมพันธ์ชุมชน

กิจกรรม

วันที่ 19 ออกจากเชียงใหม่ 7 โมงไปถึง บ่ายโมง พายูววิจัยไปฝึกตั้งคำถามที่อุทยานประวัติศาสตร์ จนถึง 5 โมงเย็น

ครูได้สร้างแบบสอบถามและเด็กเก็บมาเรียบร้อยแล้ว วัดทัศนคติ ได้ให้ความรู้ ว่า วิถีเก็บข้อมูลของศาลท้าวแสนปม ให้วิเคราะห์ บทบาท คุณค่า และการเปลี่ยนแปลง และให้ประเด็นว่า จะตั้งคำถามให้ประวัติศาสตร์ 100 ปีได้อย่างไร ให้ช่วยกันคิด และเขียนลงในฟลิฟชาท ได้แนวทางการถามดังต่อไปนี้

กลางคืนพิมพ์ทีมงานคำถามที่ได้ พร้อมทั้งจัดทำเอกสาร ที่เป็นตัวอย่างงานเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 2 เรื่อง คือประวัติศาสตร์บ้านแม่สาวเมืองหนอง และประวัติศาสตร์ชุมชนป่าละหอกกะสัง แจกตอนเช้าเพื่อกระตุ้นให้ยุววิจัยและครูพี่เลี้ยงเห็นผลงานที่ตนคิดขึ้น คือแนวคำถาม

ตัวอย่างเนื้อหาที่ได้รับ

วันที่ 20 ก.ย.52 เวลา 1 ชั่วโมง 13-14 ล้อล้าอาลัย ถึง 15 น ได้กระยาศาสตร์เป็นของติดไม้ติดมือกลับบ้าน เราก้แวะ มอกล้วยไข่ซื้อกลับ 1 เครือ

ตอนแรกทีลงเพื่อฝึกตั้งคำถามยังกล้าไม่ถูกว่าจะเลี้ยวเข้าหาการเปลี่ยนแปลงชุมชนได้อย่างไร จึงเริ่มด้วย

-การเปลี่ยนแปลงความเชื่อท้าวแสนปม พบว่ามีศาลท้าวแสนปม และศาลนี้ย้ายมา 3 แห่งแล้ว ครั้งแรกฟังไม่ทัน

ครั้งที่ 2 ย้ายเพราะชุมชนใหญ่ขึ้น ต้องการขยายถนน จึงย้ายศาลและอัญเชิญองค์ท่านมาสถิตย์อยู่ ยังมีบทบาทอยู่

กล่าวคือ จะมีฮ่องแขวนเรียงรายอยู่มากมาย เพราะคนเอามาเก็บน คำอธิษฐานก็เปลี่ยนแปลงไปตามปัญหาชุมชน

เมื่อก่อนเพื่อความอุดมสมบูรณ์ และอยู่เย็นเป็นสุข เดียวนี้ขอหอย ขอให้ม้งานทำ ขอให้ได้งานทำ ขอให้สอบได้ ขอให้รวย "อัตลักษณ์ที่เก็บคือ ฮ่อง มีที่มาจากเรื่องเล่าตำนานท้าวแสนปม ซึ่งเป็นปฐมวงศ์ของราชวงศ์อุทอง เป็นใหญ่ขึ้นมาได้เพราะพระอินทร์ให้ขอพรจากกลองเกร

-การก่อตั้งชุมชน และการเปลี่ยนแปลง มีผู้ให้ข้อมูลหญิงล้วน (ครูเป็นคนจัดให้) ต้องเอาผู้รู้ ที่เคยไปเวทีกำแพงครั้งก่อน แต่โชคดี มีคนจนแสนเจียมตัว บอกว่ายายไม่มีความรู้อะไรจะให้

หรรอก เป็นคนจน แม่ตายตั้งแต่เล็ก ๆ ย่าต้องเอาไปขอนมคนอื่นกิน คนที่เขามีลูกอ่อน คนเขาก็ให้กิน พอยายโตขึ้นยายก็ไปตอบแทนช่วยงานเขาไปตักน้ำ ทำงานบ้าน เพิ่งเลิกทำเพราะเขาเพิ่งตาย

สมัยปู่ที่ดินแถวนี้เป็นป่า ปู่เป็นคนจน(ยังไม่ได้ถาม) นู๋ได้ยินแว่วจากอีกกลุ่มหนึ่งคุณยายบ้านใหญ่รำวรวว่า

ปูยายเป็นกำนัน ไปบุกเบิกถางที่มีพื้นที่ไร่เยอะ รำวรว วกกกลับมาหาคุณยายจนเมื่อเรียนจบชั้นประถมก็ไปรับจ้างทำถนนในหมู่บ้านผู้หญิงก็ถางหญ้าผู้ชายก็โค่นไม้ใหญ่ พอก่อออกไปนอกหมู่บ้านไปเอายาง พวกที่เอามาทำชั้น ช่วงประมาณ 20 ปีมานี้ก็เริ่มไปรับจ้างไร่อ้อย แต่มันฝรั่งมาก่อน ช่วงไหน(ยังไม่ได้ถาม) ตอนยายวัยรุ่นคนเขาจับกันด้วยเพลงโต้ตอบกัน หนุ่มจะจับสาว ๆ ก็จะปฏิเสธ คุณยายไม่มีคนจับมากหรรอก ยายเป็นจนจึงมีคนสนน้อย หนุ่มสาวจะเจอกันในวันสงกรานต์ไปเล่นที่หาดทรายริมน้ำแม่ปิง ร้องรำทำเพลงตลอดเวลา 7 วันไม่ทำงาน ได้เตรียมข้าว ขนม อาหารไว้ล่วงหน้าแล้วเพราะมีแต่กิน ๆ เล่น ๆ สนุกมาก ยายมีสองคนพี่น้อง กลุ่มพี่คนสัมภาษณ์เล่าว่าเคร่งเครียดมาก ย่าทุกข์ทำแต่งงาน ส่วนคุณยายคนแรก เป็นน้อง จึงชอบความสนุกสนาน เพลงอะไรก็ร้องได้หมด มีเพลงระบำ. ไปด้วยร้องให้ฟังว่า(ตอนเด็ก ๆ เห็นแล้วว่าได้ประวัติศาสตร์คนตัวเล็กตัวน้อย ร้อยกว่าปีแน่นอน...ผลงานจะอยู่ที่เด็กบันทึกพวกเขาจะส่งมาให้พี่ไ้ทีหลังอาทิตย์นี้พวกเขาสอบ

ตัวอย่างการเขียนบริบทชุมชน

โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัด กำแพงเพชร
โรงเรียนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ กำแพงเพชร

ตำนานท้าวแสนปมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนตำบลเทพนคร

บริบทของชุมชนจากนิทานหมู่บ้าน

มีนิทานหมู่บ้านเทพนคร คุณตา/คุณยาย เล่าว่า.....

บริบททางภูมิประเทศ

ทิศเหนือ.....

ทิศใต้.....

ทิศตะวันออก.....

ทิศตะวันตก.....

สมมติ

ยุคแรก (ชาวบ้านเรียกชื่ออะไร)ชาวบ้านทำนา ทำไร่ ในครอบครัวจะมี ปู่ย่า ตา ยาย พ่อแม่ และลูก ๆ ช่วยพ่อแม่ทำนา ทำงานบ้าน ไปวัด ผู้ชายเรียนหนังสือกับพระ การค้าขายตลาดเมื่อก่อน.....

ยุคที่สอง ทำนา และรับจ้างทำนา ทำไร่ มันสำปะหลัง ไร่อ้อย ออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน ตั้งโรงเรียนเมื่อ พ.ศ. ครูคนแรก บวชแล้วสึกออกมาสอนหนังสือ จนถึงเดี๋ยวนี้มีครูใหญ่คน ลูกหลานเรียนหนังสือ ส่วนมากจบ ป. 4 ออกมาทำนา และฯลฯ...รับจ้าง ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ในหมู่บ้าน.....

การค้าขายตลาดตอนนั้น สินค้าพื้นบ้าน กล้วยไข่? ปลุกตั้งแต่เมื่อไร ปลุกมากเมื่อไหร่

ยุคที่สามยุคปัจจุบัน ชาวบ้านทำนา ทำไร่ ปลุกไร่อ้อย มันสำปะหลัง ทำนาข้าวลดลง ที่นากลายเป็นไร่ มันสำปะหลัง อ้อยเริ่มปลุกประมาณ ปี.....

ตลาดตอนนี้ มี โลตัสเข้ามาในเมืองตลาดบ้านเรา.....

ตอนที่ 2

การตั้งคำถามการศึกษาบริบทชุมชน กรณีศึกษา : โครงการพิธีกองข้าวเปลือกบ้านน้ำหมัน ,
โครงการชุมชนสะพานปรมิตร และ โครงการตลาดท่าเสา จ.อุตรดิตถ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

วันที่ 26 – 27 กันยายน 2553

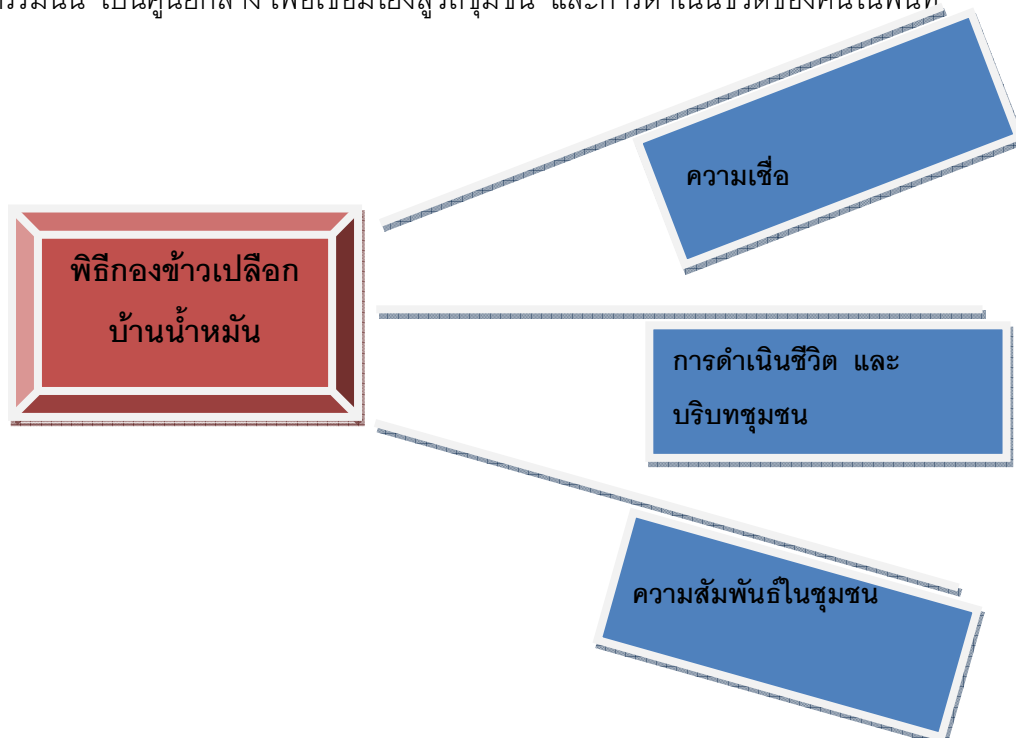
โครงการกองข้าวเปลือกบ้านน้ำหมัน

โครงการนี้ ทีมภาคได้ผู้รู้ชุมชน ซึ่งมีอีกบทบาทหนึ่งคือเป็นครูเจ้าของโครงการ ที่เสนอขอรับทุนจากชุดโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ

ครูสนั่น อายุประมาณ ห้าสิบกว่าปี พ่อ แม่ และ ครอบครัวของครูสนั่น ทำนามาตั้งแต่สมัยปู่ย่า ตาทวด “ครูสนั่น” เป็นบุคคลเดียวที่ออกนอกกรอบจากท้องไร่ท้องนา ออกมาศึกษาหาความรู้ด้วยตัวเอง จนกระทั่งสามารถสอบเข้าเป็นครูได้จนทุกวันนี้

ครูสนั่นเล่าให้ฟังว่า สมัยก่อนตอนครูยังเด็ก พิธีกองข้าวเปลือก เป็นพิธีที่ครูมักพบเห็น และมีโอกาสได้เข้าร่วมเป็นประจำทุกปี ในช่วงฤดูเก็บเกี่ยว ทำให้ครูสนั่น อยากทำโครงการพิธีกองข้าวเปลือกกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านน้ำหมัน

ครูสนั่นเริ่มเล่าประวัติความเป็นมาของพิธีกองข้าวเปลือกให้เราฟัง ประจักษ์แจ้งเช่นนั้น วิทยาการกลุ่มย่อย จึงได้ขอจัดการเล่าความของครูสนั่น ด้วยการชี้แจงสมาชิกในกลุ่มย่อย เพื่อให้เข้าใจรูปแบบวิธีการ และกระบวนการดำเนินงานในพื้นที่ ให้เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน กล่าวคือ เราเน้นคำว่า “ไม่ศึกษาประวัติความเป็นมาของพิธีกรรม” แต่เราจะเอาพิธีกองข้าวเปลือก ในด้านรูปแบบ และคุณค่าของพิธีกรรมนั้น เป็นศูนย์กลาง เพื่อเชื่อมโยงสู่วิถีชุมชน และการดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่

คำถามประเด็น : พิธีกรรม และความเชื่อ ของชาวบ้าน

ยุคที่ 1 นาล้วนฯ

- เมื่อก่อนประเพณีของชาวเปลือกเค้าทำเมื่อไหร่
- สมัยพ่อของครูเค้าทำพิธีของชาวเปลือกกันที่ไหน
- ทำไมเค้าถึงต้องเอาชาวเปลือกไปกองรวมกันที่วัด
- ชาวเปลือก เมื่อทำพิธีกรรมทางศาสนาแล้วเค้าจะไปไหน
- ถ้าไม่ได้ทำนา ก็ไม่มีข้าว แล้วคนที่ไม่มีข้าวเค้าเขาอะไรไปร่วมในพิธี มีไหม หรือไม่มีข้าวก็ไม่เข้าร่วม
- ชาวบ้านจะรู้ได้ไง ว่าถึงกำหนดวันทำพิธีของชาวเปลือก
- ครูได้เข้าร่วมพิธีเหมือนกับพ่อแม่ของครูไหม
- ชาวบ้านมีความเชื่ออะไร ทำไม่ถึงทำให้เกิดพิธีของชาวเปลือก

ยุคที่ 2 นานาสัก

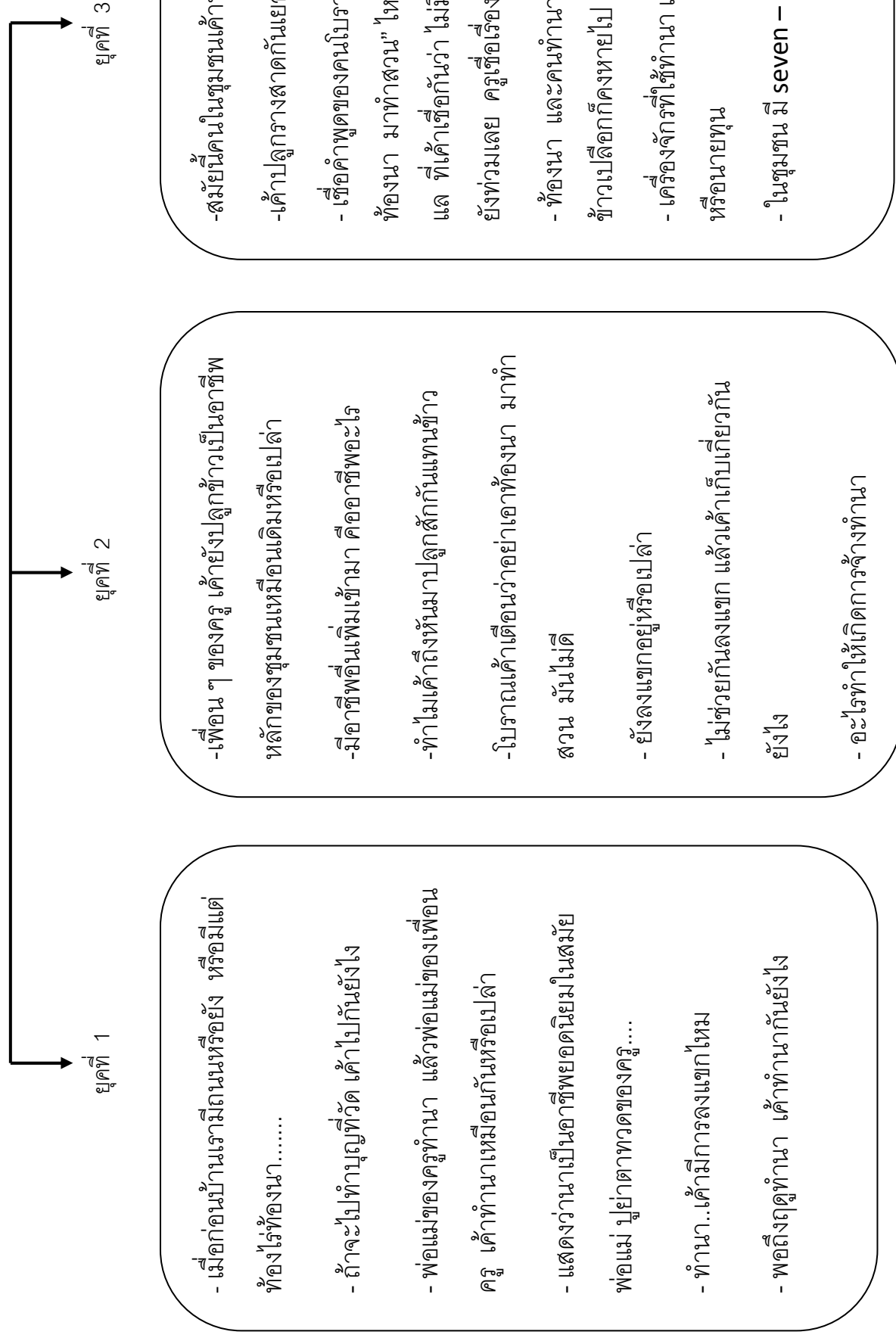
- ตอนครูเป็นหนุ่ม พิธีของชาวเปลือกยังมีอยู่ให้เห็นไหม เป็นยังไงบ้าง เปลี่ยนไปจากเมื่อก่อนหรือเปล่า และเปลี่ยนยังไง อะไรบ้าง
- คนเข้าร่วมเยอะเหมือนเมื่อก่อนหรือเปล่า
- ยังคงมีความเชื่อเหมือนเดิมที่ว่า การทำบุญของข้าว เป็นการให้ทาน เป็นการทำให้ข้าวมีสิริมงคลอยู่เหมือนเดิมไหม
- นอกจากทำพิธีเพื่อความเป็นสิริมงคลให้ข้าวแล้ว ชาวบ้านมีความเชื่ออะไรอีกหรือไม่

ยุคที่ 3 นาที่เหล้อยู่

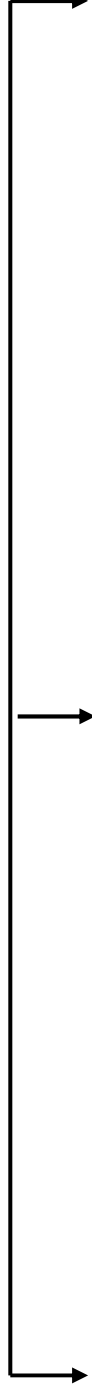
- ตอนนี้พิธีของชาวเปลือก ในชุมชนบ้านน้ำหมื่นยังทำอยู่หรือเปล่า
- ทำเหมือนทุกปีที่ผ่านมาไหม เปลี่ยนไปจากสมัยครูหนุ่ม ๆ ยังไงบ้าง
- ความเชื่อเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อะไรทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น
- ข้าวที่ได้จากพิธีของชาวเปลือก จะเอาไปเป็นบูชา หรือนำไปทำยังงต่อไป หลังจากพิธีชาวนั้นผ่านพิธีกรรมมาแล้ว

คำถามเริ่มน้อยลง อาจเพราะข้อมูลชุมชนมีไม่เพียงพอ อีกทั้งผู้ตอบไม่สามารถเล่าเรื่องราวทั้งหมดได้

คำถามประเด็น : การดำเนินชีวิต และบริบทชุมชน

คำถามประเด็น : ความสัมพันธ์ในชุมชน

ยุคที่ 1

- เมื่อก่อนครอบครัวของครูอยู่กันคน
- อยู่ในบ้านหลังเดียวกัน พี่นิตีเดียวกันเลย หรือไม่
- แบ่งหน้าที่ในครอบครัวกันยังไง
- ใครมีสิทธิขาดในบ้านมากที่สุด
- มีผู้ใหญ่บ้านหรือยัง
- ชาวที่ปลูกมาได้ นำไปทำอะไรบ้าง... เช่น ขาย , เก็บไว้กิน , ถวายวัด ฯลฯ
- นอกจากจะทำมาแล้ว ยังมีการทำอาชีพอื่น ๆ เสริมหรือไม่

ยุคที่ 2

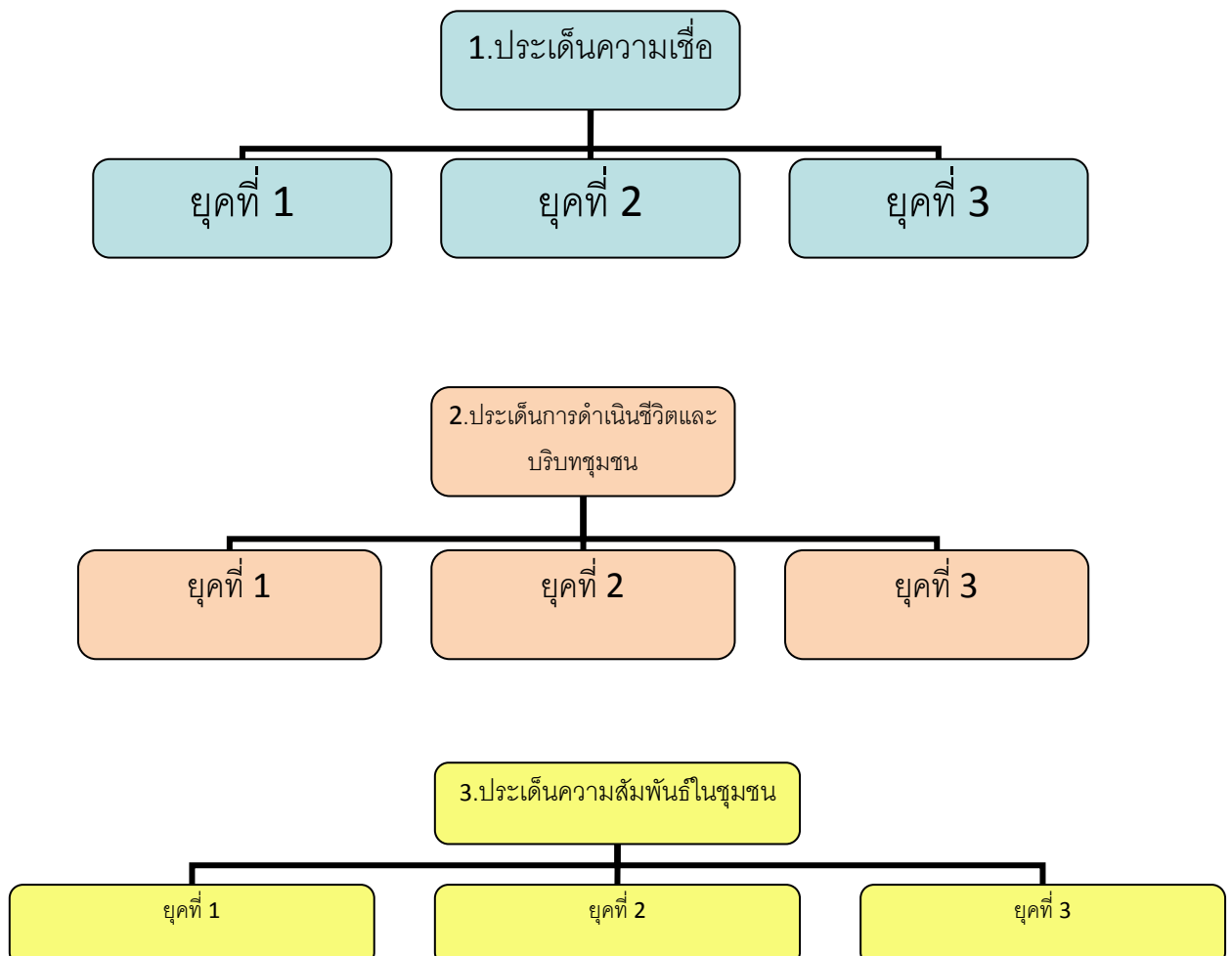
- ตอนนั้นครูยังอยู่กับญาติพี่น้องในบ้านหลังเดียวกันหรือไม่
- อยู่ในพื้นที่ดินเดียวกันหรือเปล่า
- หน้าที่ของพ่อแม่ ตอนนั้นยังใช้ทำนา หรือแปรสภาพไปแล้ว
- นำไปปลูกต้นสักทั้งหมด หรือบางส่วน
- ปลูกสักขายได้เท่าไหร่
- หน้าที่ของญาติพี่น้องของครู ปลูกหวาน ไถ เอง หรือจ้างทำ
- การลงแขกยังมีให้เห็นอยู่หรือไม่

ยุคที่ 3

- ญาติพี่น้อง ลูกหลาน ยังอยู่ในชุมชนเดียวกันหรือไม่ หรือมีการออกไปอยู่ต่างจังหวัด ต่างชุมชน หรือไป...เพื่อศึกษา...บ้างไหม

กระบวนการตั้งคำถามในเวทีกลุ่มย่อย

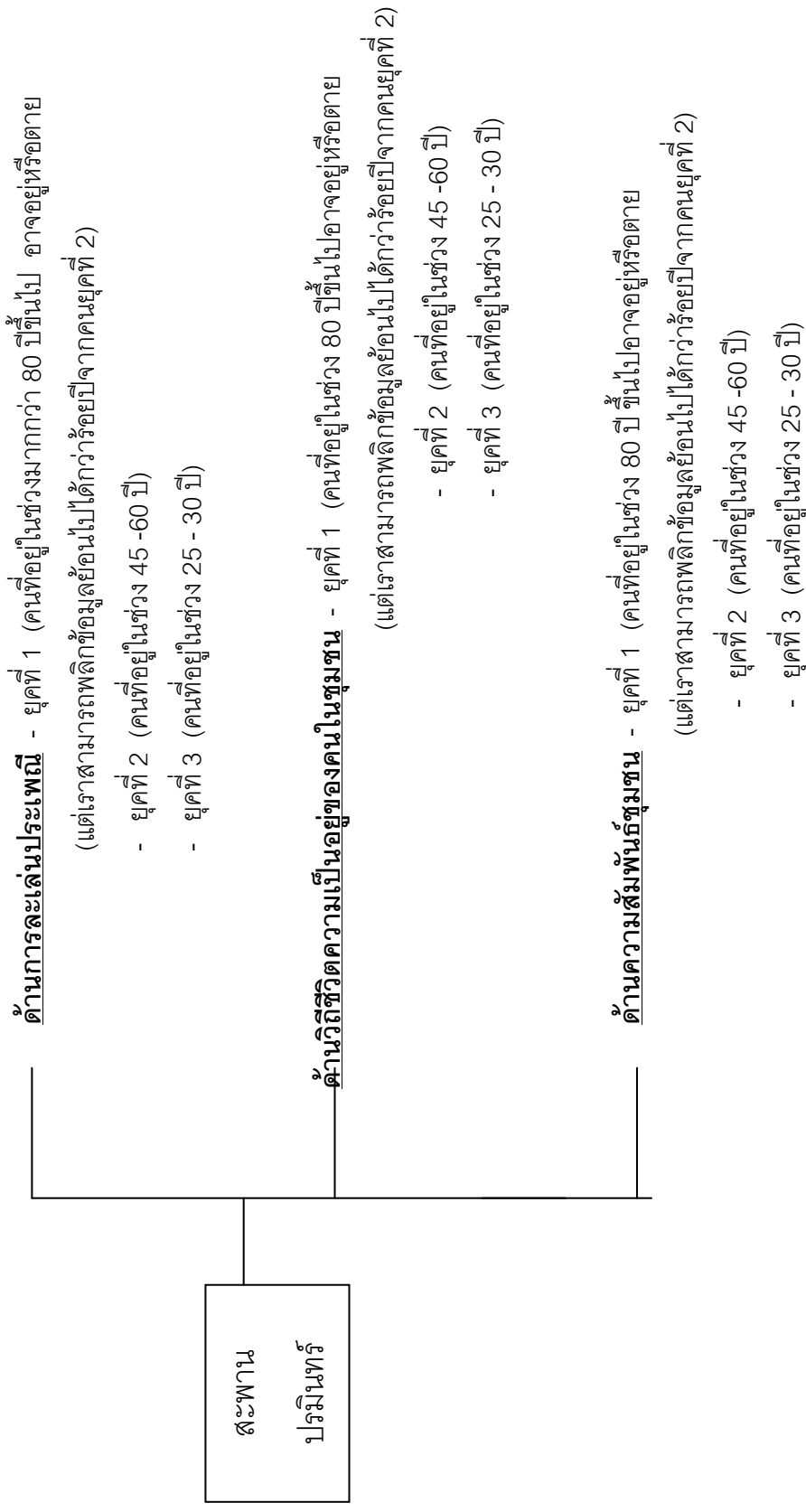
1. สร้างความสัมพันธ์ , แนะนำตัววิทยากรกลุ่มย่อย ,ขอรับคำแนะนำจากสมาชิกในกลุ่มย่อยทุกคน
เปิดตัวว่าเราไม่ใช่คนในพื้นที่ อาจมีข้อมูลไม่เพียงพอ
2. แนะนำว่ากลุ่มย่อยนี้ จะใช้พื้นที่ กรณีศึกษา : โครงการฟิสิกของข้าวเปลือกบ้านน้ำหมัน เพื่อฝึก
กระบวนการตั้งคำถาม ขอให้ทุกท่านคิดว่า ตนเองจะทำโครงการในหัวข้อนี้ และให้ช่วยกันตั้ง
คำถาม โดยเราจะไม่ถามประวัติความเป็นมาของพิธีกรรม แต่เราจะทำความรู้จักกับพิธีกรรมนี้
คร่าว ๆ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน จุดเปลี่ยนของชุมชนที่เราจะวิจัย
3. เริ่มตั้งคำถาม เอาประเด็นเป็นที่ตั้ง และวิทยากรกลุ่มย่อย เป็นผู้นำคำถามมาแบ่งยุค จากนั้น นำ
ข้อมูลที่ได้ทั้งหมด มาเชื่อมสัมพันธ์กัน เพื่อให้เห็นจุดเปลี่ยนของประวัติศาสตร์ชุมชน ผ่านฟิสิกของ
ข้าวเปลือกบ้านน้ำหมัน

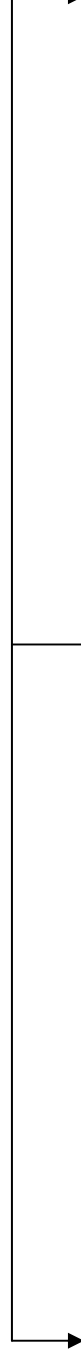
บทเรียนที่ได้รับ

1. การเตรียมตัวของทีมงาน การอ่านโครงการ เพื่อทำความเข้าใจ บริบทเบื้องต้น เนื่องจากเป็นโครงการที่อยู่ในขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา ทำให้วิทยากรกลุ่มย่อย ไม่มีข้อมูล จึงไม่สามารถนำข้อมูลไปปรับใช้ในเวทีจริงได้
2. ประเด็นการเตรียมตัวและเตรียมความสัมพันธ์กับผู้รู้ (ครูสอน) เนื่องจากว่าผู้รู้ ยังไม่ค่อยกล้าพูดถึงเรื่องของตนเองให้ผู้อื่นฟังมากนัก อาจเพราะความสัมพันธ์ยังไม่ดี และยังไม่มี การเข้าไปคุยส่วนตัวเพื่อเตรียมตัว และเมื่อไม่ได้เตรียมตัว พอมีคนไปนั่งสัมภาษณ์เยอะๆ ทำให้เกร็ง และพูดเนื้อหาได้น้อย ถึงไม่ได้เลย
3. วิทยากรกลุ่มย่อย และสมาชิกกลุ่ม มีระดับความสัมพันธ์ที่ยังไม่แน่นแฟ้นกับผู้รู้เท่าที่ควร เมื่อไปคุยกับผู้รู้ ทำให้มีกำแพง หรือช่องว่างด้านความสัมพันธ์เกิดขึ้น แต่หากปรับบทบาทของตนเองให้เป็นเหมือนเพื่อน เหมือนลูกหลาน เช่น ถ้าคนที่ไปคุยกะผู้รู้ เป็นลูกหลาน ที่อยากรู้ชีวิตของปู่ย่าตายาย ชาวบ้านย่อมสะดวกใจที่จะเปิดเผยข้อมูลได้มากกว่า

การลงพื้นที่ประวัติศาสตร์ชุมชนสะพานปรมินทร์

ตัวอย่างคำถามในประเด็นการละเล่น/ ประเพณี

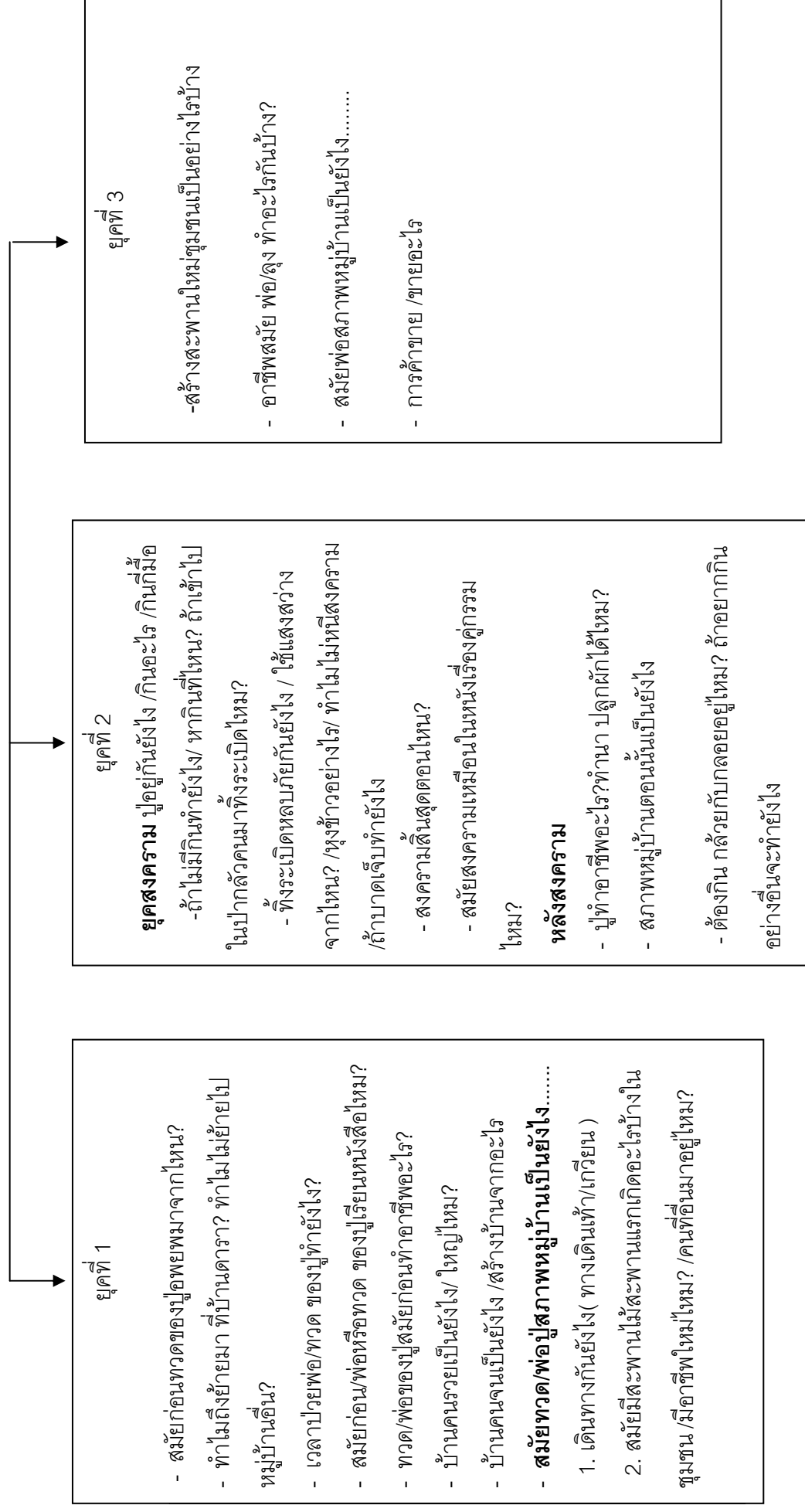

ยุคที่ 1
- สมัยทวด/ พ่อของปู่ มีงานวัดไหม? - ถ้ามีแล้วมีอะไรบ้าง? - แล้วจัดงานที่ไหน? - แล้วทำในช่วงไหน? แล้วใครไปร่วมงานบ้าง? /เป็นคนในชุมชนหรือนอกชุมชน? - ในงานวัดมีอะไรขาย/ต้องไปทุกคนไหม? - ใครเป็นคนจัดงานวัด

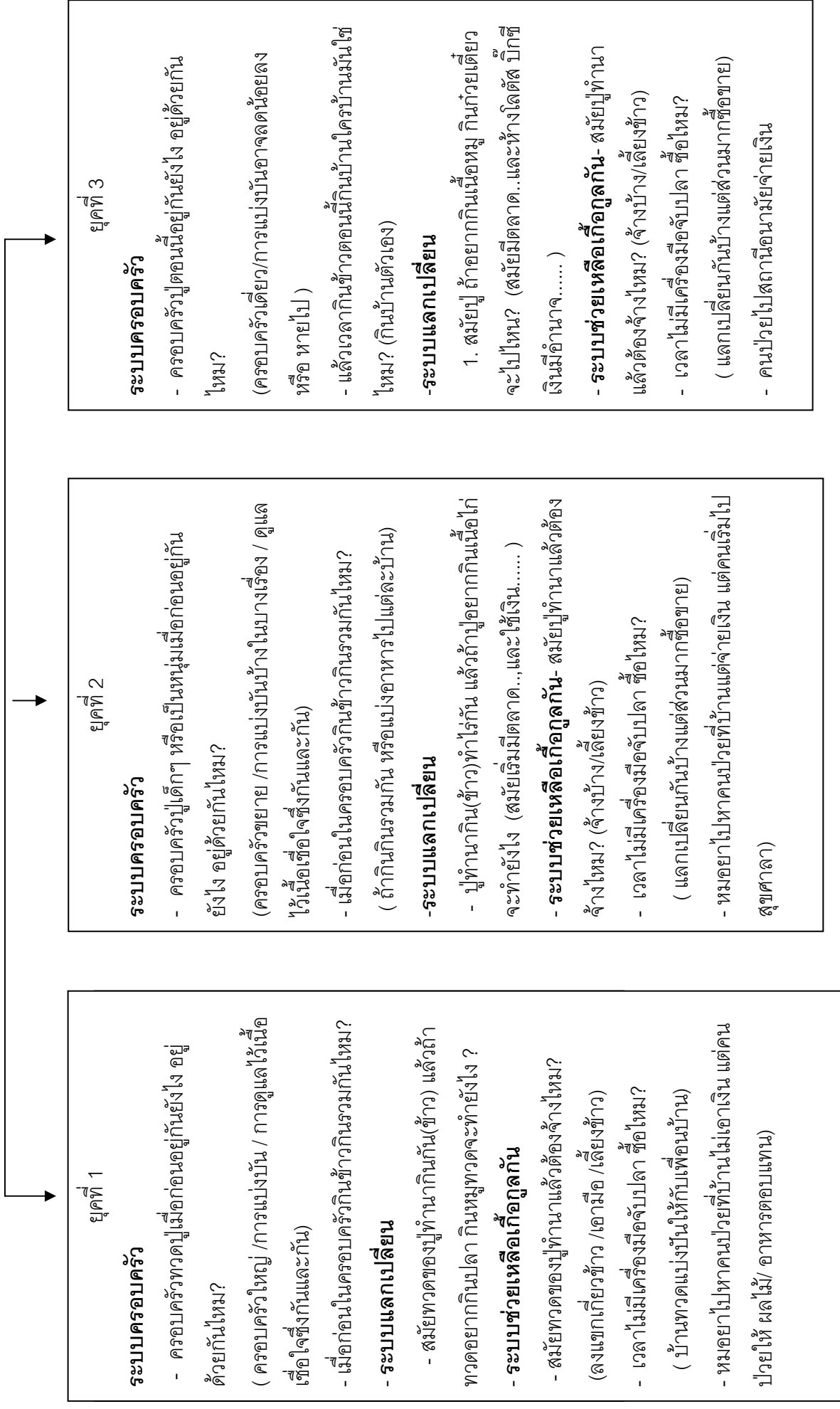
ยุคที่ 3
- ตอนนั้นยังม้งงานวัดไหม? - ถ้ามี ในงานวัดมีอะไรบ้างเหมือนสมัยตอนปู่เป็นหนุ่มมีไหม? - ตอนนั้นจัดงานวัดที่ไหน? - แล้วทำในช่วงไหน? - งานวัดตอนนั้นสนุกไหม? ยังเหมือนตอนตอนเป็นหนุ่มหรือเปล่า? - ใครไปร่วมงานวัดบ้าง /ปู่ยังไปอยู่ไหม?

ยุคที่ 2
- สมัยปู่เด็กหรือเป็นหนุ่มมีงานวัดไหม? - ถ้ามี ในงานวัดมีอะไรบ้างเหมือนสมัยก่อนนี้ไหม? - ตอนนั้นจัดที่ไหน? - แล้วทำในช่วงไหน? - งานวัดตอนนั้นสนุกไหม? ยังเหมือนตอนปู่เด็กหรือตอนเป็นหนุ่มหรือเปล่า? - ใครไปร่วมงานวัดบ้าง?

ตัวอย่างคำถามในประเด็นการดำเนินชีวิต และกายภาพ

ประเด็นด้านความสัมพันธ์ชุมชน

สรุปหลังการทำงานโครงการสะพานปรมินทร์

กระบวนการช่วงเช้าเริ่มต้นด้วยการมาแบบมินิๆเนื่องจากตื่นเช้าและต้องรีบอาบน้ำเพื่อลงไปวางแผนโครงการกับทีมที่ห้องอาหารของโรงแรม ทีมงานได้แบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงานเพื่อพร้อมในการปฏิบัติงานกันในช่วงเช้า ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

เวลา 8:30 หลงทางนิดหน่อยแต่ก็ไม่สายไปสำหรับการไปสู่ที่ประชุมกับทีมเครือข่ายในจังหวัด (เรามา ก่อนด้วยซ้ำไป) แผนการทำงานวันนี้วิทยากรชุมชนมาไม่ครบ แต่จำนวนครุมาเกินคาดหมาย แต่ไม่เป็นไร แบ่งกลุ่มเพื่อสร้างกระบวนการถามได้สามกลุ่มพอดีเป๊ะ คือ กลุ่ม ตลาดบ้านท่าเสา / สะพานปรมินทร์ / และ กลุ่มกองข้าวฟอน (พอดีกับจำนวนวิทยากร) แต่เราแอบได้ยินทีมสะพานปรมินทร์พูดคุยประวัติศาสตร์สะพานกันใหญ่ซึ่งเราอยากกระซิบบอกจริงๆเลยว่า ไม่ใช่เลยคะ หนูไม่ต้องการรู้ประวัติศาสตร์สะพาน.....

ได้เวลาเข้ากลุ่มย่อย.....

กลุ่ม “โครงการสะพานปรมินทร์” มีผู้สนใจมากเกินความคาดหมายแต่ชุดผ้าไหม อาจทำให้การ ยกเก้าอี้และการย้ายร่างกายมาสู่ด้านหลังห้องเข้าไปสักหน่อย.....เราเริ่มอธิบายอย่างคร่าวๆในการถามต้อง แบ่งออกเป็นช่วงๆ(ยุค)เพื่อเชื่อมเป็นวงกลม เพื่อเป็นเรื่องราวชีวิตของประวัติศาสตร์คนตัวเล็กตัวน้อยผ่านยุค จากการถาม (ทุกคนแสดงบทบาทกันอย่างเข้มข้น แย่งกันถาม วิทยากรท้องถิ่น) แต่ต้องต่อกันมาใหม่ ทั้งหมดเนื่องจากมุ่งถามแต่สะพาน สะพาน และสะพาน เราจึงได้อธิบายว่าเราใช้สะพานเป็นแค่แกนกลางในการผันเปลี่ยนไปแต่ละยุคเท่านั้น เพื่อเราจะได้อธิบายบริบทชุมชนว่าเป็นอย่างไร(อาชีพ/ บ้าน/อาหาร/ประเพณี ฯลฯ)

เริ่มเข้าสู่บรรยากาศแห่งการเข้าใจ เข้าใจ..... ซึ่งทุกคนช่วยกันแบ่งยุคออกมาได้เป็นสามยุคโดยได้ ผันคำถามไปที่ละยุคได้อย่างน่าสนใจและที่ประทับใจคือ มีครูท่านหนึ่งสนใจมากซึ่งท่านจะคอยจุดประเด็น ใหม่เสมอ เพื่อช่วยเพื่อนฯเวลาคิดคำถามไม่ออก (หรือท่านรีบกลับบ้าน)

คุณตาศรี แสงจันทร์ อายุ 73 ปี อยู่บ้านดารา เป็นคนพื้นเพที่นี่โดยแท้จึงเล่าเรื่องได้อย่างถึงพริกถึงขิง ว่า **ยุคแรก**.....สมัยทวดของตานั่นอพยพกันมาจาก ลาวเวียงจันทร์โน้น (นามสกุลแสงจันทร์ น่าจะเพี้ยนมาจากเวียงจันทร์หรือเปล่า) เข้ามาก็มาตั้งรกรากอาศัยทำนา ทำไร่กันไปมีกินพออยู่อย่างไม่อดอยากเพราะเวลา หน้าเกี่ยวข้าวก็เอาแรงกันจากเพื่อนบ้านนี้แหละ เงินทองไม่ต้องการน้ำเย็นๆสักขันก็คงพอแล้ว ดูได้จากขนาด เครื่องมือจับปลา / ไล่ผักไล่ข้าวแห กระดัง กระบุง ทวดและพ่อของตายังสานยังถักกันมาแบ่งปันกันถ้าของใคร เสีย หรือไม่มี อาหารการกินก็ต้องซื้อขายแบ่งกันกินยังเหลืออีกด้วยซ้ำ(หมักปลาร้า) แต่ถ้าบางครั้งที่ไม่สบายหมอยาหาบยามารักษาถึงบ้านเลยทีเดียว สิ่งของตอบแทนหมอยาก็ไม่มากไม่มายอะไร มะพร้าวลูก ผัก สักกำมือก็พอแล้ว เมื่อถึงช่วงว่างเว้นจากการทำงานสมัยนี้เขาก็มีการละเล่นเพื่อผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อย

ข้อสังเกต

1. แม้กระทั่งครูยังแย่งกันถามภายในกลุ่ม เราต้องปรับกระบวนการดังกล่าวในครั้งต่อไป
2. มีคำถามเรื่องการแบ่งยุคที่เพิ่มเติมจากกลุ่มดีกันนะคะ ครูบางท่านอยากทราบการแบ่งยุคเป็นปีพ.ศ. จะได้ไหม? หรืออ้างอิงจากตัวบุคคลดี
3. การแบ่งกลุ่มย่อยหากมากเกินไปทุกคนไม่ได้ทำกระบวนการ
4. การจัดกิจกรรมในครั้งต่อไป น่าจะมีการอธิบายคร่าวถึงการแบ่ง การพัฒนาของชุมชนผ่านยุคประวัติศาสตร์แก่ครูโรงเรียนต่างๆ เพราะจากการทำงานครั้งนี้ บางคนยังไม่เข้าใจ ส่วนคนที่เข้าใจสามารถทำกระบวนการได้ดี
5. ครูบางท่านยังสรุปเรื่องราวไม่เป็น พุดไปเรื่อยๆแต่สรุปเนื้อหาไม่ได้
6. การลงครั้งต่อไปเราควรมีการวางแผนการ ให้กับครูในเรื่องการสัมภาษณ์(ถาม) ดีไหม?คะ
เนื่องจาก--> ถามไป ----->ไม่จด --->ลืมหมด-----> สรุปไม่ได้

โครงการตลาดท่าเสา

ทีมกลางได้กำหนดโครงการวิจัยตลาดท่าเสา เป็นกรณีศึกษาตัวอย่างการตั้งคำถาม โดยมีประเด็นต่างๆเพื่อนำไปสู่การสร้างกระบวนการ ดังนี้

1.กรอบแนวคิด เพื่อนำไปสู่การตั้งประเด็นคำถาม

1. ที่อยู่อาศัย : ในเรือ /บนแพ, ย้ายมาบนบก
2. วิถีชีวิต: การย้ายตลาดจากเรือ/แพก่อนขึ้นบกเป็นตลาด, จากการแลกเปลี่ยนก่อนไปสู่การค้าขาย export –import, รูปแบบการค้าเมื่อก่อนขายเฉพาะตอนเช้า ปัจจุบันขายเช้า และเย็น, สินค้าเปลี่ยนเป็นสำเร็จรูป (Ready food) สินค้าหลากหลายมากขึ้น(สินค้าสมัยใหม่)จากเดิมเป็นสินค้าสด

2.การตั้งประเด็นคำถามย่อยเพื่อสืบค้นข้อมูล

กลุ่มได้ตั้งประเด็นคำถามจากกรอบแนวคิดในหัวข้อที่ 1 โดยกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มได้เสนอกระบวนการตั้งคำถามโดยยังไม่ยึดติดกับกรอบแนวคิดการแบ่งยุค เพื่อให้กลุ่มได้สร้างคำถามอย่างอิสระ เพื่อให้ได้จำนวนคำถามมากที่สุด แล้วค่อยนำคำตอบที่ได้มาจัดกลุ่มคำถาม และสังเคราะห์คำตอบการแบ่งยุคต่อไป โดยการสอบถาม สัมภาษณ์คุณยายละมุน อายุ 77 ปี อาชีพอดีต-ปัจจุบัน แม่ค้าทำขนมไทย และเคยอาศัยอยู่ในเรือแพมาก่อนที่จะย้ายมาอยู่บนบก ประเด็นคำถามย่อยมีดังนี้

- ประวัติส่วนตัว (เด็ก วัยรุ่น ครอบครัว ลูก หลาน)
- ใช้ชีวิตประจำวันในเรืออย่างไร ทำอะไรในแต่ละวัน
- ลักษณะเรือ
- ขนาดครอบครัว ความสัมพันธ์ สิ้นสอดทองหมั่นใช้อะไร (เงิน ทอง ที่ดิน เรือ ฯลฯ)
- ค่าเช่า ค่าจอด ค่าจัดการตั้งเรือแพ
- อาชีพ คนเรือแพ ทำอะไร ค่าขายอย่างเดียวหรือไม่ จับปลาไหม อาชีพอื่นๆ อย่างไร
- สภาพความสัมพันธ์ของชาวเรือแพ เป็นอย่างไร เป็นญาติ? อพยพมาจากที่ใด?
- ประเภทของสินค้าที่นำมาแลกเปลี่ยนบ้าง
- ใช้เกณฑ์อะไรในการแลกเปลี่ยน
- สินค้ามาจากที่ไหน จำนวน

- ของป่าอะไรที่เอามาแลก และเอามาจากไหน
- ลักษณะตลาดน้ำเหมือนของที่อื่นไหม (ดำเนินสะดวก)
- การแลกสินค้าบนบก กับเรือเป็นอย่างไร เหมือน หรือแตกต่าง
- การเดินทางมาติดต่อซื้อขายสินค้าเป็นอย่างไร
- มีวิธีการสะสมเงินรายได้อย่างไร
- เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยทำอย่างไร (แผนโบราณ พื้นบ้าน ปัจจุบัน)
- การศึกษาบุตรหลานมีการสนับสนุนหรือไม่
- เชื้อชาติของคนเรือมาจากไหน มาเมื่อไร ทำไมถึงมา
- เรือมอญ คืออะไร เกี่ยวข้องกับชาวมอญหรือไม่ และมาจากไหน
- มีใจ ขโมย หรือไม่ รักษาทรัพย์สินของตนเองในเรืออย่างไร
- มีการรักษา เก็บสินค้าจากเหลื่อขายอย่างไร
- มีการเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยเมื่อไร อย่างไร เพราะอะไร
- นอกจากการค้าขายในเรือมีอาชีพอื่นเสริมหรือไม่ อะไร
- เรือล่องซุง หรือไม่
- อาชีพเสริมบนบกมีหรือไม่
- ชื่อของจำเนียบบนบกบ่อยไหม สินค้าอะไร
- มีการซื้อสินค้าบนบกไปขายบนเรือไหม
- ขายสินค้าตอนเช้าแล้วสินค้าที่เหลือทำอย่างไร
- มีการเลาะแม่น้ำลำคลองไปขายไหม คลอง? แม่น้ำ? ไปถึงไหน
- พิธีกรรม ประเพณี ของชาวเรือแพ มีไหม อะไร
- มีการนับถือแม่ย่านาง พระแม่คงคาไหม
- ถ้าเรือเสีย มีวิธีการซ่อมแซมอย่างไร เอาวัสดุจากไหน ใครซ่อม
- มีผู้ปกครองกลุ่มชาวเรือแพไหม เป็นใคร
- พื้นที่ที่เคยเป็นตลาดทำนํามาก่อนปัจจุบันใช้ประโยชน์อะไร
- มีธุรกิจเพิ่มขึ้นมาในปัจจุบันคืออะไร
- รถเร่ ขายของ ตลาดนัด (การเปลี่ยนแปลงของตลาด)
- รถเร่ ขายของ ตลาดนัด ขายอะไร เหมือนในตลาดหรือไม่
- มีดีดราคากับแม่ค้าในตลาดหรือไม่
- ส่งผลต่อตลาดท่าเสาหรือไม่ เป็นอย่างไร ฯลฯ

3การสังเคราะห์ข้อมูลจากกระบวนการตั้งคำถามตลาดท่าเสาแล้วนำมาแบ่งตามยุคต่างๆตามกรอบแนวคิดประวัติศาสตร์ ดังนี้

ยุคที่ 1 “ชีวิตในเรือแพ”

ตลาดท่าเสา หรือท่าเสา เริ่มต้นเมื่อเกือบ 100 ปีที่ผ่านมาในสมัยสงครามโลกครั้งที่2 ที่การคมนาคมยังมีการใช้เรือเป็นพาหนะอยู่ เรือที่พบมากมีอยู่2 ประเภทคือ เรือไอ (เรือที่มีเครื่องยนต์ใช้ระบบไอน้ำเป็นตัวจักร) พ่อค้าเรือมอญ ซึ่งล่องเรือมาจากภาคกลางของไทย แถบจังหวัดลพบุรี ปทุมธานี ราชบุรี ล่องเรือมาตามแม่น้ำเจ้าพระยา แล้วตัดเข้าสู่แม่น้ำน่านมาจังหวัดอุตรดิตถ์ ในสมัยก่อนมีตลาดท่าเสาเป็นศูนย์กลางค้าขายที่สำคัญ เพราะเป็นจุดรวมของการแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภค บริโภคต่างๆ ถ้าเป็นคนพื้นที่จะใช้วิธีการแลกเปลี่ยน แต่ชาวมอญจะซื้อขายกัน สินค้าส่วนใหญ่ที่ชาวมอญเอามาขายจะเป็นสินค้าที่ท้องถิ่นไม่สามารถผลิตเองได้ เช่นโอ่ง น้ำมันก๊าด เกลือ ฯลฯ ชาวมอญเองเมื่อขายสินค้าแล้วก็นำสินค้าจากทางนี้กลับไปขายที่บ้านตนเองเช่นกัน เช่นรากละย่อม (ยาสมุนไพร) ชาวบ้านในแถบนี้ก็นำสินค้ามาขาย แลกเปลี่ยนกันก็มีชาวท่าเรือ บ้านโคก ฟากท่า สุโขทัย (ผ้า) ชาวลาว

นอกจากจะล่องเรือแพขายที่นี่แล้วยังมีการลัดเลาะไปยังลำคลอง แม่น้ำสายเล็กสายน้อยต่างๆ เพื่อขายสินค้าอีกด้วย สินค้าจึงไม่มีให้เหลือเก็บเพราะมีคนสั่งซื้อตลอด และมีบริการไปส่งให้ถึงที่ตามแม่น้ำลำคลองอีกด้วย

อาชีพของชาวเรือแพ นอกเหนือจากค้าขายเป็นอาชีพหลักแล้วยังมีการส่งขายไปยังบนบกด้วย พร้อมกับการประกอบอาชีพที่ชาวบกทำ เช่น รับจ้าง ทำไร่ ทำสวน ราชการ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการอพยพมาอยู่บนบกในระยะเวลาต่อมา

การปกครองของชาวเรือแพจะมีผู้ที่คอยดูแลคือ นายฮ้อยหลี ทำหน้าที่จัดเวร เรือแพ เป็นที่เคารพนับถือเชื่อฟังของชุมชนชาวเรือแพ

ยุคที่ 2 จากเรือแพสู่บก

การอพยพโยกย้ายของชาวเรือแพท่าเสา มีปัจจัยสาเหตุอยู่ด้วยกันหลายประการ เช่นการติดต่อค้าขายกับชาวบกมากขึ้น มีการรับเอาวัฒนธรรม ค่านิยม การแต่งงาน ความต้องการใช้ชีวิตเหมือนคนปกติทั่วไป อุปกรณ์ในการสร้าง ซ่อม เรือแพ หายากขึ้น ความไม่คงทน น้ำท่วม ไฟไหม้ตลาด ความสะดวกในการทำมาหากิน การสร้างถนน จากปัจจัยดังกล่าวทำให้จำนวนเรือแพลดจำนวนลงและสูญหายไปในที่สุด

การปรับตัวของชาวเรือแพขึ้นมาสู้บนบกไม่มีความแตกต่างกันมากนัก เพราะมีการติดต่อและรับเอา
สิ่งต่างๆ อย่างต่อเนื่องเป็นประจำอยู่แล้วจึงเกิดการกลืนกลายไปในที่สุด ประกอบกับคนรุ่นต่อมาได้ย้าย
บ้านเรือนมาอยู่บนบกและเอารุ่นพ่อรุ่นแม่ไปอยู่ด้วย

ด้านการประกอบอาชีพ ภายหลังมีการก่อสร้างตลาดขึ้นมา พ่อค้าแม่ค้าที่เคยขายอยู่ในเรือ ก็มีสถานที่
ทำกินเป็นหลักแหล่งไม่ต้องร่อนเร่ ค่าไหนนอนนั้นเหมือนเมื่อก่อน อีกทั้งถนนที่สร้างก็มีความสะดวกสบาย
ในการขนส่งสินค้าไปยังที่ต่างๆ มากขึ้น ทำให้ตลาดท่าเสามีทั้งพ่อค้า แม่ค้า ลูกค้า ซืหาสินค้าหลากหลาย
มากขึ้น

ยุคที่ 3 ท่าเซากับผลความเปลี่ยนแปลง

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมส่งผลต่อวิถีชีวิตผู้คนแทบทุกด้าน ไม่เว้นแม้แต่เมืองสงบ
เงียบเรียบง่ายอย่างอุดรดิตถ์ ชุมชนตลาดท่าเซาก็เช่นเดียวกันก็ได้รับผลจากการสร้างความเจริญ และการ
พัฒนาโดยเปลี่ยนแปลงจากการเป็นชาวเรือแพมาใช้ชีวิตบนบก แม้ว่าการย้ายมาอยู่บนบกจะสร้างความมั่นคง
ทางอาชีพ แต่สิ่งหนึ่งที่ชุมชนการค้าโบราณแห่งนี้กำลังประสบอยู่คือ พฤติกรรมการบริโภคของลูกค้าที่
เปลี่ยนแปลงไป การขยายตัวทางการค้ารูปแบบใหม่ มีพ่อค้า แม่ค้าต่างถิ่นที่เข้ามาในรูปแบบคาราวานสินค้า
ตลาดนัด ได้มาจับจองพื้นที่ข้างตลาด ขายสินค้าที่ตลาดสดไม่มี เช่นเครื่องอุปโภคบริโภคใหม่ๆ เสื้อผ้า
สำเร็จรูป อาหารสำเร็จรูปเช่นข้าวถุงแกงถุง เครื่องใช้พลาสติก ชีต ฯลฯ ซึ่งตลาดท่าเสาไม่มีจำหน่าย การขาย
สินค้าที่ราคาถูกลงกว่า และหลากหลาย ซึ่งตลาดจะขายเฉพาะสินค้าสด และขายเป็นเวลาคือเฉพาะในตอนเช้า
เท่านั้น ทำให้ตลาดท่าเสาในตอนกลางวันเงียบเหงา ชบเซาเป็นอันมาก อีกทั้งห้างสะดวกซื้อต่างชาติ(ห้าง
โลตัส) ก็ได้เข้ามาดึงดูดลูกค้าส่วนหนึ่งของตลาดไปเพราะขายในราคาถูกลงกว่า สะดวกสบายกว่า ตลาดท่าเสาใน
ปัจจุบันจึงลดบทบาทและความสำคัญที่มีต่อชุมชนลงไปมากจนอยู่ภาวะน่าเป็นห่วงว่าอาชีพและสภาพวิถีชีวิต
ของตลาดสดท่าเสาจะเลือนหายไปพร้อมกับประวัติศาสตร์ชุมชนที่เคยเป็นศูนย์กลางค้าขายในอดีต

สรุปบทเรียน

จากการติดตามและหนุนเสริมการสร้างกระบวนการตั้งคำถามในเวทีจังหวัดอุดรธานี กลุ่มโครงการยุววิจัยฯ ตลาดท่าเสา ได้ดำเนินการให้กลุ่มได้สร้างคำถามโดยเน้นความอิสระของครู และนักเรียนในการตั้งคำถาม โดยมีกรอบแนวคิดกว้างๆ ใน 2 หัวข้อ ได้แก่

1. วิถีชีวิต ที่อยู่อาศัย ความผูกพัน ความสัมพันธ์สังคม : ในเรือแพ ก่อนย้ายมาบนบก
2. วิถีชีวิตด้านอาชีพ การทำมาหากิน: ตลาดจากเรือแพก่อนขึ้นบกเป็นตลาดสด, การแลกเปลี่ยนสินค้าก่อนไปสู่การค้าขาย export –import (ช่วงเรือมอญ), ลักษณะการค้าขายเมื่อก่อนขายเฉพาะตอนเช้า ปัจจุบันต้องปรับตัว(ขายเช้า และเย็น), สินค้าเปลี่ยนเป็นสำเร็จรูป (Ready food) แต่เดิมขายแต่เฉพาะของสด, ความหลากหลายสินค้ามากขึ้น

สรุปได้ ดังนี้

ข้อดี

1. ผู้ถามมีความอิสระ ไม่มีโครงสร้าง ไม่ต้องคำนึงถึงกรอบแนวคิดคำถาม และแนวคิดทางประวัติศาสตร์มากเกินไป โดยมีข้อแม้ว่าให้ตั้งคำถามให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะถามได้ แล้วลิสต์คำถามออกมา ทำให้ได้คำถามย่อย ลึก หลากหลาย ต่อเนื่อง ง่าย
2. ผู้สัมภาษณ์สามารถถามในเรื่องนอกประเด็นได้ ก่อนที่จะวกเข้ามาสู่คำถามที่ต้องการ
3. ลดความตึงเครียดของผู้ถูกสัมภาษณ์ เช่นในเรื่องปีพ.ศ. ระยะเวลา โดยให้เล่าไปเรื่อย ไม่เค้นคำถามมากเกินไป
4. นักเรียน และผู้สัมภาษณ์ผ่อนคลาย เพราะรู้ว่าจะถามคำถามอะไรต่อไป เพราะลิสต์คำถามมาล่วงหน้ามาอย่างละเอียดแล้ว
5. ถ้ามีข้อมูลล่วงหน้ามาก่อนจะเป็นประโยชน์มาก เพราะจะได้ discuss ร่วมกันในการสร้าง เพิ่มเติมคำถาม

ข้อเสีย

1. มีคำถามย่อยมากเกินไป ผู้ตั้งคำถามต้องมารวบรวม จัดกลุ่ม คำถาม คำตอบ เพื่อให้สอดคล้องกับประเด็นที่ต้องการในภายหลัง
2. ผู้ถามต้องถามอย่างต่อเนื่องและต้องพยายามเชื่อมโยงคำตอบเหล่านั้นมากขึ้นภายหลัง
3. ใช้เวลาในการถาม สัมภาษณ์นาน
4. คำตอบที่ได้อาจไม่ตรงต้องถามทวน เพราะใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

ข้อเสนอแนะ

1. ขยายกลุ่มเป้าหมายในการถามที่หลากหลายมากขึ้นได้แก่ กลุ่มแม่ค้าคนอื่นๆ ลูก หลานแม่ค้า, กลุ่มผู้ซื้อ เช่นแม่บ้าน ชาวบ้าน ฯลฯมีความคิดเห็นอย่างไรต่อตลาดท่าเสา
2. ควรกระตุ้นให้นักเรียนฝึกตั้งคำถามบ่อยๆ และชี้แนะแนวทางการสร้างกรอบคำถามให้ชัดเจน
3. การตั้งคำถามควรเริ่มมาจากสิ่งที่ไม่รู้เพื่อหาคำตอบ ถ้าคิดว่ารู้แล้วก็จะละเลยคำถามนั้นไป ซึ่งอาจมีสำคัญต่อข้อมูลเนื้อหาได้
4. เนื่องจากใช้วิธีการผสมผสานในการสัมภาษณ์จึงต้องกำหนดกรอบคำถามให้ชัดเจน มิเช่นนั้นจะได้คำตอบที่ไม่ตรง ข้อมูลที่กระจัดกระจาย

ตอนที่ 3

แนวทางการเก็บข้อมูลและการเขียนเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
 ยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดนครสวรรค์และอุทัยธานี

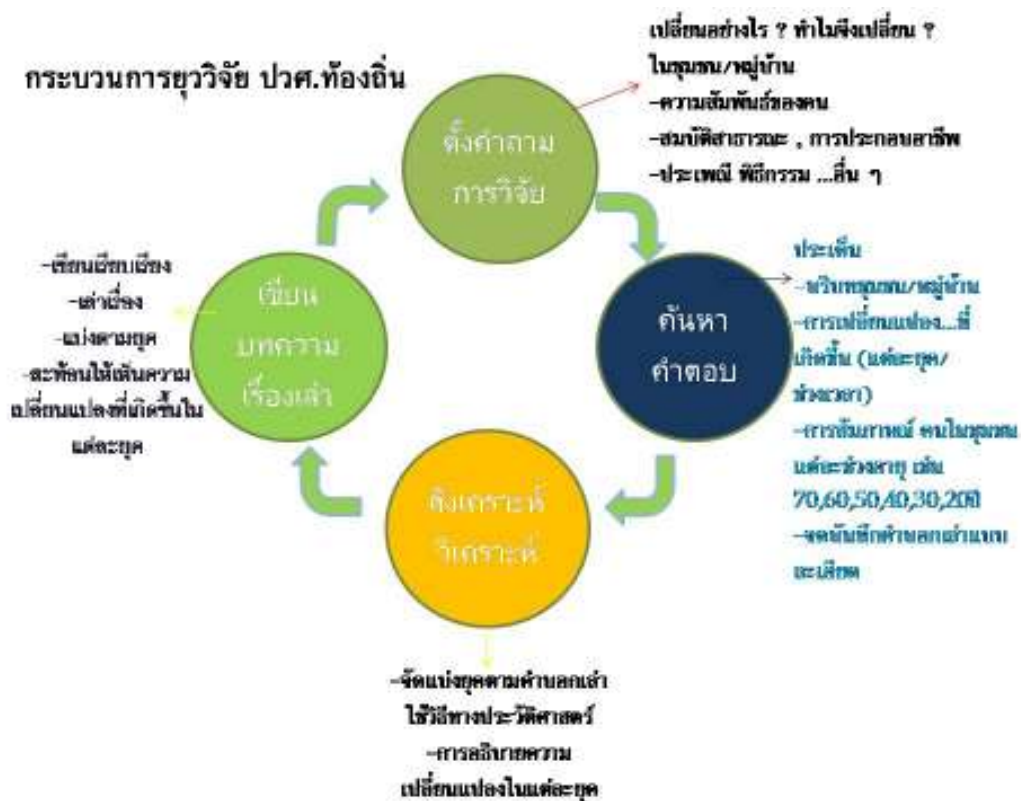
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ระหว่างวันที่ 3-4 เดือนตุลาคม 2552

วันที่ 3 ตุลาคม 2552 เป็นกลุ่มโครงการของจังหวัดนครสวรรค์

ได้อธิบายทบทวนเกี่ยวกับขั้นตอนกระบวนการทำงานของยุววิจัย ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อเป็นการให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้เห็นถึงกระบวนการดำเนินงานทั้งหมด ว่าที่ผ่านมาได้ทำอะไรบ้างแล้ว และจะต้องทำอะไรต่อเนื่องบ้าง ตามแผนภาพต่อไปนี้

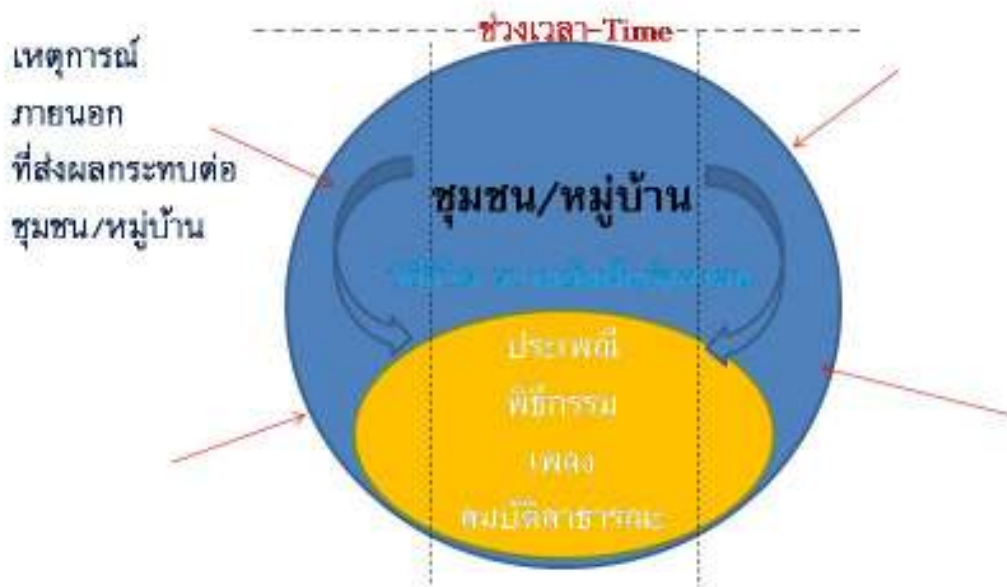
แผนภาพที่ 1 : กระบวนการวิจัยของ ยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภาคเหนือ

ได้เน้นการอธิบายวิธีการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่ต้องเป็นการบันทึกคำพูดบอกเล่าของคน ในแต่ละช่วงอายุ ซึ่งต้องจดบันทึกแบบละเอียด และอ้างอิงบุคคล วัน เวลา ที่ได้สัมภาษณ์

การเขียนรายงานของยูววิจัย ไม่จำเป็นต้องแบ่งเป็นบท ๆ เหมือนงานวิจัยทั่วไป ซึ่งอาจจะเขียนเป็นบทความเรื่องเล่า ที่ให้เห็นถึงมิติของเวลา การแบ่งยุคของชุมชน

แผนภาพที่ 2 : การเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่จะศึกษา เชื่อมโยงกับบริบทชุมชนตามแต่ละช่วงเวลา

- อธิบายเรื่องประเด็นที่แต่ละโครงการสนใจศึกษา ได้แก่ ประเพณี พิธีกรรม เพลงพื้นบ้าน สมบัติ สาธารณะ การประกอบอาชีพ บุคคลสำคัญในท้องถิ่น และอื่น ๆ ซึ่งต้องเชื่อมโยงกับชุมชน หมู่บ้าน ที่ได้เข้าไปศึกษาวิจัยด้วย โดยไม่แยกส่วนที่เป็นศึกษาเฉพาะประเพณีพิธีกรรมเพียงอย่างเดียวโดด ๆ เช่น การศึกษา 1 ประเพณี ว่ามีรูปแบบ ขั้นตอนอย่างไรบ้างแล้วจบเท่านั้น โดยไม่ได้อธิบายความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แต่จะต่อนั้นที่การเชื่อมโยงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชน หมู่บ้าน

และเหตุการณ์ภายนอก ตามช่วงเวลาที่ผ่านมาในแต่ละยุคสมัยด้วย เพราะประเพณี พิธีกรรม สมบัติสาธารณะ และอื่น ๆ ไม่ได้อยู่ลำพังของตัวมันเองโดด ๆ แต่ในความเป็นจริงแล้วเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคนในชุมชน/หมู่บ้าน

- นำเสนอตัวอย่างการแบ่งยุคตามแนวทางการทำวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (จาก อ.เรณู) เพื่อให้ผู้ร่วมเวที(ครูและนักเรียน) ได้เกิดความเข้าใจแนวทางการเก็บข้อมูล การจัดเรียงข้อมูล และการเขียนรายงานในรูปแบบของวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ตามแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 : ตัวอย่างการแบ่งยุคของการเขียนเล่าเรื่องเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ตัวอย่างการแบ่งยุค : วิธีศึกษาทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach)

ยุคการก่อตั้งหมู่บ้าน	ยุคสมัยใหม่	ยุคหลังสมัยใหม่
-ความเชื่อ : ผี สิ่งเหนือธรรมชาติ -ประเพณีพิธีกรรมที่อิงกับสิ่งเหนือธรรมชาติ การทำเกษตร -ทำเกษตรเพื่อยังชีพ แรงงานภายในครอบครัว -แลกเปลี่ยนสิ่งของเครื่องใช้ -ครอบครัวใหญ่ -ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ -การเริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน -อื่น ๆ	-เริ่มทำเกษตรเพื่อขายนอกชุมชน ข้างแรงงาน -ครอบครัวขยาย -ใช้เงินตราเป็นเครื่องแลกเปลี่ยน -มีประเพณี พิธีกรรมที่อิงกับผีและศาสนา -มีตลาดภายในหมู่บ้าน -เริ่มมีถนนตัดผ่าน -สื่อสารสัมพันธ์ภายในชุมชนและใกล้เคียงอื่น ๆ	-อาชีพนอกภาคเกษตรกรรม -เข้าสู่อุตสาหกรรม ธุรกิจ การท่องเที่ยว -มีถนนหนทางเพิ่มมากขึ้น เข้าถึงทุกหมู่บ้าน -ประเพณีพิธีกรรมบางอย่างเริ่มสูญหาย -ความแปรเปลี่ยนของประเพณีเพื่อการท่องเที่ยว -สื่อหลากหลายเพิ่มมากขึ้น -สื่อสารสัมพันธ์กันแบบเสมือนจริง ...อื่น ๆ

- โดยหลังจากที่มีการบรรยายแล้ว ได้มีการจัดแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมเวทีออกเป็นกลุ่มย่อย จำนวน 4 กลุ่ม โดยใช้โครงการที่มีผู้รู้มาร่วมด้วยเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง แล้วให้ผู้เข้าร่วมเลือกเข้าร่วมกลุ่มตามที่ตนเองเห็นว่าโครงการตนเองมีลักษณะ/หัวข้อวิจัย ที่สอดคล้องกับกลุ่มนั้น ๆ

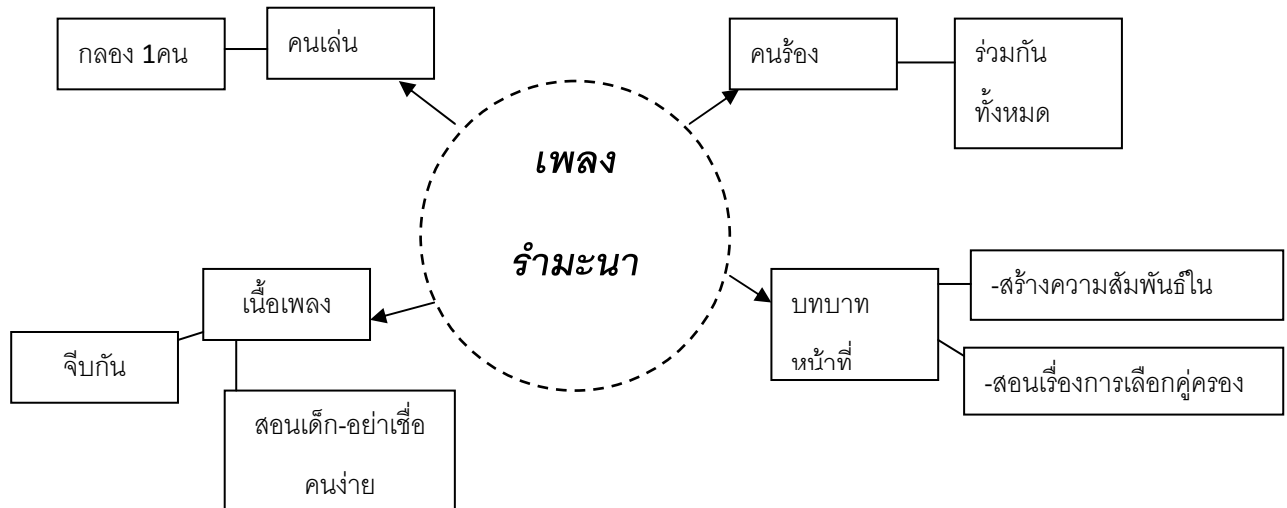
กระบวนการกลุ่มย่อย :

- 1) ได้ติดตามความก้าวหน้าของแต่ละโครงการว่าในช่วงตั้งแต่เริ่มโครงการจนถึงปัจจุบันนี้ แต่ละโครงการได้ทำอะไรบ้าง ผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร และมีปัญหา-แนวทางการแก้ไขอย่างไรบ้าง
- ซึ่งในกลุ่มย่อยที่รับผิดชอบ มี จำนวน 3 โครงการ ดังนี้

ชื่อโรงเรียนและโครงการ	สิ่งที่ได้ทำ	ผลที่เกิดขึ้น	ปัญหา-การแก้ไข
1) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของ “เพลงรำมะนา” ที่ส่งผลกระทบต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของชุมชนบ้านหนองสีนวล ตำบลตาคลี อำเภوتاคลี จังหวัดนครสวรรค์ -โรงเรียนทหารอากาศอนุสรณ์	-สัมภาษณ์พ่อเพลง แม่เพลง ที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป	-ทราบถึงประวัติความเป็นมาของเพลงรำมะนา และการทำกลอง -เวลาที่ละเล่นเพลงรำมะนา	-ครูที่เลี้ยงตั้งหัวข้อวิจัยไม่ตรงกับบทบาทหน้าที่ของเพลง จึงเกิดความกังวลใจในเรื่องหัวข้อและคำถามการวิจัย คือ เดิมคิดว่าเนื้อเพลงรำมะนาเป็นการสอนเรื่องคุณธรรมจริยธรรม (มองจากมุมมองของตัวเองที่เป็นครูสอนวิชาพุทธศาสนา) แต่เมื่อให้เด็กลงทำวิจัยสัมภาษณ์เก็บข้อมูลกลับพบว่าเนื้อหาของเพลงส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการจีบกันระหว่างชาย-หญิง (ซึ่ง อ.เรณู ได้แนะนำในกลุ่มย่อยว่าเนื้อหาเป็นเพลงเรื่องการสอนเลิอกคู่ ดังนั้นสามารถปรับเปลี่ยนเป็นเรื่องนี้แทนได้) -เด็กเก็บข้อมูลยังบันทึกไม่ละเอียด ทำให้ได้ข้อมูลน้อย ไม่เพียงพอที่จะนำมาเขียนเป็นบทความ

ชื่อโรงเรียนและโครงการ	สิ่งที่ได้ทำ	ผลที่เกิดขึ้น	ปัญหา-การแก้ไข
2)การเปลี่ยนแปลงเขาซอน เดิมเป็นวนอุทยาน ถ้ำเพชร- ถ้ำทอง ที่ส่งผลกระทบต่อวิถี ชีวิตของชุมชนบ้านซอนเดิม โรงเรียนตาคลีประชาสรรค์ จังหวัดนครสวรรค์	-เด็กลงเก็บข้อมูล โดยสัมภาษณ์กับ คนในหมู่บ้าน	-เด็กได้ข้อมูล สามารถ เล่าเรื่องราวได้ -เด็กสามารถแบ่งช่วง ยุคของเขาซอนเดิมได้	-ข้อมูลยังไม่ละเอียด -ข้อมูลน้อย เพราะเด็กยังไม่ค่อยมี เวลา -เด็กยังไม่ค่อยเข้าใจชัดเจน คำถาม ยังไม่work -ระยะทางที่จะเข้าไปในหมู่บ้าน ค่อนข้างลำบาก
3)การเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมทางภาษาของ ชุมชนแม่เป็น อำเภอแม่เป็น จังหวัดนครสวรรค์ -โรงเรียนอนุบาลแม่เป็น (บ้านตลุกตาสาม)	-โครงการนี้ยังไม่สามารถตอบอะไรได้มาก เนื่องจากว่า ครูที่ปรึกษาไม่มาร่วม ประชุม แต่ได้ส่งครูคนอื่นมาแทนซึ่งไม่รู้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการนี้		

- 2) วิทยากรกลุ่มย่อยได้ชวนพูดคุยแลกเปลี่ยน โดยยกโครงการที่มีผู้รู้มาด้วย (ในกลุ่มนี้มีผู้รู้เพลง
รำมะนา) มาเป็นตัวอย่างในการฝึกตั้งประเด็นคำถามเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิธีการ
จัดบันทึกข้อมูล โดยใช้กรอบของช่วงเวลาตามแนวทางวิธีทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
- โครงการ “การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของ “เพลงรำมะนา” ที่ส่งผลต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม
ของชุมชนบ้านหนองสีนวล ตำบลตาคลี อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ (โรงเรียนทหารอากาศ
อนุสรณ์)
 - วิเคราะห์เพลงรำมะนา โดยใช้ทฤษฎีการสื่อสาร และบทบาทหน้าที่ เพื่อให้มองเห็นทั้งด้านที่เป็นรูปธรรม
และนามธรรม

- 3) วิทยากรกลุ่มย่อย ได้ช่วยกันกับผู้เข้าร่วม (ข้าของโครงการและผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ) จัดแบ่งประเด็นการเก็บข้อมูลโดยใช้กรอบการแบ่งยุค/ช่วงเวลา ดังตารางด้านล่างนี้

การตั้งคำถามแบ่งยุคโครงการกลองรำมะนา

ยุคที่ 1 ช่วงปี	ยุคที่ 2 ช่วงปี.....	ยุคปัจจุบัน ช่วงปี.....
<u>บริบทชุมชน</u> -การก่อตั้งหมู่บ้านหนองสีนวลเป็นอย่างไร ? ลักษณะทางกายภาพ ภูมิประเทศของที่ตั้งหมู่บ้าน สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านระยะแรกเริ่มเป็นอย่างไร ? มีการอพยพมาจากไหน ? ทำมาหากินอย่างไร ? <u>การเล่นเพลงรำมะนา</u> - การเกิดขึ้นของการร้องเพลงรำมะนา ...เริ่มเล่นเพลงรำมะนาเมื่อไหร่ ใครเป็นคนเริ่ม มาจากไหน ? (ผู้เล่า... ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง มีการเริ่มเล่นตอนสร้างสนามบิน...กลุ่มที่มาสร้างสนามบินให้กับญี่ปุ่น)	<u>บริบทชุมชน</u> -เหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในหมู่บ้านในช่วงนี้ มีอะไรบ้าง ? เรื่องราวเป็นอย่างไร ? <u>การเล่นเพลงรำมะนา</u> -มีการหายไปของการละเล่นเพลงทำไมถึงหาย (ผู้เล่า...คนเล่นกลับบ้านไปแต่งงาน ทำงานกัน...) -เด็กรุ่นหลังไม่รู้เรื่อง คนอายุ 40-50ปี จะไม่รู้จัก -รุ่นลูกของตา(ผู้เล่า) ยังเล่นอยู่ไหม ? ทำไม ? (เล่นเป็นบางคนที่เหลือเขาไม่ค่อยสนใจกัน...)	<u>บริบทชุมชน</u> -เหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในหมู่บ้านในช่วงนี้ มีอะไรบ้าง ? เรื่องราวเป็นอย่างไร ? <u>การเล่นเพลงรำมะนา</u> -เริ่มมีการทำกลองขายให้คนที่อยากได้ เขาบอกว่าจะซื้อไปอนุรักษ์ (ผู้เล่า) -มีการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่... ได้ภรรยาที่ชยันนาจึงได้ไปเล่นอีกครั้ง -เนื้อเพลงสมัยนี้เป็นอย่างไร ? -สมัยหลานของตายังร้องเล่นกันไหม? -เด็กสมัยนี้ยังร้องเล่นเป็นไหม ? เพราะอะไร ? ทำไม

ยุคที่ 1 ช่วงปี	ยุคที่ 2 ช่วงปี.....	ยุคปัจจุบัน ช่วงปี.....
-มีการจับกันจนแต่งงานกันมีไหม ? -กลองทำมาจากอะไร ? ครั้งแรกใช้อะไรทำ (ครกตำข้าว) -แต่งเพลงเองหรือเปล่า ? -เนื้อเพลงสมัยนั้นเป็นอย่างไร ? -เนื้อเพลงเป็นเรื่องอะไรบ้าง ? (สะท้อนเหตุการณ์ในยุคนั้น เช่นเพลงเกี่ยวกับเหตุการณ์การเกิดสงคราม)	-เนื้อเพลงเป็นเรื่องอะไรบ้าง ? ช่วยร้องให้ฟังได้ไหม ? ..(ผู้เล่าตีกลองพร้อมกับร้องเพลงให้ฟัง)	-มีการเอามาสอนในโรงเรียน วิชานาฏศิลป์ -เด็ก ๆ เขาไม่ค่อยเล่นกัน ถ้าปู่ไม่ชวน

หมายเหตุ – ประเด็นในและเนื้อหาคำถามในการเก็บข้อมูลนี้ เป็นเพียงตัวอย่างส่วนหนึ่งเท่านั้น เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้มองเห็นแนวทางการตั้งคำถามและกำหนดประเด็นที่จะเก็บข้อมูลตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งทางโครงการยุววิจัยสามารถนำไปปรับเปลี่ยนตามข้อมูลที่ปรากฏจริงในชุมชนที่ได้ทำการศึกษา

- 4) มีโครงการที่เข้าร่วมในกลุ่มย่อย ต้องการให้แนะนำเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลของโครงการที่ตนเองทำอยู่ จึงได้ขอให้ช่วยจัดแบ่งช่วงเวลา ซึ่งโครงการนี้เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ค่อนข้างมีความชัดเจนในแนวทางการเขียนเชิงประวัติศาสตร์ โดยจะมีครูและนักเรียนที่ทำวิจัยมาร่วมแลกเปลี่ยนด้วย ที่สามารถช่วยแนะนำได้ชัดเจนนี้เนื่องจากว่า นักเรียนสามารถเล่าข้อมูลได้อย่างละเอียดชัดเจนเกี่ยวกับหัวข้อที่เขาได้ศึกษา ...แต่ยังขาดวิธีการที่จะนำเสนอให้ออกมาเป็นประวัติศาสตร์ ซึ่งเมื่อให้แนวทางกับนักเรียนและครูแล้ว ทำให้สามารถจัดแบ่งยุคได้ด้วยตัวทีมยุววิจัยเอง (ตามตารางในหน้าถัดไป)

โครงการ “การเปลี่ยนแปลงเขาซอนเต็อเป็นนวนอุทยาน ถ้าพร-ถ้าทอง ที่ส่งผลกระทบกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านซอนเต็อ” โรงเรียนตากดิลกประชาสรรค์จังหวัดนครสวรรค์

การแบ่งยุคการเปลี่ยนแปลงเขาซอนเต็อเป็นนวนอุทยาน ถ้าพร-ถ้าทอง

ยุคบุกเบิก ช่วงปี.....-.....	การดำรงชีวิตของชาวบ้าน ช่วงปี.....	การทำลาย ช่วงปี.....	ต่อต้านสัมปทาน ปี 2535-36	ยุคหลังประกาศเป็น วนอุทยาน 10 ม.ค. 2540	ยุคการอนุรักษ์ ช่วงปี.....
-ผู้ที่มาก่อตั้ง -ประมาณช่วงปีอะไรที่เริ่มมาก่อตั้งหมู่บ้าน -เรื่องเล่าเหตุการณ์ที่เริ่มก่อตั้ง-สร้างทางรถยนต์ -วิธีการจับจองพื้นที่ ? ถางป่าดงดิบ -คนกลุ่มแรกที่เข้ามา -การหาแหล่งน้ำ ...เจอที่เขาซอนเต็อ เป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน -การทำมาหากิน ทำไร่ -การอพยพเข้ามาเพิ่มจากที่ไหน ? มากันยังง (ถามเพิ่ม)	-เริ่มการทำอาชีพเกษตรเป็นหลักแหล่ง -การเพาะปลูก ...ไร่อ้อยและข้าวโพด -ทำเพื่อกินเองหรือเพื่อขาย -ขายที่ไหน? ได้เงินแล้วมาทำอะไร ? (ถามเพิ่ม) -การใช้ประโยชน์จากเขาซอนเต็ออย่างไรบ้าง ? (หาของป่า...?) -อาชีพของชาวบ้านที่ไม่มีไร่ (รับจ้างทั่วไป ?) -หาสัตว์ป่า กระรอกกระแต มีพ่อค้ามารับซื้อ -ตลาดที่ขายของ -ใช้สมุนไพรในป่า -การหาประโยชน์จากแหล่งโบราณวัตถุ ..มีมนุษย์โบราณอยู่มาก่อน	-มีกลุ่มสัมปทานเพื่อระเบิดเขาหินปูน -จะใช้ประโยชน์หินปูนมากทำเป็นปูนซีเมนต์ -กลุ่มนี้เป็นใคร ? -วิธีการเข้ามาสัมปทานเป็นอย่างไร ? -กลุ่มที่เข้ามาทั้งหมดจำนวน 5 กลุ่ม -ผลจากการมาสัมปทานเป็นอย่างไร ? (ช่วงที่ระเบิดเขา จนภูเขาหายไป 1 ลูก เป็นช่วงปีไหน?...)	-ผู้นำชุมชนไม่เห็นด้วย -กระบวนการและเหตุการณ์ที่มีการต่อต้านเป็นอย่างไร ? -การหาแนวร่วม มองเรื่องการเป็นแหล่งต้นน้ำ และแหล่งทรัพยากรต่างๆ โดยเริ่มจากผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้าน และสื่อมวลชน -มีการทำข่าวเสนอสู่สาธารณะ -การต่อสู้กับนายทุน (เหตุการณ์เป็นอย่างไร ?) -การเข้าไปสำรวจเขานำเสนอข้อมูลให้กับหน่วยงานของรัฐบาล -เริ่มแปลเปลี่ยนไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยว -ชาวบ้านเริ่มมีรายได้จากนักท่องเที่ยว (การให้เช่าไฟ	-การเปลี่ยนเป็นพื้นที่สาธารณะ -ช่วงแรกยังไม่ถึงประมาณอะไรเข้ามาสนับสนุน -ต่อมาสร้างเป็นวนอุทยาน -คนที่มาพบปะต่อการผลักดันให้เป็นวนอุทยานเป็นใคร ? มีความคิดอย่างไรบ้าง ? -ชาวบ้านเห็นด้วยหรือไม่ เป็นอย่างไร ? (ถามเพิ่ม) -ผลกระทบกับชาวบ้านและกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ในเขาซอนเต็อเป็นอย่างไรบ้าง (ถามเพิ่ม)	-มีกลุ่มนักเรียนและนักศึกษาเข้ามาไปเรียนรู้เรื่องของวนอุทยานแห่งนี้ (ศึกษาหาความรู้) -มีมหาวิทยาลัยต่างๆ เข้าไปศึกษาวิจัยในด้านต่างๆ -บทบาทของคนในชุมชนมีส่วนร่วมดูแลเป็นอย่างไรบ้าง ? (ถามเพิ่ม) -เพิ่มการสัมภาษณ์เด็กเยาวชนที่อยู่ในชุมชนนั้น

		ฉาย, เป็นไกด์นำเที่ยว)			

วันที่ 4 ตุลาคม 2552

โครงการในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี

- กลุ่มย่อยที่รับผิดชอบ - มีทั้งหมด 5 โรงเรียน ซึ่งได้มีการแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับ การดำเนินงานของแต่ละโครงการในช่วงตั้งแต่เริ่มจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

ชื่อโรงเรียน	ชื่อโครงการ	การดำเนินงาน
1) ร.ร. อุทัยวิทยาคม	-วิถีชีวิตชุมชนชาวแพแห่งลุ่มแม่น้ำสะแกแก้ง เมืองอุทัยธานี	-ได้แนะนำวิธีการเก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ อธิบายให้เด็กฟัง -แนวทางการตั้งคำถาม จะถามอะไรบ้าง -ลงพื้นที่จริง ...นักเรียนยังขาดการจดบันทึกที่ละเอียด
2) ร.ร.หนองขาหย่างวิทยา	-กรณีศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโบราณสถานบ้านคูเมืองกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านหนองสะแก	-ศึกษาสืบค้นว่า ชุมชนอะไรบ้าง ? ได้สัมภาษณ์กับคนในหมู่บ้านที่อยู่ในเขตโบราณสถานนั้น (ทีมวิทยากรได้พยายามถามถึงความสัมพันธ์ระหว่างโบราณสถานกับคนในชุมชน ...ครูเล่าว่า มีความสัมพันธ์กันคือ ในช่วงแรกจะมีการเข้าไปขุดโบราณวัตถุแล้วนำไปขาย ส่งผลให้มีรายได้และสร้างฐานะได้จากการนำโบราณวัตถุไปขาย และมีการทำนาทำไร่กันในพื้นที่มีโบราณสถานอยู่ จึงมักจะมีการขุดพบโบราณวัตถุและโบราณสถานอย่างต่อเนื่อง)
3) ร.ร.ทุ่งโพธิ์วิทยา	-ถ้าหุบป่าตาด Unseen in Thailand กับวิถีชีวิตชุมชนหมู่บ้านทุ่งนางงาม	-ได้มีการสืบค้นข้อมูลจากเอกสาร , สัมภาษณ์คนในหมู่บ้าน อายุ 10-15 ปี, อายุ 16-35 ปี, และมากกว่า 40 ปี รวมถึงพนักงานที่ทำงานในถ้าหุบป่าตาด และผู้นำหมู่บ้าน -มีการทำกิจกรรมเดินเท้าสำรวจป่า (จากการที่ได้ชวนพูดคุยเรื่องวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทำให้ครูได้มีความเข้าใจมากขึ้น จึงทำให้เห็นว่าสิ่งที่ได้เก็บหรือได้ทำมาแล้วยังมีข้อมูลไม่เพียงพอ ที่จะ

ชื่อโรงเรียน	ชื่อโครงการ	การดำเนินงาน
		นำมาเขียนเป็นเรื่องเล่าได้ จึงเห็นว่าจะกลับไปเก็บข้อมูลมาใหม่)
4)ร.ร.ลานสักวิทยา	-การเปลี่ยนแปลงของประเพณี บุญบั้งไฟที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านร่องต่าที่	-ได้ทำการสัมภาษณ์ผู้นำ คนเฒ่าแก่ (อายุ 70ปีขึ้นไป) รวมถึงชาวบ้านในวัยทำงาน -คำถามที่สัมภาษณ์ เกี่ยวกับประเพณีมีผลต่อเศรษฐกิจของชุมชนมากไหม? พอมีประเพณีนี้ การค้าขายดีขึ้นไหม? คนรุ่นใหม่เข้ามาสืบสานบ้างไหม?
5)ร.ร.ห้วยคตพิทยาคม	-การเปลี่ยนแปลงของประเพณี งานบุญเจ้าวัด ที่ส่งผลต่อชุมชน กระเหรี่ยงบ้านห้วยคต	-ได้สัมภาษณ์เจ้าวัด เกี่ยวกับ ความเป็นมา จุดประสงค์ การแต่งกาย ข้อปฏิบัติ ข้อห้าม (โครงการนี้ มียูววิจัยเข้ามาช่วยกลุ่มด้วย จำนวน 2 คน อยู่ระดับชั้น ม.5 ซึ่งเป็นคนในชุมชน จึงได้ขอฉบับที่ักข้อมูลที่เด็กนักเรียนไปสัมภาษณ์มา พบว่า ข้อมูลที่ได้มาจะไม่ละเอียด จะจดมาเป็นข้อ ๆ ยังไม่ได้บันทึกแบบละเอียด)

- ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนร่วมกันเกี่ยวกับการจัดแบ่งช่วงเวลา ตามแต่ละโครงการดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงประเพณีบุญบั้งไฟที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านร่องต่าที่ จ.อุทัยธานี โรงเรียนสัทธิวิทยา

ยุคแรก	ยุคที่ 2	ยุคที่ 3
● การเริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน ● การอพยพเข้ามาจากไหน ? ● ทำไม่ถึงย้ายถิ่นเข้ามา ● ลักษณะพื้นที่เป็นอย่างไร ? ภูมิศาสตร์ ดิน น้ำ ● การทำมาหากิน อาชีพ การเดินทางคมนาคม ● การติดต่อสื่อสารกันเป็นอย่างไร ● ความสัมพันธ์ของคนเป็นอย่างไร ● เริ่มมีประเพณีบั้งไฟหรือยัง ?	-เริ่มมีประเพณีบั้งไฟ -คนเข้ามาร่วมเป็นใครบ้าง ? -การประกอบอาชีพ ทำอะไร -การเดินทางคมนาคม -ความเชื่อเป็นอย่างไร ? -(มีการช่วยกันทำบั้งไฟ การช่วยเหลือกันในงาน ประเพณี)	-ด้านการประกอบอาชีพ ทำอะไร ? สภาพชีวิตคนในหมู่บ้านเป็นอย่างไรบ้าง ? มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตที่ผ่านมาอย่างไรบ้าง ? -ด้านประเพณีบั้งไฟ มีการส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐเริ่มเมื่อไหร่ ? -ผลกระทบ(จากงานประเพณีบั้งไฟปัจจุบัน)ที่เกิดขึ้นชุมชนร้องต่าที่เป็นอย่างไรบ้างในด้านบวกและด้านลบเป็นอย่างไร ? เช่นมีคนภายนอกเข้ามาเที่ยวงานมากี่ขึ้น / มีร้านค้ามาขายของ มีการจ้างทำบั้งไฟ เพราะไม่มีคนทำเองแล้ว มีการแข่งขันกัน -ความช่วยเหลืองานประเพณีของคนในหมู่บ้านเป็นอย่างไร ? -ความเชื่อของคนในปัจจุบันเป็นอย่างไร ?

2) คำถามการเปลี่ยนแปลงของประเพณีงานบุญเจ้าวัด ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนกระแสเหรียญของชุมชนบ้านห้วยคต” โรงเรียนห้วยคตพิทยาคม จังหวัดอุทัยธานี

ยุคแรก	ยุคที่ 2	ยุคที่ 3
-การก่อตั้งหมู่บ้านบุญเหเมน -การประเพณี -ปลูกข้าว -การอพยพโยกย้ายเข้ามาก่อตั้งหมู่บ้าน มาจากไหน? -เจ้าวัดเกิดขึ้นเมื่อไหร่? ความเป็นมาเป็นอย่างไร? ความเชื่อและความหมายเกี่ยวกับเจ้าวัดเป็นอย่างไร? มีประเพณี พิธีกรรมอะไรบ้าง , การดำเนินชีวิตของเจ้าวัด ทำหน้าที่อะไร มีบทบาทกับชุมชนอย่างไรบ้าง	-วิถีชีวิตและอาชีพของคนในหมู่บ้านเป็นอย่างไร? -การคงอยู่ของประเพณีเจ้าวัดเป็นอย่างไร? ในด้านต่าง ๆ (ผู้ประกอบการ ความเชื่อ คนเข้าร่วม เครื่องประกอบพิธีเปลี่ยนแปลงไปไหม ? ขั้นตอน พิธีกรรมเป็นอย่างไร ...อื่น ๆ)	-วิถีชีวิตและอาชีพของคนในหมู่บ้านเป็นอย่างไร? -การคงอยู่ของประเพณีเจ้าวัดเป็นอย่างไร มีอะไรที่เปลี่ยนแปลงจากสมัยก่อนบ้าง -ความเชื่อเปลี่ยนแปลงไหม? เป็นอย่างไร? -คนเข้าร่วมเป็นใคร (จากคำเล่า -มีคนจากภายนอก เข้าไปมากขึ้น เป็นงานที่ดึงดูดความสนใจของคนต่างถิ่นเข้ามา วิทยุจากเพื่อนเข้ามาด้วย)

ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกระบวนการ มีดังนี้

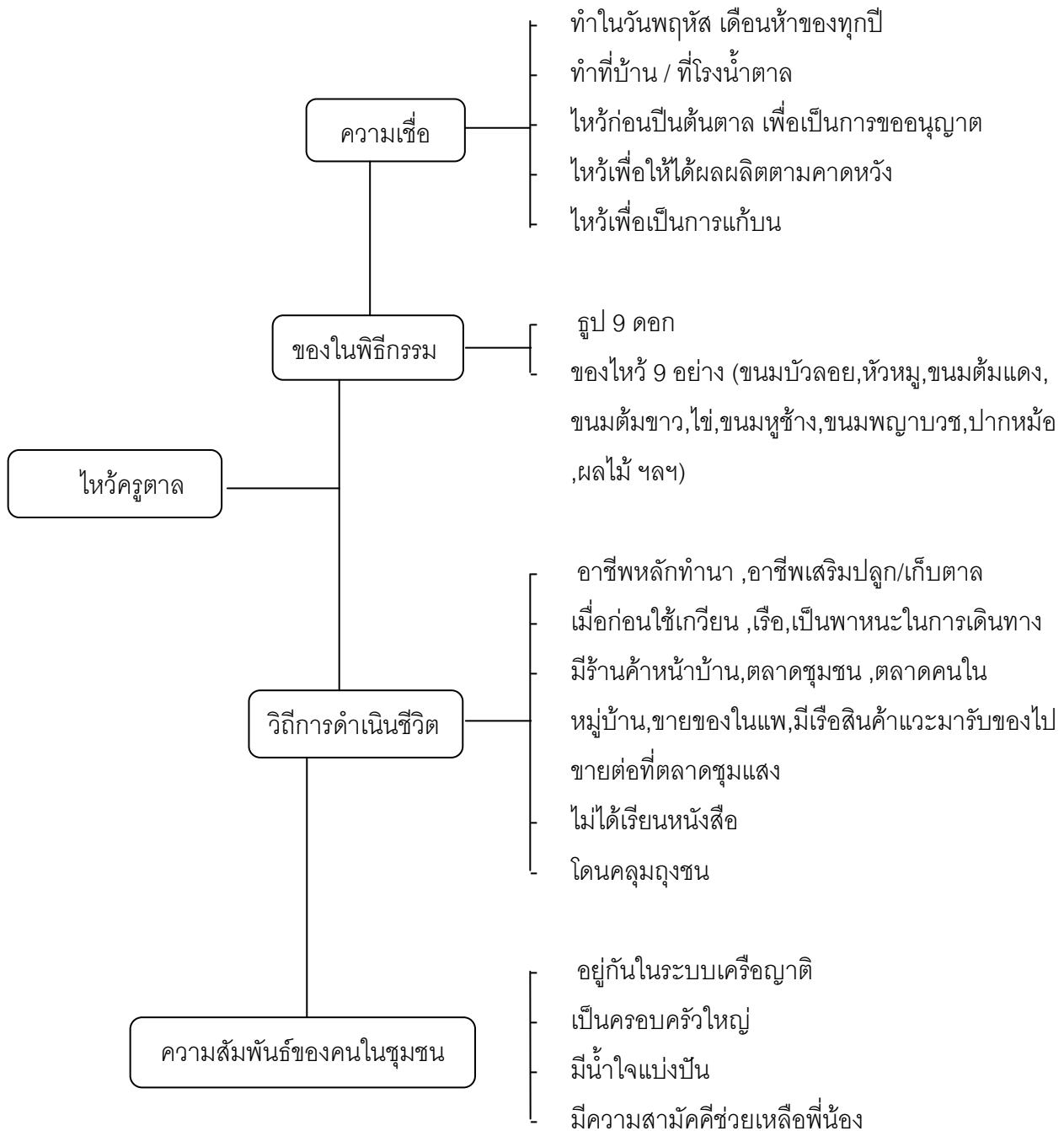
- 1) ครูพี่เลี้ยงยุววิจัยเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการจดบันทึกข้อมูลเพิ่มมากขึ้น จากแต่เดิมนักเรียนจะจดบันทึกเพียง 2-3 บรรทัด (เหมือนตอบข้อสอบปรนัย) แล้วนำมาส่งให้ครู แต่เมื่อมีการอธิบายวิธีการจดบันทึกแบบละเอียดจากการสัมภาษณ์คนในชุมชน ทำให้เริ่มเห็นแนวทางการวิธีการ ที่จะนำกลับไปจัดเก็บข้อมูลเพิ่มเติม
- 2) ครูพี่เลี้ยงและนักเรียน (ที่มาด้วย) เริ่มเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ ท้องถิ่น การแบ่งช่วงเวลาตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน/ชุมชนที่เข้าไปศึกษาวิจัย
- 3) ช่วงแรก ครูยังขาดความมั่นใจในการที่จะเขียนรายงาน การแบ่งยุคในทางประวัติศาสตร์ เกรงว่าจะไม่ตรงตามทฤษฎี และความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เช่น กรณีที่ผู้เล่าข้อมูลขัดแย้ง ไม่สอดคล้องกันจะทำอย่างไร ?
- 4) การเก็บข้อมูลของนักเรียนยุววิจัยในช่วงที่ผ่านมา ยังไม่มีการจดบันทึกข้อมูลแบบละเอียด ทั่ว ๆ ที่หลายคนเมื่อมีการให้เล่าเรื่องราวข้อมูลที่ไปเก็บมาได้นั้น สามารถเล่าได้มีรายละเอียดที่น่าสนใจ จึงได้แนะนำให้เขียนบันทึกตามที่ตนเองได้เล่ามา ไม่ต้องกลัวว่าจะผิดหรือถูก ให้เขียนออกมาก่อนให้ละเอียดมากที่สุด
- 5) ได้แนะนำให้ให้มีการส่งข้อมูลที่แต่ละทีมได้เก็บมาและเขียนไว้บ้างแล้ว ส่งมาให้กับทีมประสานงานจังหวัดและภาคเหนือ ได้อ่านก่อน (ซึ่งหลายคนยังเกรงว่ายังไม่เรียบร้อย ไม่กล้าส่งมาให้อ่าน) โดยใช้การส่งทางอีเมลจะสะดวกในการให้ข้อเสนอแนะกลับไป

โครงการ : การศึกษาสภาพการณ์การเปลี่ยนแปลงประเพณีการไหว้ครูตาล (ต้นตาล)

ของชุมชนบ้านเกยไชย อำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราช

โรงเรียนชุมชนบ้านเกยไชย

1. เริ่มจากการถอดคุณลักษณะข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีไหว้ครูตาล และวิถีชีวิตของคนในชุมชน ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ (ข้อมูลจากคุณตาเบน แก้วเอี่ยม อายุ 74 ปี)

ตัวอย่าง และประเด็นและคำถามที่นำไปปรับใช้ใน 3 ยุค

ประเด็นพิชิตกรรม

- ทำพิธีไหว้ครูศาลเมื่อไหร่
- ไหว้ทำไม
- ทำที่ไหน
- ทำเมื่อไหร่
- ทำทุกครอบครัวไหม
- ใครเป็นคนทำ

ประเด็นความเป็นอยู่

- ตาเป็นคนที่ไหน
- บ้านของตาอยู่ที่ไหน
- บ้านของตาดูดีแค่ไหน/แม่น้ำอะไร
- เวลาจะไปซื้อของ หรือเที่ยวงานประเพณี ตาไปยังไหน ไปกะใคร ไปเที่ยวที่ไหน
- ครอบครัวตามีกคน / ใครบ้าง /
- เวลาตาจะเอาข้าวไปขาย ตาไปยังไหน/เร็วอะไร / เรือของใคร / เรือนั้นมาจากไหน / เสียค่าฝากของขึ้นเรือไหม /

ประเด็นอาชีพ

- สมัยพบกับแม่ของตา ทำมาหากินอะไร
- ทำอย่างอื่นอีกไหม / ทำอะไร
- ทำหน้าที่ไหน / นาของใคร
- แล้วตาลที่ตาพูดถึง ตาปลูกเองหรือใครปลูก/ปลูกที่ไหน
- เพื่อบ้านตาทำนาเหมือนตา หรือทำมาหากินอย่างอื่น.....

การตั้งคำถามในสามยุค

ยุคที่ 1

- พ่อกับแม่ของตาเป็นคนในหมู่บ้านเกยไชยแต่เกิดหรือเปล่า
- บ้านตาอยู่แถวไหน
- ติดแม่น้ำอะไร
- พ่อกับแม่ของตาทำมาหากินอะไร
- ทำอย่างอื่นเสริมอีกไหม
- ตาลที่มีอยู่ ปลูกลง หรือมันขึ้นมาตามธรรมชาติ
- ปลูกลงที่ไหน
- ทำมาแล้วเอาข้าวไปขายที่ไหน
- บ้านกับตลาดไกลกันไหม
- จะเดินทางไปตลาดตาไปอย่างไร
- เมื่อก่อนมีน้ำตาลสดหรือไม่
- ได้ตาลมาตาเอาตาลไปทำอะไรบ้าง

ยุคที่ 2

- ตอนนั้นตายังทำนาอยู่ไหม
- พ่อแม่บังคับให้ทำ หรือตาอยากทำนาเอง
- นาที่ทำเป็นนาของใคร
- ทำมาถึงขายนา / ขายนาให้ใคร
- ตาได้เรียนหนังสือไหม / เรียนถึงขั้นไหน
- ก่อนขึ้นตาล ตาต้องทำพิธีอะไรก่อนไหม หรือป็นได้เลย
- เวลาตาไปเที่ยว / ตาไปยังไป กับใคร / เที่ยวงานอะไร / เที่ยวที่ไหน / ในชุมชนมีงานอะไรสพไหม
- แล้วถ้าจะซื้อเสื่อผ้า ตาต้องไปซื้อที่ไหน หรือทำได้เอง
- ด้านเกยไชยคือ....

ยุคที่ 3

- ตาขายนาไปหมดหรือยัง / เหลือที่นาอยู่ไหม / นาทที่เหลือตาเอาไปทำอะไร
- ยังปลูกลงขายอยู่หรือเปล่า
- ขายตาลให้ใคร
- ขายตาลได้ราคาดีไหม
- ยังทำพิธีไหว้ครูดูลอยู่หรือเปล่า
- เวลาจะเป็นตาล ถ้าไม่ไหว้ก่อนจะเป็นอะไรไหม
- ตาขึ้นตาลเองหรือจ้างคนอื่นขึ้นไปเก็บ
-++.....

สรุปเนื้อหา โครงการ : การศึกษาสภาพการณ์การเปลี่ยนแปลงประเพณีการไหว้ครูตาล (ต้นตาล)
ของชุมชนบ้านเกยไชย อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ ตามยุคได้ดังนี้

ยุคที่ 1

ชุมชนบ้านเกยไชย เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน เมื่อแปดสิบกว่าปีก่อนชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาเป็นหลัก และเมื่อมีพื้นที่เหลือว่างพอ จึงได้นำเอาต้นตาลเข้ามาปลูกในพื้นที่ว่างเหล่านั้น ทำให้การปลูกตาล และผลผลิตของตาล กลายเป็นอาชีพเสริมให้กับชาวนาในชุมชนเกยไชย แต่ด้วยสภาพแวดล้อมรอบชุมชน ถูกห้อมล้อมด้วยแม่น้ำสำคัญถึงสองสาย การจับปลาจึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการหาเลี้ยงปากท้องคนในครอบครัว

คุณตาแบนเล่าว่า สมัยพ่อแม่ของตายังมีชีวิตอยู่ พอปลูกข้าวได้ ส่วนหนึ่งจะเก็บไว้กินในครอบครัว อีกส่วนหนึ่งพ่อกับแม่จะเอาข้าวต่างเกวียนไปขายที่ตลาดชุมแสง เพราะได้ราคาดี สาเหตุที่ต้องเอาข้าวต่างเกวียน เพราะเมื่อก่อนไม่มีรถยนต์ และข้าวก็หนัก จะแบกไปก็ไม่ใช่ เพราะระยะทางจากบ้านไปถึงตลาดชุมแสง ใช้เวลาเกือบครึ่งค่อนวัน เลยต้องเอาเกวียนมาต่างข้าวไปขายที่ตลาด พอขายข้าวเสร็จ พ่อกับแม่ก็จะเอาเงินที่ได้ส่วนหนึ่ง อาหาร ยา และของใช้ต่าง ๆ กลับมา ส่วนผลผลิตที่ได้จากตาลนั้น ก็จะทำเป็นน้ำตาลปึกขายหน้าบ้าน หรือตลาดในชุมชนบ้าง เก็บไว้กินเองบ้าง เอาไว้แลกปลา แลกผักกับเพื่อนบ้านบ้าง ซึ่งในสมัยก่อน วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยน การจูนเจือซึ่งกันและกันยังคงมีอยู่ในเห็นเสมอ และอาจเพราะการทำนา ให้ผลผลิตเพียงปีละไม่กี่ครั้ง ทำให้ชาวบ้าน ต้องมองหาอาชีพเสริม เพื่อให้มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต “ตาล” จึงเริ่มมีบทบาทต่อคนในชุมชนมากขึ้น และด้วยเหตุนี้ทำให้ เกิดพิธีไหว้ครูตาลขึ้นในชุมชนเกยไชย

พิธีไหว้ครูตาล เป็นพิธีที่เกิดขึ้นตามความเชื่อของชาวบ้าน ซึ่งมีวิธีชีวิตสอดคล้องสัมพันธ์กับความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางธรรมชาติ และความเชื่อที่ว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ทำหน้าที่ปกป้อง ดูแลให้ผลผลิตตาลในปริมาณมากแก่ชาวบ้าน , เป็นพิธีที่ชาวบ้านบูชาต้นตาล โดยมีจุดประสงค์หลัก 2 ข้อคือ

- เพื่อเป็นการขอขมาต้นตาล เวลาปีนขึ้นไป จะได้ไม่ตกลงมา จะได้ไม่เกิดอุบัติเหตุ ซึ่งการขอขมานี้ชาวบ้านมักจะยกมือไหว้ต้นตาล ก่อนที่จะปีนขึ้นไปเก็บลูกตาล ทุกครั้ง

- เพื่อเป็นการขอพรจากต้นตาล ให้ได้ผลผลิตตามที่ได้คาดหวังไว้ เช่น ตาแบนบอกว่า เวลาจะปีนเก็บตาล ตาจะขอให้ตาลหนึ่งต้น ได้ผลผลิต 25 กิโลกรัม และถ้าผลผลิตได้ 25 กิโลตามที่ตนบานไว้ ก็จะต้องทำพิธีแก้บน หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ไหว้ครูตาล” เพื่อเป็นการขอขอบคุณต้นตาล ที่ได้ให้ผลผลิตตามที่ตนขอเอาไว้ โดยของไหว้ในพิธี จะประกอบด้วย รูป 9 ดอก และของไหว้ 9 อย่าง ชาวบ้าน จะทำพิธีนี้กันที่โรงตาล หรือบริเวณบ้าน ในเดือนห้า วันพฤหัสบดี และทำเป็นประจำทุกปี (ทำกันทุกครัวเรือน เพราะตาลมีมาก)

ยุคที่ 2

คุณตาเบน ปัจจุบันอายุ 74 ปี ไม่มีลูก อยู่กับภรรยาสองคน ตาเบนเล่าว่า สมัยตอนตายังเด็ก ตาเเกร่ ไม่เรียนหนังสือ เพราะถือว่าตัวเองมีฐานะเป็นกำนัน เลยขอใช้สิทธิ์ของการเป็นหลานผู้นำชุมชน เป็นข้ออ้างในการโดดเรียน ทำให้ตาเบนได้เรียนน้อย ต่อมาพอตาเบนเริ่มโตขึ้น แม่ก็ไปส่งลูกสาวของเพื่อนบ้านให้ (ตาบอกว่ารักไม่รักก็ต้องแต่ง) ตาจึงเริ่มใช้ชีวิตแบบครอบครัวเดียว และในสมัยก่อนพ่อแม่จะสนับสนุนให้ลูกทำนา ปลูกตาล เพราะยังไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา แต่เน้นหนักไปในเรื่องของการทำมาหากินเพื่อเลี้ยงตัวเอง และจุนเจือคนในครอบครัว พอได้ผลผลิตจากการปลูกข้าว และตาล ตายังคงนำไปขายที่ตลาดชุมชนเหมือนเดิม แต่ในยุคของตาเบน ได้นำข้าวขึ้นเรือลากลากไปขาย โดยเสียเงินค่าระวางสินค้า 1 บาท (ไป-กลับ)

เมื่อสิ่งเร้าภายนอกเริ่มเข้าสู่ชุมชน ทำให้ตาเบนเริ่มขายนา เหลือที่นาไว้เพียงเท่าที่ทำไร่ และเริ่มปลูกตาลมากขึ้น เพราะสมัยตาเบนหนุ่ม ๆ นั้น ตาลมีราคาดี ชาวบ้านจึงหันมาปลูกตาลขายกัน จากที่เคยปลูกเพื่อขายและเก็บไว้กินเอง เริ่มเปลี่ยนเป็นขายเชิงเศรษฐกิจ พิธีไหว้ครูตาล จากที่เคยทำกันทุกบ้าน เริ่มเปลี่ยนเป็นทำบ้างไม่ทำบ้าง ทำก็ได้ไม่ทำก็ได้เป็นไร ความเชื่อของชาวบ้านเริ่มน้อยลง ของไหว้ก็เริ่มมีการปรับให้เข้ากับยุคสมัย มีการเอาเหล้า เอาไก่ เข้ามาเป็นของไหว้ (กล่าวคืออยากกินอะไรก็เอานั่นมาไหว้)

ยุคที่ 3

วันเวลาเปลี่ยนไป บริบทชุมชนเริ่มมีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน เพื่อนบ้านเริ่มขายนาเพื่อส่งลูกเรียนในเมือง เริ่มออกไปรับจ้างนายทุนในชุมชน และออกสู่งานตามค่านิยมในตัวเมือง ตาเบนเองก็ขายที่นาจนหมดสิ้น เหลือไว้เพียงแค่พอปลูกตาลขายได้ จากที่เคยวางขายหน้าบ้าน แพรมน้ำ หรือต่างเรือไปขายที่ตลาดชุมชนแสง ทุกวันนี้ชาวบ้านแทบทุกครัวเรือนขายตาลผ่านนายหน้า ซึ่งเป็นคนในชุมชนที่มากกว่านซื้อ และด้วยความเกรงใจ เพราะคิดว่าเป็นเพื่อนบ้าน กอปรกับไม่มีความรู้เรื่องการซื้อขาย ชาวบ้านจึงยอมขายตาลในราคาถูก

ชีวิตของตาเบนในช่วงนี้ค่อนข้างลำบาก ตาเบนเล่าว่า เคยกินแตงกวาจิ้มน้ำปลา เพื่อประทังชีวิตมาแล้ว หลังจากที่ทำมาหากิน ผลผลิตจากตาล ซึ่งมักจะได้เพียงปีละครั้ง ทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอ แต่ตาเบนยังมีความเชื่อในการไหว้ครูตาลอยู่เช่นเดิม ท่านยังเชื่อว่า เมื่อเราขอพรจากต้นตาลแล้ว เราจะได้ผลผลิตในปริมาณมาก และคุณภาพดี

บทเรียนจากกระบวนการกลุ่มย่อย

- การทำคุณลักษณะของข้อมูลพื้นที่ในเบื้องต้น และจับรายละเอียดเหล่านั้นมาตั้งประเด็นที่จะนำไปใช้ในการสร้างคำถาม จะทำให้เกิดการเชื่อมโยงเนื้อหาของเนื้อหา และแบ่งยุคได้ง่าย

จังหวัดนครสวรรค์: กลุ่มเซดสิงโต

ยุคที่ 1

ศิลปะการเซดสิงโตของ จ.นครสวรรค์เกิดขึ้นมาพร้อมกับชาวจีนที่อพยพมาทำมาหากินเมื่อเกือบร้อยปีที่ผ่านมา โดยจะแสดงแต่เฉพาะเทศกาลที่สำคัญเช่น ตรุษจีน งานแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ ลักษณะของหัวสิงโต มีน้ำหนักประมาณ 10 – 15 ก.ก. ขนทำมาจากขนของลิงเผือก ปัจจุบันใช้ขนจามรี สีที่ใช้การตกแต่งคือแดง น้ำเงิน เหลือง หัวสิงโตจะมีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละสมาคม ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 4 สมาคมตามเชื้อสายชาวจีนที่พำนักในจังหวัด ได้แก่ ปักกิ่ง ฮากกา กว่างสวี่ เสือไหหลำ โดยลีลาท่าทางการเซดก็จะมีแตกต่างกันไปในแต่ละสมาคมด้วยกล่าวคือ การเซดแบบปักกิ่งจะเลียนแบบพฤติกรรมของสุนัข ขี้เล่น ตีลังกา เล่นลูกแก้ว(ลูกสิงโต) แบบฮากกาจะไม่ค่อยได้ออกงานมากเหมือนสมาคมอื่น ต้องเป็นพิธีที่สำคัญจริงๆ เท่านั้น จะมีตัวหลักคือสิงห์ หรือเสียน กว่างสวี่จะเน้นศิลปะการต่อสู้ โลดโผน ดุดัน มี 2 ตัวขึ้นไป การสังเกตว่าสิงโตตัวไหนเป็นตัวผู้หรือตัวเมียจะดูได้จากตัวผู้เท้าจะเหยียบโลก ส่วนตัวเมียจะเหยียบลูกสิงโต ความเชื่อการเซดสิงโต เชื่อว่าเป็นสิ่งนำโชค การสืบทอดเผ่าพันธุ์ของชาวจีน การประกอบพิธีกรรมก่อนการเซดจะมีการไหว้ครู มีรูปและส้ม 4 ลูก รูปแบบการแห่จะเน้นความเรียบง่าย โดยขบวนจะมีสิงโต เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ มังกรตามลำดับ เครื่องดนตรีประกอบมีกลอง และฉาบ ผู้ที่เซดสิงโตจะไม่ทานเนื้อวัวในช่วงระหว่างเทศกาล ถ้าใครทานจะต้องไปกินข้าวเถ้ากระถางรูปเจ้าในศาล และบางคนยังถือศีลกินเจในระหว่างเทศกาลอีกด้วย การจัดการแสดงจะมีคณะกรรมการแต่ละสมาคมเป็นผู้ดำเนินการ เรียกว่า เก้าอี้ จำนวนคนเซดจะมีเพียง 2-3 เท่านั้น มีอายุตั้งแต่ 15 ขึ้นไป ดังนั้นสมัยก่อนคนเซดจะต้องแข็งแรง อดทนอย่างมาก เพราะต้องแสดงไปจนจบ ดังนั้นผู้เซดส่วนใหญ่จึงต้องเป็นผู้ชาย คนเซดสิงโตจะทำกันเป็นลักษณะครอบครัวและอยู่กินภายในสมาคมเท่านั้น ทำให้มีการสืบทอดการเซดสิงโตจากรุ่นสู่รุ่น

ยุค 2

มีการเปลี่ยนแปลงประเพณีการเซดสิงโตเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเริ่มตั้งแต่ปี 2536 หลังเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ จนถึงปี 2545 โดยมีรูปแบบของการเซดสิงโตของต่างประเทศเข้ามาเปรียบเทียบพร้อมกันกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของททท. เก้าอี้ก็เปลี่ยนแปลงเป็นคนรุ่นใหม่แทนอาวอ อาม่า การเปลี่ยนแปลงการเซดสิงโตของนครสวรรค์มีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปมาก ซึ่งการเซดของชาวเขาวราช กรุงเทพฯ ยังไม่เปลี่ยนเท่านี้ เพราะการเซดนครสวรรค์ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อคงเอกลักษณ์โดดเด่นขึ้นมา กล่าวคือเมื่อนักเซดสิงโตต้องขึ้นนครสวรรค์อันดับแรก ปัจจุบันการเซดสิงโตต้องดำเนินการตามกระแสดูการท่องเที่ยว กล่าวคือต้องจัดให้มีความยิ่งใหญ่ และกินระยะเวลายาวนานถึง 9 วัน 9 คืน ซึ่งปัจจุบันมีงานประเพณีอื่นๆพยายามที่การจัดงานต่อเนื่องยาวนานเช่นเดียวกัน เช่นงานวัดเขา งานแข่งเรือ จากเมื่อก่อนจัดเพียง 1-2 วัน เพื่อส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวมากขึ้น

ยุค 3

ปัจจุบันการเชิดสิงโตสามารถจัดได้ทุกเทศกาล ทุกโอกาส โดยจะเห็นได้จากมีคณะกรรมการของแต่ละสมาคมจะเป็นผู้ดำเนินการประสานงานให้ไปเชิด แล้วแต่ที่ว่าไหนจะว่าจ้างไป เช่นงานเปิดร้านใหม่ งานไหว้ตัว งานบวช งานแต่งงาน งานมงคลทุกประเภท การมีธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้องประเพณีดังกล่าวสังเกตได้จากบริษัทรับจ้างการจัดงานจากกรุงเทพฯ (บ.ออร์กานไนซ์) เข้ามาวางแผนการจัดงานช่วงเทศกาลตรุษจีน ซึ่งเมื่อก่อนการดำเนินงานจะเป็นคนในท้องถิ่นดำเนินการเอง สื่อมวลชนที่ให้ความสนใจดังจะเห็นได้จากการถ่ายทอดสดทางโทรทัศน์เป็นประจำทุกปี หน่วยงานรัฐที่เข้ามาสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจมากขึ้น การมีสปอนเซอร์ติดอยู่ที่เสื้อคนเชิดสิงโต ด้านวัสดุที่ทำหัวสิงโตจะมีน้ำหนักที่เบาและสวยงามแปลกตาขึ้น ผู้ที่เชิดจะมีจำนวนที่เยอะขึ้น ประมาณ 20 -30 คนต่อการเชิดแต่ละครั้ง สลับสับเปลี่ยนหมุนเวียนเมื่อรู้สึกเหนื่อย พิธีไหว้ครูก็จะเปลี่ยนรูปแบบ โดยมีเครื่องในพิธีเยอะขึ้น เช่นผลไม้ ขนมหวาน ด้านการแสดงจะเน้นความโลดโผน หวาดเสียวมากขึ้น เช่นการต่อตัว ต่อโต๊ะ ปีนเสา มีเครื่องดนตรีประกอบมากขึ้น เช่น ปี่ แฉ ตีล่อม หรือการใช้เครื่องเสียง แสงประกอบ มีดารานักร้องมาไหว้ตัว มีขบวนแห่ที่เพิ่มมากขึ้น เช่นขบวนนางฟ้า การประกวดเชิดสิงโตนานาชาติชิงรางวัล งานวัด เป็นต้น ปัจจุบันการสืบทอดการเชิดสิงโตไม่จำเป็นต้องเป็นคนในครอบครัวเหมือนอดีต มีการเปิดรับสมัครคนทั่วไปเข้ามาฝึกมากขึ้น โดยเน้นเยาวชนและวัยรุ่น เป็นการเพิ่มรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง

การวิเคราะห์กระบวนการ

ข้อเสีย:

1. ไม่มีผู้ให้ข้อมูลที่ลึกซึ้งมากนัก ทำให้ข้อมูลขาดช่วงสำคัญไปเช่นช่วงดั้งเดิม และช่วงการเปลี่ยนแปลง จะได้แต่เฉพาะข้อมูลปัจจุบันเท่านั้น
2. ครู/นักเรียน ยังยึดติดกับแนวคิดพิธีกรรมอยู่ ขาดมิติเชื่อมโยงประวัติศาสตร์
3. กระบวนการตั้งคำถามไม่ประสบผลสำเร็จเพราะนักเรียนไม่มีการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ข้อมูลจึงเป็นเพียงเอกสาร หนังสือเท่านั้น

ข้อดี :

ทำให้ได้ทราบผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวข้องมากขึ้น เช่นคุณหมวย ซึ่งเป็นผู้ประสานงานการจัดงานเทศกาลตรุษจีน ซึ่งมีความสำคัญพอๆกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้สูงอายุ ชาวจีน หรือผู้รู้ด้านอื่นๆ ซึ่งจะต้องค้นหาผู้ให้ข้อมูลที่มีความหลากหลายมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ :

ต้องมีการติดตามและให้ข้อมูลเพิ่มเติมที่ถูกต้องอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ เพื่อไม่ให้หลงประเด็นศึกษา

จังหวัดอุทัยธานี: กลุ่มวงศาคนญาติ

ยุค 1

ชุมชนดังกล่าวมีความสำคัญในฐานะการเป็นชุมชนโบราณ เคยเป็นเส้นทางเดินทัพสมัยกรุงศรีอยุธยาที่จะไปตีลาว และเป็นเส้นทางสำคัญของชาวลาวเวียงจันทร์ที่อพยพเข้ามาเพราะหนีศึกสงคราม และการกวาดต้อนเป็นเชลย มีโบราณวัตถุมากมายเช่นเตาทุเรียง เตาถลุงเหล็กเป็นต้นการสืบสาวกลุ่มวงศาคนญาติ ต้องมีการสืบค้นภูมิหลังชาติพันธุ์ของกลุ่มคนในชุมชน ซึ่งมีกลุ่มสำคัญต่างๆ ดังนี้ ลาวเวียงจันทร์ (กลุ่มคนดั้งเดิมและมีจำนวนมากที่สุด) กระเหรี่ยง และละว้า ตามลำดับ ด้านพิธีกรรม วัฒนธรรมชุมชนจะมีประเพณีสารทลาว การแห่พานดอกไม้ ผู้คนส่วนใหญ่จะพูดลาว มีพิธีกรรมที่สำคัญของชุมชนคือพิธีปิดบ้านเลี้ยงผี มีเจ้า/เจ้า (คนทรง) พิธีกรรมสำคัญเช่น พิธีผีนางด้ง ผีสิงลม ด้านการนับระบบเครือญาติจะใช้วิธีจดจำ การสอบถามว่าลูกเต้าเหล่าใคร ตระกูลใหญ่ที่มีบทบาทสำคัญในชุมชนคือ “แก้วการไร่” มีบทบาทในด้านการปกครอง เศรษฐกิจ ในอดีตแนวคิดของคนรุ่นก่อนคือจะไม่ยอมให้ลูกหลานขายที่ดิน เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเหมือนมรดก เพราะคนรุ่นก่อนได้หักร้างถางพงด้วยตนเอง

ยุค 2

การเปลี่ยนแปลงและมีผลต่อเนื่องกับวงศาญาติของคนในชุมชนเริ่มจากการกำหนดใช้นามสกุลขึ้นเมื่อร้อยกว่าปีที่ผ่านมา ทำให้สายสัมพันธ์ทางเครือญาติคนในชุมชนห่างเหินกันมากขึ้น ประกอบการอพยพเข้ามาทำมาหากินของคนต่างถิ่นมากขึ้น เพราะพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตแดนกันชนห้วยขาแข้ง จึงมีความอุดมสมบูรณ์ คนต่างถิ่นที่อพยพย้ายเข้ามาจะประกอบอาชีพต่างๆ เช่น ไร่อ้อย สวนผลไม้ สวนยางพารา เป็นต้น การผสมผสานของคนในชุมชนและคนต่างถิ่น ทำให้ความเป็นเครือญาติเจือจางลงเช่นเดียวกัน ประชากรที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นจากปัจจัยภายใน (การแต่งงานกับคนต่างถิ่น) และปัจจัยภายนอก (การอพยพเข้ามา)

ยุค 3

ประเพณีในชุมชนลดความสำคัญลงดังเห็นได้จากผู้คนรู้จักเข้าร่วมเทศกาลตรุษจีนมากกว่าประเพณีในท้องถิ่น ปัญหาที่ทับซ้อนระหว่างอุทยานฯกับพื้นที่ชาวบ้าน ความไม่รู้จักและไม่เกิดสำนึกในความเป็นเครือญาติกันตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ลงมา

ประเด็นเพิ่มเติมที่จะต้องไปศึกษาเพิ่มเติม

1. ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติเกิดขึ้นได้อย่างไร
2. เครือญาติที่แท้จริง
3. การจัดทำผังเครือญาติ หรือ Family Tree

ข้อเสีย :

1. ไม่มีผู้รู้ ผู้ให้ข้อมูลที่แท้จริง ข้อมูลจึงมาจากครู/นักเรียน เป็นข้อมูลด้านเดียวขาดมิติเชื่อมโยง
2. ขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มเพราะไม่ใช่เรื่องของตนเอง ไม่ค่อยสนใจ
3. หากไม่มีการกำหนดวัตถุประสงค์ศึกษาที่ชัดเจน การวิจัยจะขาดความสมบูรณ์ และไม่มีประโยชน์

ความรู้เพิ่มเติม

การศึกษาบริบทของชุมชน

เกริ่นนำ

การศึกษาบริบทชุมชนไม่ควรพิจารณาเฉพาะตัวแบบทางกายภาพ ที่เป็นผลผลิตสุดท้ายที่ปรากฏเพียงอย่างเดียว นั่นคือต้องพิจารณาบทบาท คุณค่าหรือลักษณะของกระบวนการทางวัฒนธรรมด้วย ดังแผนภาพตัวแบบการศึกษา สรุปรตามคำอธิบายของ อนุวิทย์ เจริญศุภกุล (2529, ตุลาคม, เรณู อรรถฐาเมศร์ คติชนวิทยา 2549) แนวคิดนี้มีประโยชน์ในการใช้ข้อมูล คติชนวิทยามาศึกษาเชื่อมโยง ทำให้เห็นภาพจำลองหลักฐานทางรูปธรรมที่ปรากฏร่องรอยให้เห็นในหมู่บ้านสิ่งก่อสร้าง ศาล สถานที่ต่างๆ ที่เป็นโครงสร้างทางความคิดของชุมชนได้รอบด้านขึ้น แผนผังการศึกษาชุมชนดังข้างล่างนี้ จะเป็นเครื่องมือช่วยให้นักวิจัยเก็บข้อมูลความคิด ความเชื่อ การตีความ การให้ความหมาย ต่อการดำเนินชีวิตและความเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวด้วยวิถีคิดของชุมชนเอง ถ้าใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นั่นคือการรื้อฟื้นความทรงจำร่วมของชุมชนขึ้นมาด้วยคำถามอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะบทบาทคุณค่าของข้อมูลที่มีต่อชุมชน และบทบาทของผู้คนในชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์กันในการร่วมประเพณีพิธีกรรมที่มีเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงจากอดีตมาจนถึงชีวิตจริงในปัจจุบัน

แนวทางในการเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เป็นประวัติศาสตร์ทางความคิด ความเชื่อของชุมชน

ตัวแบบการศึกษาชุมชน		
หัวข้อหลัก	หัวข้อย่อย	ความเกี่ยวเนื่องของเนื้อหา
การตั้งถิ่นฐานชุมชน	ประวัติชุมชน	-ปริมปราศดินิทาน -นิทานกำเนิดเหตุ -นิทานพื้นบ้าน มักจะโยงใยกับสภาพดั้งเดิมของหมู่บ้านก่อนจะมีการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน
การอพยพ	สังคมชุมชน ภูมิอากาศ อาชีพ	-ภูมิประเทศ -เศรษฐกิจ

		-โรคระบาด -การเมือง
ระดับชุมชน	หน่วยการตั้งถิ่นฐาน	-หย่อมบ้าน -หมู่บ้าน -ชุมชนตลาด ฯลฯ

รูปแบบของหมู่บ้าน

คติความเชื่อ คติและพิธีกรรม การตั้งถิ่นฐานทางวัฒนธรรม คติและพิธีกรรมการสร้างหมู่บ้านคติการจัดและการใช้เนื้อที่การสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การตั้งศาลาหอเจ้าเมือง เจ้าที่ ศาลพระภูมิ ฝัขุนน้ำ และ ศาสนสถานการจัดสภาพแวดล้อมทางองค์ประกอบครัวเรือน อาทิ เช่น ยุ้งข้าว บ่อน้ำ สวนครัว สิ่งเหล่านี้จะบอกเล่าเรื่องราวสะท้อนความคิดในการจัดการพื้นที่ ความสัมพันธ์ของคน ความร่วมมือ ความสามัคคี สมบัติร่วมของชุมชน คำบอกเล่าสะท้อนการสร้างสมอัตลักษณ์ตัวตน ผ่านมาแต่ละยุคแต่ละสมัยตลอดถึงการการปรับใช้ ส่วนสำคัญที่จะทำให้ข้อมูลความเชื่อเหล่านี้ให้ความหมายต่อชีวิตจริงได้ ก็คือการตั้งคำถามให้เป็น แล้วเราจะรู้ที่ไปที่มาของชุมชนตลอดจนช่วยให้คิดยาวไปถึงการคาดหมายอนาคตได้

บริบทของชุมชนสะท้อนจากข้อมูลทางความเชื่อ

ตำนานเมือง ...เรื่องเล่าตามความเชื่อชุมชน (ย้อนคุณค่าอดีต...ปัจจุบัน...ภูมิคุ้มกันอนาคต"คนเวียงบัว")

ตำนานเรื่องราวของชุมชนที่ชาวบ้านบอกเล่าสืบทอดกันมาว่า ผู้ที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนี้เป็นครอบครัวแรกคือ พี่น้องสองคนที่เดินทางมาจากจังหวัดเชียงรายคนที่หนึ่งคือนายทิศ เฉพาะธรรม เพื่อมาตามหาควาย จนพบในที่ซึ่งปัจจุบันคือบ้านบัว สองพี่น้องเห็นว่าเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์จึงมาสร้างผาม(กระท่อม) เพื่อเป็นที่พักอาศัยสำหรับเลี้ยงควาย อยู่ทิศเหนือล่องขึ้นไป(ร่องระบายน้ำ) ติดแม่น้ำดำทิศตะวันออกมีหนองจำบัว แต่มักมีน้ำท่วมจึงย้ายมาอยู่ทิศใต้ร่องขึ้นไป ต่อมาจึงได้ตัดสินใจสร้างบ้าน โดยตอนแรกตั้งบ้านเรือนแค่ 2 หลัง ซึ่งเป็นคนในตระกูลเฉพาะธรรม และเพิ่มขึ้นเป็น 13 หลังจนกระทั่งถึง พ.ศ. 2510 มีบ้านเพิ่ม 40 หลังคาเรือน ต่อมาได้มีผู้คนทยอยกันเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้นระยะแรกเป็นส่วนหนึ่งของบ้านแม่กาหลวง ตั้งเป็นหมู่บ้านให้ชื่อว่าบ้านบัว ผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายแก้วรันทะมาน คนที่ 2 คือนายแก้ว เฉพาะธรรม ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันคือ นายมานพ (แก้วมา)เฉพาะธรรม

เหตุผลในการตั้งหมู่บ้านชื่อว่า “บ้านบัว” เนื่องจากในแต่ก่อนในหมู่บ้านจะมีหนองน้ำขนาดใหญ่และมีบัวออกดอกสวยงามเป็นเมือง ...เรื่องเล่าตามความเชื่อชุมชน จำนวนมาก แต่ปัจจุบันเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ลดลง น้ำในหนองน้ำแห้งจึงไม่ปรากฏดอกบัวให้เห็นเท่าไร หนองน้ำกลายเป็นที่ดินสำหรับการเกษตรสถานที่ตั้งของบ้านบัวมีร่องรอยของความเป็น (เมือง) เวียงเก่า โดยมีคันน้ำคูดินรอบ ๆ บริเวณหมู่บ้าน มีการขุดพบเตาเผา และเรื่องบันดินเผาชนิดต่าง ๆ ทั่วบริเวณ

ผู้แต่งถือเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้านที่สนใจและเคยเกี่ยวข้องกับประวัติเดิม ๆ ของชุมชนมากกว่าคนอื่น ๆ ได้เล่าเรื่องเกี่ยวกับประวัติ **ตำนานหมู่บ้าน** ที่บอกว่าได้ยินมาจากคนเลี้ยงช้างที่เข้ามาทำงานในหมู่บ้านในขณะที่ยังเป็นเด็ก และตัวเองก็เคยเดินสำรวจบริเวณสถานที่รอบ ๆ หมู่บ้านที่เรียกว่า “เวียงบัว” ด้วยเช่นกันความว่า เวียงบัวมีเจ้าเมืองชื่อ นายโม ซึ่งเป็นผู้สร้างเวียงกาหลง (หรือเวียงบัว) และสร้างวัดขึ้นโดยวัดจะอยู่นอกเวียง เมื่อสร้างเสร็จนายโมได้ไปรบเอาพระพุทธรูปที่เมืองสะทอญ ได้พระพุทธรูปมา 1 องค์ เหตุที่ไปรบเอาพระพุทธรูปมาเพราะวัดยังไม่มีพระพุทธรูป พระพุทธรูปที่นายโมไปเอามาที่ชื่อว่าพระเจ้าแก่นจันทร์เป็นพระพุทธรูปที่ทำจากไม้จันทร์ ต่อมาเจ้าเมืองเชียงใหม่ได้มารบเอาพระพุทธรูปองค์นี้ไป นายโมได้สร้างสวนไม้ชางคำ และไม้มะม่วง โดยได้ปลูกต้นมะม่วงขึ้น 7 ต้น เรียกว่าดงมะม่วง 7 ต้น ซึ่งมีชื่อคือต้นถั่วเงินเจ็ด มีอยู่ 3 กิ่งใหญ่ ๆ เชื่อว่ามะม่วงแต่ละผลจากแต่ละกิ่งนั้น ถ้ารับประทานแล้วจะเกิดสิ่งประหลาดขึ้น 3 อย่าง คือ

กิ่งที่หนึ่ง ถ้ารับประทานแล้วจะทำให้กลับเป็นหนุ่มเป็นสาว

กิ่งที่สอง ถ้ารับประทานแล้วจะทำให้มีสติปัญญาดี

กิ่งที่สาม ถ้ารับประทานแล้วจะทำให้มีทรัพย์สินเงินทอง

ปรากฏว่าอยู่มาวันหนึ่ง สามภรรยาชรามากคนหนึ่งเกิดมีปากมีเสียงกัน ผู้เป็นสามีจึงเดินหนีออกจากบ้าน พอได้ไปเจอต้นมะม่วง(ต้นถั่วเงินเจ็ด) ซึ่งมีอยู่ 3 กิ่ง ได้เก็บกินมะม่วงกิ่งหนึ่งจึงกลายเป็นคนหนุ่ม เมื่อภรรยาออกตามหาสามี ได้พบชายหนุ่ม จึงถามถึงสามีปรากฏว่าชายหนุ่มคนนั้นคือสามีของหญิงชรา แต่หญิงชราไม่เชื่อสามีจึงพาภรรยาไปกินมะม่วงกิ่งที่ 1 ทำให้หญิงชรากลับกลายเป็นหญิงสาว เรื่องนี้ได้รัลลือไปถึงพญาภูเห่า พญาภูเห่าก็อิจฉา จึงไปพนพิฆาตต้นมะม่วง ทำให้มะม่วงต้นนั้นไม่ออกผลอีกเลย ต่อมาไม่นานมีปู่กำงาเขียว เข้าทำร้ายผู้คน นายโมจึงได้เกณฑ์คนจำนวนมากขุดคือเวียง (คูรอบเวียง) สร้างเป็นกำแพงดินรอบเสียเพื่อป้องกันช้างเข้ามาทำร้ายคน โดยมีประตูเมือง 1 ประตู และมีห้องอยู่ 5 ห้อง ซึ่งเป็นห้องขนาดใหญ่และมีประตู 10 ประตู คือ ประตูสักขัย ประตูกำ ประตูต้นแะ ประตูต้นม่วง ประตูกาหลง ประตูประตูประตูเกลือ ประตูต้นคำ ประตูโก้ง ประตูต้นมีน ซึ่งแต่ละประตูจะมีต้นไม้ตามชื่อประตูปลูก

อยู่ เมื่อเป็นเด็กขี้เต่ง ได้เคยสำรวจต้นไม้ตามประตูต่าง ๆ ตามข้อมูลที่ปรากฏ สำหรับห้อง 5 ห้องได้แก่

1. ห้องกาหลง มีประตูเข้าถึง คือประตูกาหลงด้านของประตูเป็นลำน้ำแม่ต้าซึ่งอยู่นอกเวียง
2. ห้องดอนม่วง มีประตูเข้าถึง คือประตูต้นม่วง ประตูโก้ง ประตูต้นมีน ประตูเกลือ
3. ห้องดอนแป้น มีประตูเข้าถึง ประตูกาหลง ประตูสักขัย
4. ห้องคอตกควาย มีประตูเข้าถึงคือประตูต้นคำ
5. ห้องสามเส้า มีประตูเข้าถึง ประตูต้นแะ ประตูต้นกำ ประตูตุ้ เหตุผลที่เรียกว่าสามเส้า นั้น เพราะห้องนี้มีหินอยู่สามก้อน และตรงกลางหรือช่องกลางของหินสามก้อนจะมีน้ำไหลออกมา

ภายหลังนายโมสั่งให้นายพรานคนหนึ่งฆ่าช้างป่าที่งานเขี้ยวที่หนองหล่ม เลือดช้างกลายเป็นลำธารเรียกว่า ห้วยร่องช้าง ปอดของช้างไหลไปตามน้ำและมีกามาใจ(ดู) จึงเรียกบริเวณแห่งนั้นว่า บ้านทุ่งกาใจ ส่วนเลือดช้างไหลที่จั่ว (ไหลแล้วค่อยๆ ซึมหายไปดิน) เรียกบริเวณนั้นว่าบ้านร่องจั่ว ...ซึ่งเรื่องเล่าเหล่านี้ล้วนเป็นตำนานของของหมู่บ้านที่เล่าต่อ ๆ กันมา แต่ก็เป็นเรื่องราวนำเข้าผนวกกับหลักฐานทางโบราณคดีตามข้อมูลทางวิชาการของกรมศิลปากรได้อย่างลงตัวในเรื่องร่องรอยคูน้ำคันดินที่ยังปรากฏให้เห็นจนทุกวันนี้

บริบทของชุมชนสะท้อนจากข้อมูลทางกายภาพ

ขอบเขตพื้นที่การศึกษาโครงการ “ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนป่าละหอกกระสัง” สังกัดในพื้นที่การปกครองของตำบลเขาคอก อำเภอ ประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อยู่ห่างจากตัวอำเภอประโคนชัยไปทางทิศใต้ประมาณ 30 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดบุรีรัมย์ประมาณ 74 กิโลเมตร จำนวนชุมชนที่ทำการศึกษาคือชุมชนที่อยู่รอบป่าชุมชน ป่าละหอกกระสังจำนวน 5 ชุมชน ที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี และกลุ่มชาติพันธุ์ โครงการ “ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ ป่าชุมชนป่าละหอกกระสัง” ได้ทำการศึกษาถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนที่อยู่รอบป่า / ประวัติศาสตร์ป่าชุมชนป่าละหอกกระสัง / ความสัมพันธ์การพึ่งพิงของคนกับป่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน / การใช้ประโยชน์จากป่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจ / ระบบภูมินิเวศน์ของป่า / บทบาทขององค์กรชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ตอนที่ 4

ตัวอย่างการเขียนรายงาน

เรณู อรรฐาเมศร์

เกริ่นนำ

การศึกษาบริบทชุมชนไม่ควรพิจารณาเฉพาะตัวแบบทางกายภาพ ที่เป็นผลผลิตสุดท้ายที่ปรากฏเพียงอย่างเดียว นั่นคือต้องพิจารณาทบทวน คุณค่าหรือลักษณะของกระบวนการทางวัฒนธรรมด้วย ดังแผนภาพตัวแบบการศึกษา สรุปตามคำอธิบายของ อนุวิทย์ เจริญศุภกุล (2529, ตุลาคม, เรณู อรรฐาเมศร์ คติชนวิทยา 2549) แนวคิดนี้มีประโยชน์ในการใช้ข้อมูล คติชนวิทยามาศึกษาเชื่อมโยง ทำให้เห็นภาพจำลองหลักฐานทางรูปธรรมที่ปรากฏร่องรอยให้เห็น ในหมู่บ้านสิ่งก่อสร้าง ศาล สถานที่ต่างๆ ที่เป็นโครงสร้างทางความคิดของชุมชนได้รอบด้านขึ้น แผนผังการศึกษาชุมชนดังข้างล่างนี้ จะเป็นเครื่องมือช่วยให้นักวิจัยเก็บข้อมูลความคิด ความเชื่อ การตีความ การให้ความหมาย ต่อการดำเนินชีวิตและความเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวด้วยวิถีคิดของชุมชนเอง ถ้าใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นั่นคือการรื้อฟื้นความทรงจำร่วมของชุมชน ขึ้นมาด้วยคำถามอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะบทบาทคุณค่าของข้อมูลที่มีต่อชุมชน และบทบาทของ ผู้คนในชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์กันในการร่วมประเพณีพิธีกรรมที่มีเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงจากอดีต มาจนถึงชีวิตจริงในปัจจุบัน

แนวทางในการเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เป็นประวัติศาสตร์ทางความคิด ความเชื่อของชุมชน

ตัวแบบการศึกษาชุมชน		
หัวข้อหลัก	หัวข้อย่อย	ความเกี่ยวเนื่องของเนื้อหา
การตั้งถิ่นฐานชุมชน	ประวัติชุมชน	-ปริมปราศตินิทาน -นิทานกำเนิดเหตุ -นิทานพื้นบ้าน มักจะโยงใยกับสภ พดั่งเดิมของหมู่บ้านก่อนจะมีการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน
การอพยพ	สังคมชุมชน ภูมิอากาศ อาชีพ	-ภูมิประเทศ -เศรษฐกิจ

		-โรคระบาด -การเมือง
ระดับชุมชน	หน่วยการตั้งถิ่นฐาน	-หย่อมบ้าน -หมู่บ้าน -ชุมชนตลาด ฯลฯ

รูปแบบของหมู่บ้าน

คติความเชื่อ คติและพิธีกรรม การตั้งถิ่นฐานทางวัฒนธรรม คติและพิธีกรรม การสร้างหมู่บ้านคติการจัดและการใช้เนื้อที่การสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การตั้งศาลาหอเจ้าเมือง เจ้าที่ ศาลพระภูมิ ผีขุนน้ำ และ ศาสนสถานการจัดสภาพแวดล้อมทางองค์ประกอบครัวเรือน อาทิ เช่น ยุ้งข้าว บ่อน้ำ สวนครัว สิ่งเหล่านี้จะบอกเล่าเรื่องราวสะท้อนความคิดในการจัดการพื้นที่ ความสัมพันธ์ของคน ความร่วมมือ ความสามัคคี สมบัติร่วมของชุมชน คำบอกเล่าสะท้อนการสร้างสมอัตลักษณ์ตัวตน ผ่านมาแต่ละยุคแต่ละสมัยตลอดถึงการปรับใช้ ส่วนสำคัญที่จะทำให้ข้อมูลความเชื่อเหล่านี้ให้ความหมายต่อชีวิตจริงได้ ก็คือ การตั้งคำถามให้เป็น แล้วเราจะรู้ที่ไปที่มาของชุมชนตลอดจนช่วยให้คิดยาวไปถึงการคาดหมายอนาคตได้

บริบทของชุมชนสะท้อนจากข้อมูลทางความเชื่อคนเวียงบัว

ตำนานเมือง ...เรื่องเล่าตามความเชื่อชุมชน (ย้อนคุณค่าอดีต...ปัจจุบัน...ภูมิคุ้มกันอนาคต"คนเวียงบัว")

ตำนานเรื่องราวของชุมชนที่ชาวบ้านบอกเล่าสืบทอดกันมาว่า ผู้ที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนี้เป็นครอบครัวแรกคือ พี่น้องสองคนที่เดินทางมาจากจังหวัดเชียงรายคนที่หนึ่งคือนายทิด เฉพาะธรรม เพื่อมาตามหาควาย จนพบในที่ซึ่งปัจจุบันคือบ้านบัว สองพี่น้องเห็นว่าเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์จึงมาสร้างผาม(กระท่อม) เพื่อเป็นที่พักอาศัยสำหรับเลี้ยงควาย อยู่ทิดเหนือล่องขึ้นน้ำ(ร่องระบายน้ำ) ตัดแม่น้ำดำทิดตะวันตกออกมีหนองจำบัว แต่มักมีน้ำท่วมจึงย้ายมาอยู่ทิดใต้ร่องขึ้นน้ำ ต่อมาจึงได้ตัดสินใจสร้างบ้าน โดยตอนแรกตั้งบ้านเรือนแค่ 2 หลัง ซึ่งเป็นคนในตระกูลเฉพาะธรรม และเพิ่มขึ้นเป็น 13 หลังจนกระทั่งถึง พ.ศ. 2510 มีบ้านเพิ่ม 40 หลังคาเรือน ต่อมาได้มีผู้คนทยอยกันเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้นระยะแรกรวมเป็นส่วนหนึ่งของบ้านแม่กาหลวง ตั้งเป็นหมู่บ้านให้ชื่อ

ว่าบ้านบัว ผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายแก้วรณทะมาน คนที่ 2 คือนายแก้ว เฉพาะธรรม ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันคือ นายมานพ (แก้วมา) เฉพาะธรรม

เหตุผลในการตั้งหมู่บ้านชื่อว่า “บ้านบัว” เนื่องจากในแต่ก่อนในหมู่บ้านจะมีหนองน้ำขนาดใหญ่และมีบัวออกดอกสวยงามเป็นเมือง ...เรื่องเล่าตามความเชื่อชุมชน จำนวนมาก แต่ปัจจุบันเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ลดลง น้ำในหนองน้ำแห้งจึงไม่ปรากฏดอกบัวให้เห็นเท่าไร หนองน้ำกลายเป็นที่ดินสำหรับการเกษตรสถานที่ตั้งของบ้านบัวมีร่องรอยของความเป็น (เมือง) เวียงเก่า โดยมีคันน้ำคูดินรอบ ๆ บริเวณหมู่บ้าน มีการขุดพบเตาเผา และเรื่องป่นดินเผาชนิดต่างๆ ทั่วบริเวณ

ผู้แต่งถือเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้านที่สนใจและเคยเกี่ยวข้องกับประวัติเดิม ๆ ของชุมชนมากกว่าคนอื่น ๆ ได้เล่าเรื่องเกี่ยวกับประวัติ **ตำนานหมู่บ้าน** ที่บอกว่าได้ยินมาจากคนเลี้ยงช้างที่เข้ามาทำงานในหมู่บ้านในขณะที่ยังเป็นเด็ก และตัวเองก็เคยเดินสำรวจบริเวณสถานที่รอบ ๆ หมู่บ้านที่เรียกว่า “เวียงบัว” ด้วยเช่นกันความว่า เวียงบัวมีเจ้าเมืองชื่อ นายโม ซึ่งเป็นผู้สร้างเวียงกาหลง (หรือเวียงบัว) และสร้างวัดขึ้นโดยวัดจะอยู่นอกเวียง เมื่อสร้างเสร็จนายโมได้ไปรบเอาพระพุทธรูปที่เมืองสะทอญ ได้พระพุทธรูปมา 1 องค์ เหตุที่ไปรบเอาพระพุทธรูปมาเพราะวัดยังไม่มีพระพุทธรูป พระพุทธรูปที่นายโมไปเอามาที่ชื่อว่าพระเจ้าแก่นจันทร์เป็นพระพุทธรูปที่ทำจากไม้จันทร์ ต่อมาเจ้าเมืองเชียงใหม่ได้มารบเอาพระพุทธรูปองค์นี้ไป นายโมได้สร้างสวนไม้ชางคำ และไม้มะม่วง โดยได้ปลูกต้นมะม่วงขึ้น 7 ต้น เรียกว่าดงมะม่วง 7 ต้น ซึ่งมีชื่อคือต้นถั่วเงินเจ็ด มีอยู่ 3 กิ่งใหญ่ ๆ เชื่อว่ามะม่วงแต่ละผลจากแต่ละกิ่งนั้น ถ้ารับประทานแล้วจะเกิดสิ่งประหลาดขึ้น 3 อย่าง คือ

กิ่งที่หนึ่ง ถ้ารับประทานแล้วจะทำให้กลับเป็นหนุ่มเป็นสาว

กิ่งที่สอง ถ้ารับประทานแล้วจะทำให้มีสติปัญญาดี

กิ่งที่สาม ถ้ารับประทานแล้วจะทำให้มีทรัพย์สินเงินทอง

ปรากฏว่าอยู่มาวันหนึ่ง สามีภรรยาชรามากคนหนึ่งเกิดมีปากมีเสียงกัน ผู้เป็นสามีจึงเดินหนีออกจากบ้าน พอได้ไปเจอต้นมะม่วง(ต้นถั่วเงินเจ็ด) ซึ่งมีอยู่ 3 กิ่ง ได้เก็บกินมะม่วงกิ่งหนึ่งจึงกลายเป็นคนหนุ่ม เมื่อภรรยาออกตามหาสามี ได้พบชายหนุ่ม จึงถามถึงสามีปรากฏว่าชายหนุ่มคนนั้นคือสามีของหญิงชรา แต่หญิงชราไม่เชื่อสามีจึงพาภรรยาไปกินมะม่วงกิ่งที่ 1 ทำให้หญิงชรากลับกลายเป็นหญิงสาว เรื่องนี้ได้รัลือไปถึงพญาเงาะ พญาเงาะก็อิจฉา จึงไปพนพิฆาตต้นมะม่วง ทำให้มะม่วงต้นนั้นไม่ออกผลอีกเลย ต่อมาไม่นานมีปู่กำงาเขียว เข้าทำร้ายผู้คน นายโมจึงได้เกณฑ์คนจำนวนมากขุดคือเวียง (คูรอบเวียง) สร้างเป็นกำแพงดินรอบเสียเพื่อป้องกันช้าง

เข้ามาทำร้ายคน โดยมีประตูเมือง 1 ประตู และมีห้องอยู่ 5 ห้อง ซึ่งเป็นห้องขนาดใหญ่และมีประตู 10 ประตู คือ ประตูสักขัย ประตูกำ ประตูตันแะ ประตูตันม่วง ประตูกาหลง ประตูประตู ประตูเกลื้อ ประตูตันค่า ประตูโก้ง ประตูตันมีน ซึ่งแต่ละประตูจะมีต้นไม้ตามชื่อประตูปลูกอยู่ เมื่อเป็นเด็กขี้เต่ง ได้เคยสำรวจต้นไม้ตามประตูต่าง ๆ ตามข้อมูลที่ปรากฏ สำหรับห้อง 5 ห้องได้แก่

1. ห้องกาหลง มีประตูเข้าถึง คือประตูกาหลงด้านของประตูเป็นลำน้ำแม่ต้าซึ่งอยู่นอกเวียง
2. ห้องดอนม่วง มีประตูเข้าถึง คือประตูตันม่วง ประตูโก้ง ประตูตันมีน ประตูเกลื้อ
3. ห้องดอนแป้น มีประตูเข้าถึง ประตูกาหลง ประตูสักขัย
4. ห้องคอตกควาย มีประตูเข้าถึงคือประตูตันค่า
5. ห้องสามเล่า มีประตูเข้าถึง ประตูตันแะ ประตูตันกำ ประตูตุ่ เหตุผลที่เรียกว่าสามเล่า นั้น เพราะห้องนี้มีหินอยู่สามก้อน และตรงกลางหรือช่องกลางของหินสามก้อนจะมีน้ำไหลออกมา

ภายหลังนายโมสั่งให้นายพรานคนหนึ่งฆ่าช้างป่าที่งานเขี้ยวที่หนองหล่ม เลือดช้างกลายเป็นลำธารเรียกว่า ห้วยร่องช้าง ปอดของช้างไหลไปตามน้ำและมีกามาใจ(ดู) จึงเรียกบริเวณแห่งนั้นว่า บ้านทุ่งกาใจ ส่วนเลือดช้างไหลที่จั่ว (ไหลแล้วค่อยๆ ซึมหายไปดิน) เรียกบริเวณนั้นว่าบ้านร่องจั่ว ...ซึ่งเรื่องเล่าเหล่านี้ล้วนเป็นตำนานของของหมู่บ้านที่เล่าต่อ ๆ กันมา แต่ก็เป็นเรื่องราวน่าสนใจผนวกกับหลักฐานทางโบราณคดีตามข้อมูลทางวิชาการของกรมศิลปากรได้อย่างลงตัวในเรื่องร่องรอยคูน้ำคันดินที่ยังปรากฏให้เห็นจนทุกวันนี้

บริบทของชุมชนสะท้อนจากข้อมูลทางกายภาพ

การศึกษาบริบทของชุมชน : ป่าละหอกกระสัง โดยประมวล เจริญยิ่งและคณะ

ขอบเขตพื้นที่การศึกษาโครงการ “ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนป่าละหอกกระสัง” สังกัดในพื้นที่การปกครองของตำบลเขาคอก อำเภอ ประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อยู่ห่างจากตัวอำเภอประโคนชัยไปทางทิศใต้ประมาณ 30 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดบุรีรัมย์ประมาณ 74 กิโลเมตร จำนวนชุมชนที่ทำการศึกษาคือชุมชนที่อยู่รอบป่าชุมชน ป่าละหอกกระสังจำนวน 5 ชุมชน ที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี และกลุ่มชาติพันธุ์ โครงการ “ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ ป่าชุมชน

ปาละหอกกระสัง" ได้ทำการศึกษาถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนที่อยู่รอบป่า / ประวัติศาสตร์ป่าชุมชนปาละหอกกระสัง / ความสัมพันธ์การพึ่งพิงของคนกับป่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน / การใช้ประโยชน์จากป่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจ / ระบบภูมินิเวศน์ของป่า / บทบาทขององค์กรชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

บริบททางกายภาพ

1.1 ความเป็นมาของโครงการ

ป่าเขาคอกสังตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีพื้นที่ป่าทั้งหมดประมาณ 5,000 ไร่เศษ มีอาณาเขตติดต่อกับ 3 อำเภอ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ ตำบลจระเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
ทิศใต้	ติดต่อ ตำบลหนองไม้งาม อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
ทิศตะวันออก	ติดต่อ ตำบลปราสาท อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
ทิศตะวันตก	ติดต่อ ตำบลตาจ่ง อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์

ป่าเขาคอกมีลักษณะเป็นป่าพื้นราบหรือป่าโคก มีอยู่จำนวนหลายแปลง ๆ ใหญ่บ้าง เล็กบ้างและมีชื่อเรียกตามลักษณะสภาพภูมิประเทศของแต่ละพื้นที่ เช่น ป่าชุมชนปาละหอกกระสัง มีพื้นที่มากที่สุดและสมบูรณ์ที่สุดในปัจจุบัน คือ 2,700 ไร่ รองลงมาก็เป็นป่าชุมชนป่าเขาคอกที่มีลักษณะเป็นภูเขาที่มีพื้นที่ประมาณ 1,500 ไร่ ป่าชุมชนป่าโคกโงมีพื้นที่ 400 ไร่ ป่าชุมชนป่าโคกกรวด มีพื้นที่ 800 ไร่ ป่าชุมชนป่าโคกสวาย พื้นที่ 900 ไร่ ป่าชุมชนป่าโคกสูง มีพื้นที่ 450 ไร่ ซึ่งผืนป่าเหล่านี้ล้อมรอบด้วยชุมชนทั้งหมด 15 ชุมชน โครงการฯ ได้ทำการศึกษาเฉพาะ 5 หมู่บ้านที่อยู่รอบป่าชุมชนปาละหอกกระสังที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ กลุ่มไทย – เขมร กลุ่มไทย – กวย ซึ่งเป็นคนกลุ่มแรก ๆ ที่เข้ามาบุกเบิกพื้นที่แห่งนี้เพื่อตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานาน เกือบร้อยปีมาแล้ว ต่อมาก็มีกลุ่มไทย – ลาว อพยพตามเข้ามาอยู่ จึงทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมการใช้ทรัพยากรจากป่า วัฒนธรรมการทำมาหากิน และวัฒนธรรมความเชื่อที่แตกต่างกัน

ในอดีตเมื่อ 30 กว่าปีที่แล้วชุมชนเหล่านี้ตั้งอยู่บนพื้นที่ของป่าสงวนแห่งชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก มีพันธุ์ไม้นานาชนิด มีสัตว์ป่ามากมายหลายชนิด ต่อมาเมื่อประมาณ 15-25 ปีที่ผ่านมา ได้มีการบุกรุกทำลายป่าอย่างหนักโดยนายทุน ชาวบ้าน นโยบายภาครัฐ โดยเฉพาะภาครัฐที่จัดให้มีการสัมปทานตัดไม้และการสัมปทานเผาถ่านอย่างต่อเนื่อง การบุกรุก

พื้นที่เพื่อทำกินของชุมชน ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรมปริมาณต้นไม้พันธุ์ไม้ลดลง คงเหลือแต่ต้นไม้ที่มีขนาดเล็ก ๆ สัตว์ป่าเหลือน้อยจนเกือบจะสูญพันธุ์ พืชผัก และอาหารต่าง ๆ ที่เคยเลี้ยงปากท้องคนในชุมชนลดน้อยลงและหายากขึ้น ทำให้เกิดผลกระทบกับคนในชุมชนมากขึ้นทุก ๆ ปี จนทำให้บางครอบครัวต้องออกไปขายแรงงานตามต่างจังหวัด ส่วนคนที่อยู่ในชุมชนเกิดการแย่งชิงบุกรุกพื้นที่ป่า เพื่อทำกินอย่างไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย ประกอบกับเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ได้เข้ามาสนใจดูแลเท่าที่ควร ในที่สุดพื้นที่ป่าเหลือน้อยลงเรื่อย ๆ สภาพ ป่าเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัด แต่ในขณะเดียวกันในด้านของความเจริญ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า การประปา แหล่งน้ำ วัด โรงเรียน และสิ่งทีก่อให้เกิดความสะดวกสบายกับการใช้ชีวิตประจำวันในทุก ๆ ด้านเข้ามาสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว แต่ภายใต้ความเจริญอย่างรวดเร็วเหล่านั้น ในทางกลับกันได้ส่งผลกระทบกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงไม่ว่าจะเป็น ดิน น้ำ ป่า เกิดภาวะที่เสี่ยงต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และกฎหมาย อย่างน่าเป็นห่วง คุณภาพชีวิต วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ และเพื่อนมนุษย์ทุกส่วน เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดในปัจจุบัน ที่เคยพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติมาโดยตลอดในทุก ๆ ด้าน ได้แก่ ด้านแหล่งอาหาร สมุนไพร ไม้ใช้สอยเพื่อทำที่อยู่อาศัย ไม้เชื้อเพลิง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพดินฟ้าอากาศ พืชที่เคยมีฝนตกต้องตามฤดูกาลก็เปลี่ยนไปกลายเป็นความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล อากาศที่เคยชุ่มชื้นเย็นสบายก็กลับแห้งแล้ง ร้อนระอุ ในที่สุดทำให้ชุมชนละหอกกระสังรวมตัวกัน เพื่อหันมาใส่ใจดูแลทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ อย่างจำกัด คือ ทรัพยากรป่าไม้นั่นเอง แต่ก็พบปัญหาอุปสรรคมากมายเพราะชุมชนอื่น ๆ ที่มี ที่ทำกินติดกับป่า ไม่มีความเข้าใจในการอนุรักษ์ และยังมีคามต้องการที่จะบุกรุกป่าเพื่อเป็นพื้นที่หัวไร่ปลายนา ต่อไปเรื่อย ๆ บางกลุ่มก็คิดว่าชุมชนละหอกกระสังจะหวงป่าไว้แบ่งจัดสรร ให้กันเอง ไม่ให้ชุมชนอื่นเข้ามาร่วมใช้ประโยชน์ จึงมีข้อขัดแย้ง และไม่เข้าใจกันถึงกับมีการ ปองร้ายผู้นำกลุ่มอนุรักษ์บ้านละหอกกระสังหลายต่อหลายครั้ง ต่อมาปัญหาดังกล่าวก็ได้รับการแก้ไขเป็นผลสำเร็จ โดยการเปิดเวทีพูดคุยไกล่เกลี่ยหาข้อตกลงร่วมกันอย่างสันติวิธีแบบบัวไม่ให้ช้ำน้ำไม่ให้ขุ่น ทั้งบุคคลที่มีที่ทำกินติดป่ากับกลุ่มอนุรักษ์ป่า ได้เดินสำรวจแนวเขตป่าร่วมกัน และมอบหมายให้ผู้ที่มิที่ดินหรือพื้นที่ทำกินติดรอบบริเวณป่าเป็นผู้รับผิดชอบดูแลในส่วนนั้น ๆ ในที่สุดได้เกิดการขยายเครือข่ายการดูแลรักษาป่าไปยังชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่รอบป่า อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าชุมชนตำบลเขาคอกจะช่วยกันดูแลรักษาป่าเป็นอย่างดี แต่ก็ไม่มีประสิทธิภาพในการดูแลป่าเท่าที่ควร เพราะพื้นที่ป่ากว้างขวางโดยเฉพาะป่าละหอกกระสัง ที่มี

พื้นที่ถึง 2,700 ไร่ จึงมีปัญหาในการจัดการดูแลรักษา อีกประการหนึ่ง คือ กลุ่มคนที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ป่าละหอกกระสังนั้น ไม่ใช่มีเพียงชุมชนรอบป่าเท่านั้น ยังมีชุมชนอื่น ๆ ในตำบล อำเภอใกล้เคียงอีกหลายชุมชน จึงทำให้สภาพป่าทรุดโทรมลงทุกวัน การดูแลรักษาจึงไม่ครอบคลุมพื้นที่เท่าที่ควร นอกจากนี้การดูแลรักษาป่าเพียงชุมชนเดียวนั้นคงไม่เพียงพอ จึงจำเป็นต้องค้นหาภาคีความร่วมมือที่หลากหลายเพิ่มขึ้น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาป่าเพื่อประโยชน์แห่งอนาคตร่วมกัน ทำให้ชุมชนท้องถิ่นเห็นประโยชน์และความสำคัญของป่า ตลอดจนร่วมคิดหาวิธีการที่จะกระตุ้นให้ชุมชนที่อยู่รอบป่าและชุมชนอื่น ๆ ที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าหันมาร่วมมือกันในการดูแลรักษาป่าโดยผ่าน กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เริ่มจากการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ ร่วมประเมินผล และร่วมรับประโยชน์ที่เกิดขึ้น เพื่อให้คนในชุมชนได้รับรู้และเห็นความสำคัญของแหล่งทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดและสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน

ผู้วิจัยมองเห็นว่าการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นได้จะต้องเริ่มจากการค้นหาสิ่งที่เป็นสายสัมพันธ์ยึดโยงคนในชุมชน ว่ามีอะไรบ้างที่เป็นพลังสำคัญในชุมชน โดยการศึกษาจากชุมชนที่อยู่รอบ ๆ ป่าละหอกกระสังทั้งหมด 5 ชุมชนเป็นหลักและแสวงหาแนวทางในการจัดการป่าอย่างสมดุล ตลอดจนการฟื้นฟูป่าเพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันได้อย่างยั่งยืนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนท้องถิ่นและป่าชุมชน ความสัมพันธ์ของป่ากับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน(งานยววิจัยจะไม่ซับซ้อนตอบคำถามเพียงระดับเดียวก็พอ คือ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนและป่าชุมชน ความสัมพันธ์ของป่ากับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบ)

1.2.2 เพื่อศึกษาบทบาทขององค์กรชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าในชุมชน

1.2.3 เพื่อค้นหาแนวทางในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและสร้างสำนึกร่วมการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่า

1.3 คำถามวิจัย

1.3.1 ประวัติศาสตร์ชุมชนและป่าในเรื่องการตั้งถิ่นฐาน การใช้ประโยชน์จากการใช้

1.3.2 ทรัพยากรป่าในพื้นที่ในแต่ละยุคเป็นอย่างไร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

1.3.3 ระบบนิเวศน์ของป่าเป็นอย่างไรบ้าง ป่ามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างไร

1.3.4 กลุ่มคนที่ใช้ประโยชน์จากป่าในแต่ละฤดูกาลมีใครบ้าง คนในชุมชนใช้ประโยชน์จากป่าอย่างไร คิดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจ หรือผลประโยชน์ต่อปีเท่าไร

1.3.5 คนในชุมชนมีวิธีการจัดการทรัพยากรป่าอย่างไร มีปัจจัยอะไรที่ทำให้การจัดการป่าประสบผลสำเร็จคนในชุมชนใช้อะไรบ้างเป็นเครื่องมือในการจัดการ หรือชุมชนมีรูปแบบในการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชนอย่างไรบ้าง มีสิ่งใดที่สามารถนำไปเป็นตัวอย่างให้กับชุมชนอื่นได้บ้าง ความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าแห่งนี้เกิดจากเงื่อนไขหรือปัจจัยใดบ้าง ปัญหาและอุปสรรคขององค์กรชุมชนมีอะไรบ้าง มีอะไรที่ควรแก้ไข และมีอะไรที่ดีอยู่แล้วและควรทำต่อไปให้ดียิ่งขึ้น ลักษณะทางวัฒนธรรม ความเชื่อของกลุ่มคนแต่ละชาติพันธุ์มีการจัดการป่าหรือใช้ประโยชน์อย่างไร กลุ่มคนที่ทำหน้าที่รักษาป่าคือใคร มีวิธีการรักษาป่าอย่างไร ดูได้จากอะไร ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตคนในชุมชนอย่างไร

1.3.6 ลักษณะทางวัฒนธรรม ความเชื่อของกลุ่มคนแต่ละชาติพันธุ์ มีการจัดการป่าหรือใช้ประโยชน์อย่างไร กลุ่มคนที่ทำหน้าที่รักษาป่าคือใคร มีวิธีการรักษาป่าอย่างไร ดูได้จากอะไร ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตคนในชุมชนอย่างไร

1.3.7 กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าในชุมชนนี้เป็นอย่างไร การเกิดขึ้นของกระบวนการมีความเป็นมาอย่างไร ใครมีส่วนร่วมมีการร่วมคิดอย่างไร คนกลุ่มใดบ้างที่มาร่วมคิด มีกิจกรรมใดหรือวิธีการใดที่จะนำมาใช้ในการรักษาป่า ผลที่เกิดขึ้นในการรักษาป่ามีอะไรบ้าง ใครได้ประโยชน์ และมีการจัดสรรผลประโยชน์อย่างไร

1.3.8 แนวทางในการสำนึกร่วมกันในการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลักควรเป็นอย่างไร

1.4 พื้นที่ดำเนินการ / กลุ่มเป้าหมาย

ขอบเขตพื้นที่การศึกษาเป็นชุมชนที่อยู่รอบเขตป่าชุมชนป่าละหอกกระสัง จำนวน 5 ชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย ชุมชนละหอกกระสัง หมู่ที่ 8 จำนวนครัวเรือน 60 ครัวเรือน ประชากรรวม 395 คน ชุมชนโคกเศรษฐี หมู่ที่ 11 จำนวนครัวเรือน 48 ครัวเรือน ประชากรรวม 248 คน ชุมชนโคกกระนัง หมู่ที่ 6 จำนวนครัวเรือน 140 ครัวเรือน ประชากรรวม 480 คน ชุมชน เขาคอก

หมู่ที่ 1 จำนวนครัวเรือน 204 ครัวเรือน ประชากรรวม 1,192 คน และหมู่ที่ 15 จำนวนครัวเรือน 135 ครัวเรือน ประชากรรวม 580 คน สังกัดตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ส่วนด้านขอบเขตการศึกษาในพื้นที่ป่าชุมชนป่าละหอกกระสังนั้น มีพื้นที่จำนวน 2,700 ไร่ ที่มีชุมชนทั้ง 5 ชุมชนที่กล่าวในเบื้องต้นล้อมรอบอยู่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ชุมชนเขาคอกหมู่ 1 , หมู่ 15 ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
ทิศใต้	ติดต่อกับ ชุมชนละหอกกระสัง หมู่ 8 ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ชุมชนโคกเศรษฐี หมู่ 11 และบ้านโคกกะนัง หมู่ 6 ที่นาของชุมชนตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ตำบลตาจ่ง อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์
ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	ติดต่อกับ ตำบลจระเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

1.5 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ตำบลเขาคอก

1.5.1 สภาพทั่วไป

- ที่ตั้งตำบลเขาคอกตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอประโคนชัย ห่างออกไปประมาณ 17 กิโลเมตร
- พื้นที่ทั้งหมด 58,812 ไร่ หรือ 94.01 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ทำการเกษตร ประมาณ 30,000 ไร่ พื้นที่ป่าทั้งสิ้น 6,750 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าชุมชนของตำบลเขาคอกมีทั้งหมด 3,500 ไร่
- ลักษณะภูมิประเทศ เป็นพื้นราบสลับกับพื้นที่ดอน ในส่วนพื้นที่ดอนจะเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนและเป็นพื้นที่ป่ามีอยู่จำนวนหลายแปลง ซึ่งประกอบด้วยแปลงใหญ่บ้างเล็กบ้าง และมีชื่อเรียกตามลักษณะสภาพ ภูมิประเทศของแต่ละพื้นที่ เช่น ป่าชุมชนป่าละหอกกระสังที่มีพื้นที่มากที่สุดและสมบูรณ์ที่สุดในปัจจุบัน คือ 2,700 ไร่ รองลงมาก็เป็นป่าชุมชนป่าเขาคอก ที่มีลักษณะเป็นภูเขาที่มีพื้นที่ประมาณ 1,500 ไร่ ป่าชุมชนป่าโคกโง้งมีพื้นที่ 400 ไร่ ป่าชุมชนป่าโคกกรวดมีพื้นที่ 800 ไร่ ป่าชุมชนป่าโคกสวาย พื้นที่ 900 ไร่ ป่าชุมชนป่า

โคกสูง มีพื้นที่ 450 ไร่ ซึ่งผืนป่าเหล่านี้ล้อมรอบด้วยชุมชน ส่วนพื้นที่ราบจะเป็นพื้นที่ทำกิน ซึ่งส่วนมากเป็นที่นา

4. จำนวนหมู่บ้าน 15 หมู่บ้าน จำนวนประชากรในเขต อบต. เต็มทั้ง 15 หมู่บ้าน
5. ประชากร ตำบลเขาคอก รวมทั้งสิ้น 9,780 คน แยกเป็นชาย 4,894 คน แยกเป็นหญิง 4,886 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 104 คน ต่อตารางกิโลเมตร จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 2,153 ครัวเรือน

1.5.2 สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก คือ อาชีพเกษตรกร ทำนา ทำไร่ มันสำปะหลัง ปลูกอ้อย ทำสวน อาชีพรองลงมาประชากร คือ รับจ้างทั่วไป ทอผ้า จักสาน เลี้ยงสัตว์ และมีการอพยพแรงงานทั่วไปตามโรงงานอุตสาหกรรมในตัวเมืองใหญ่โดยเฉพาะกรุงเทพฯ

หน่วยธุรกิจในเขตพื้นที่ตำบลเขาคอกมีดังนี้

- โรงสีข้าว 43 แห่ง
- ร้านค้า 76 แห่ง
- ร้านซ่อมรถ 2 แห่ง
- ปั้มน้ำมัน (ปั้มหลอด) 11 แห่ง

1.5.3 สภาพทางสังคม

วิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีมีความหลากหลายตามกลุ่มชาติพันธุ์ ผสมผสานกันระหว่าง 3 เชื้อชาติ ได้แก่ กลุ่มไทย – ลาว กลุ่มไทย – เขมร และกลุ่มไทย – กวย หรือ กูย หรือ ส่วย อย่างไรก็ตามประชาชนชาวบ้านใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายกลมกลืนกันทางวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ และอยู่ร่วมกันอย่างพี่น้อง มีกลุ่มองค์กรที่หลากหลาย ทั้งด้านอาชีพ ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม ด้านการศึกษา มีโรงเรียนประถมศึกษา 8 แห่ง (ขยายโอกาส 3 แห่ง) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2 แห่ง สถาบันและองค์กรทางศาสนา วัด / สำนักสงฆ์ 16 แห่ง ด้านการสาธารณสุขมีสถานีอนามัยประจำตำบล 2 แห่ง ด้านอัตราการมีและใช้ส้วม ร้อยละ 100 ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีที่ทำการตำรวจชุมชน 1 แห่ง

1.5.4 ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

ด้านการคมนาคมมีถนนลาดยาง 5 เส้น เชื่อมระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้านและเชื่อมระหว่างตำบลกับอำเภอประโคนชัยและอำเภอข้างเคียงในหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านทั้ง 15 หมู่บ้าน มีถนนคอนกรีตจำนวน 15 เส้น ด้านการโทรคมนาคมมีตู้โทรศัพท์สาธารณะ 15 ตู้ ด้านการไฟฟ้า มีไฟฟ้าใช้ทุกหมู่บ้านเหมือนพื้นที่อื่น ๆ โดยทั่วไป

ถนนสายประโคนชัย – บ้านกรวด เป็นเส้นทางหลวงแผ่นดินและเป็นเส้นทางหลักที่คนในชุมชนใช้ในการติดต่อกับหน่วยงานราชการในพื้นที่อำเภอประโคนชัยและไปโรงพยาบาลอำเภอบ้านกรวด เนื่องจากเป็นเส้นทางที่ใกล้กว่าการเดินทางเข้าอำเภอประโคนชัย รวมทั้งเป็นเส้นทางในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร และผลผลิตจากป่า เช่น เห็ด ยอดผักต่าง ๆ เพื่อนำไปจำหน่ายที่อำเภอประโคนชัยและอำเภอบ้านกรวด

ถนนสายบ้านกรวด – ปราสาทเมืองต่ำ (พนมรุ้ง) เป็นถนน รพช. เป็นเส้นทางทางท่องเที่ยวและเป็นเส้นทางติดต่อกับภายในชุมชน ระหว่างตำบล และเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าภายในชุมชนในละแวกเดียวกัน

ถนนสายโนนสว่าง – หนองตะโก เป็นถนนของกรมโยธาธิการ เป็นเส้นทางตัดผ่านตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย ไปตำบลหนองไม้งาม อำเภอบ้านกรวด

ถนนสายบ้านโคกกลอย เป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างหมู่บ้านกับเส้นประโคนชัย – บ้านกรวด ซึ่งเป็นเส้นทางหลักที่คนในหมู่บ้านนำสินค้าจากชุมชนออกมาจำหน่าย รวมทั้งติดต่อสื่อสารกับภายนอก

ถนนสายบ้านโคกกระนัง – หนองไม้งาม ถนนสร้างโดยกรมโยธาธิการเป็นทางตัดผ่านบ้านละหอกกระสัง และเป็นเส้นทางเชื่อมกับเส้นบ้านกรวด – ปราสาทเมืองต่ำ เป็นเส้นทางที่เชื่อมกับอำเภอละหานทราย เข้าสู่จังหวัดสระแก้ว

จากการมีเส้นทางเดินทางที่สะดวกในการติดต่อกับภายนอกชุมชน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้ามากขึ้น และมีการร่วมกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมร่วมกันมากขึ้น และทำให้กลุ่มคนจากชุมชนข้างเคียงเข้ามาหาอาหารจากป่าชุมชนป่าละหอกกระสัง และเข้ามาใช้ทรัพยากรในป่าได้สะดวกขึ้น คนในชุมชนสามารถออกไปทำงานรับจ้างในพื้นที่ตำบลข้างเคียงได้ง่ายขึ้น เช่น ที่ตำบลหนองไม้งาม อำเภอเสิงสาง จังหวัดนครราชสีมา

นอกจากนี้ยังเป็นโอกาสให้สินค้าจากภายนอกชุมชนเข้าไปได้ง่าย เช่น รถพุ่มพวง (รถที่บรรทุกอาหารประเภทผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ อาหารแห้ง เข้าไปช่วยในชุมชน) มีตลาดนัดในชุมชน ทำให้คนในชุมชนสามารถหาซื้อสิ่งของเครื่องใช้ได้ง่ายขึ้น และมีการพึ่งตนเองน้อยลง

ประชาชนในพื้นที่เน้นหาเงินมาเพื่อซื้อกินและใช้มากขึ้น รวมถึงการแลกเปลี่ยนสินค้าภายในชุมชน น้อยลงตามไปด้วย

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 องค์ความรู้เรื่อง “การจัดการดูแลทรัพยากรป่าชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.6.2 แนวทางและวิธีการที่เหมาะสมกับท้องถิ่นในการสร้างสำนึกร่วมและการฟื้นฟูอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าโดยชุมชนท้องถิ่น

1.6.3 การฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องการดูแลสุขภาพของชุมชนท้องถิ่น

1.6.4 กลุ่มองค์ประชาชนในพื้นที่ ครู นักเรียน เยาวชน ได้เรียนรู้ร่วมกันในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและได้มีกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของท้องถิ่น

การเขียนรายงาน “ประวัติศาสตร์ชุมชนและป่าชุมชนป่าละหอกกระสัง”

ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ศึกษาแบ่งออกเป็นสี่ยุคตั้งแต่ยุคการบุกเบิกที่ดินทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์ จนกระทั่งมาถึงยุคปัจจุบันที่อยู่ภายใต้สภาพการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ตั้งแต่เรื่องรูปแบบการผลิต ผลผลิตทางการเกษตร การอพยพแรงงานออกนอกพื้นที่ เพราะว่ามีอำนาจเงินเป็นใหญ่ รวมถึงเรื่องการทำลายทรัพยากรของท้องถิ่นที่มีมาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งชาวบ้านต้องกลับมาทบทวนประสบการณ์เดิมว่าที่ผ่านมามีชีวิตความเป็นอยู่เป็นอย่างไร ลักษณะทางทรัพยากรธรรมชาติที่เคยใช้เป็นอย่างไร และในปัจจุบันเป็นอย่างไร มีความแตกต่างกันอย่างไรและปัจจัยอะไรที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนวิถีของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งอธิบายอยู่ในรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ยุคดินดำน้ำชุ่ม ก่อนปี พ.ศ. 2492

ในช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ.2492 จากคำบอกเล่าของ หลวงพ่อดำ ชันดีสารโ เจ้าอาวาสวัดบ้านละหอกกระสัง บอกว่าพื้นที่แห่งนี้หมายถึงบริเวณพื้นที่ป่าละหอกกระสัง และพื้นที่ตั้ง

ถิ่นฐานของชุมชนที่อยู่รอบป่า เป็นพื้นที่ที่มีป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก ที่เต็มไปด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิดโดยเฉพาะไม้เนื้อแข็งที่ใช้สำหรับการสร้างบ้าน เช่น ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้แดง และอื่นๆ รวมทั้งนานาพันธุ์สัตว์ป่า เช่น พวกรูปป่า เก้ง ไก่ป่า กระต่ายป่า ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีลำน้ำธรรมชาติ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “โอรหรือห้วย” (โอร เป็นภาษาเขมร กับกวยห้วย เป็นภาษาลาว) ที่ไหลจากป่าละหอกกระสังและภูเขา (เขาคอก) อยู่ด้วยกันจำนวนหลายสายที่มีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยสัตว์น้ำและพืชผักต่างๆ สภาพของดินในพื้นที่ดังกล่าวก็เป็นดินร่วนซุย มีแหล่งน้ำซับตลอดปีอยู่หลายแห่ง เหมาะแก่การเพาะปลูกจึงเป็นจุดสนใจของตนเองตลอดจนคนอื่นๆ ที่มีโอกาสผ่านมาพบเห็นหรือมีโอกาสเข้ามาล่าสัตว์, หาของป่า เพื่อนำไปบริโภคไว้ครัวเรือน ประกอบกับพื้นที่ดังกล่าวยังเป็นที่ว่างเปล่า ไม่มีผู้ใดเข้ามาจับจองแต่อย่างใด ตนเองอยากเป็นเจ้าของพื้นที่แห่งนี้ แต่ไม่กล้าเข้ามาจับจอง เพราะตนเองเป็นคนที่ยอพยพย้ายถิ่นฐานมาจากที่อื่นยังไม่มีกรรมสิทธิ์กับพื้นที่ดีพอ อีกอย่างกลัวเป็นที่หวงห้ามทางราชการ และยังเป็นพื้นที่ระบาดของไข้มาลาเรียอีกด้วยเพราะที่ผ่านมามีผู้เข้ามาหาของป่ากลับไปเป็นไข้มาลาเรียจนถึงแก่ชีวิตก็มี เช่น นายเขียว จะริรัมย์ ชาวบ้านหนองไม้งาม อำเภอบ้านกรวด อยู่ในชุมชนใกล้เคียงป่าแห่งนี้ ประกอบกับบริเวณป่าแห่งนี้เป็นทางผ่านของกลุ่มโจรคอกแดง (โจรคอกแดงหมายถึง กลุ่มนี้จะใช้ผ้าสีแดงผูกที่คอเป็นสัญลักษณ์) กลุ่มนี้เคยออกปล้นสะดมชุมชนที่อยู่ในละแวกนั้นเป็นประจำ ส่วนการใช้ประโยชน์จากป่าแห่งนี้เป็นแหล่งหาอาหารของชาว ที่อยู่ใกล้เคียงและเป็นเส้นทางผ่านของกลุ่มโจรคอกแดง นอกจากนี้มีชาวบ้านบางคนที่อยู่ใกล้เคียงเข้ามาตัดไม้เพื่อเลื่อยไม้และแปรรูปสำหรับปลูกสร้างบ้านเรือนหรือจำหน่ายให้กับพวกนายทุนนอกชุมชนอยู่เป็นประจำ

3.2 ยุคสร้างหลักปักฐาน ระหว่างปี พ.ศ.2492 – 2516

ยุคสร้างหลักปักฐาน เป็นยุคที่พื้นป่ายังมีความอุดมสมบูรณ์และมีจำนวนพื้นที่กว้างขวางมาก ถากถางทำกินกันเท่าไรก็ไม่หมด ในปีพ.ศ. 2492 มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งไม่มีที่ทำกินเดินทางมาขอความอุดมสมบูรณ์ของผืนดินผืนป่าในบริเวณนี้ จึงกลับไปชักชวนญาติพี่น้องเพื่อนบ้านอพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งบ้านเรือน จับจองที่ทำกินในผืนป่ากันอย่างเสรี ตามแรงกำลังที่สามารถบุกเบิกจับจองเอาได้ กลุ่มผู้คนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานกลุ่มแรกนี้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรโดยการนำของ นายไล วงศ์ศิริศักดิ์ ซึ่งเป็นคนเชื้อสายชาติพันธุ์เขมรผสมเชื้อสายจีน อพยพมาจากบ้านระกา ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ นอกจากนั้นยังมีครอบครัวอื่นๆ ที่อพยพมาพร้อมกันอีก 8 ครอบครัว มีครอบครัวของนายอิน ว่องไว ปัจจุบันอายุ 68 ปี นายรบ ประเมินชัย ปัจจุบันอายุ 79 ปี นายเรือด ประเมินชัย ปัจจุบันอายุ 75 ปี นายเปื่อน อินทะยุง ปัจจุบันอายุ 80 ปี นาย

ซอน กล้าเหมาะ ปัจจุบันอายุ 79 ปี รวมเป็น 9 ครั้วเรือน ปัจจุบันนายไล วงศ์ศิริศักดิ์ และนายทองคงพินิจ ได้เสียชีวิตแล้ว ชุมชนนี้มีชื่อเรียกเป็นภาษาเขมรว่า **เสราะพนมกรอล** เป็นการเรียกตามลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่ที่เป็นภูเขารูปร่างสี่เหลี่ยมอยู่ล้อมรอบทุ่งหญ้า ปัจจุบันทุ่งหญ้าแห่งนี้ได้เป็นที่ทำกิน(ที่นา) ของชุมชนไปหมดแล้ว ชุมชนเสราะพนมกรอล ปัจจุบันมีชื่อเรียกเป็นทางการว่าบ้านเขาคอก สังกัดหมู่ 1 ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ สาเหตุการอพยพย้ายถิ่นฐานของกลุ่มคนตั้งแต่กลุ่มแรกๆ จนถึงกลุ่มอื่นๆ ที่ตามมานั้นล้วนแล้วแต่เป็นสาเหตุมาจากไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเองในบ้านเดิมประกอบกับพื้นที่บริเวณดังกล่าวนี้เป็นที่ว่างเปล่ายังไม่มีผู้ใดเขามาจับจองเป็นเจ้าของ เป็นพื้นที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์มากเหมาะแก่การเข้ามาบุกเบิกเป็นที่สวน ที่นา ดินก็เป็นดินกำร่วนซุยเหมาะแก่การเพาะปลูก จะเห็นได้จากที่หลังจากกลุ่มแรกเข้าตั้งถิ่นฐานได้ไม่นานมีกลุ่มคนอพยพเข้ามาอยู่เพิ่มเป็นระยะๆ จนกลายเป็นหลายชุมชนอยู่ล้อมรอบเขตป่าอย่างที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน ดังคำบอกเล่าของแม่มี ปาประโดน ปัจจุบันอายุ 62 ปี ซึ่งเป็นลูกสาวคนโตของ นายไล วงศ์ศิริศักดิ์ ว่า “ ที่ภูมิลำเนาเดิมนั้น ครอบครัวตนเองไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง แต่มีพ่อไล ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเท่านั้น ที่ทำการค้าขายเล็กๆน้อยๆอยู่ได้คอยเดินหาซื้อของจากชาวบ้านไปขายต่อพ่อได้กำไรมาซื้อข้าวซื้ออาหารเลี้ยงลูก เลี้ยงครอบครัวไปวันๆ พ่อกับแม่จะบ่นอยากจะทำอาชีพใหม่ที่หาที่ดินทำกินเป็นของตนเองอยู่เสมอ จนต่อมาพ่อไลได้มีโอกาสเดินทางไปในที่ต่างๆ เพื่อหาซื้อของเพื่อนำไปขายต่อ จึงมีโอกาสเดินผ่านไปมาในพื้นที่แถบนี้อยู่เป็นประจำ บางครั้งก็มานอนค้างบ้านเพื่อนที่บ้านโคกเมือง (ปัจจุบันสังกัดหมู่ที่ 15 ตำบลจระเข้มาก อำเภอรัตนบุรี จังหวัดบุรีรัมย์) ที่ละหลายๆวัน แล้วจึงเดินลัดป่าเพื่อไปซื้อสินค้าที่บ้านกรวด (ปัจจุบัน คือ อำเภอบ้านกรวด) พ่อไล เคยเล่าให้ฟังในครั้งนั้นว่า เดินผ่านพื้นที่บริเวณนี้ได้เห็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก มีต้นไม้ เรียงรายอยู่อย่างหนาแน่นสัตว์ป่ามีอยู่อย่างมากมาย แถบบริเวณรอบป่ายังมีแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่หลายสาย ดินเป็นดินดำเหมาะแก่การเพาะปลูก และที่สำคัญคือเป็นที่ว่างเปล่ายังไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของ จึงคิดว่าเหมาะแก่การเข้ามาบุกเบิกตั้งถิ่นฐาน ที่สำคัญยังไม่มีพ่อค้าที่มากำขายในพื้นที่ใกล้เคียงนี้ พอกลับไปภูมิลำเนาเดิมจึงได้ชักชวนญาติพี่น้องมาดูก่อนทุกคนต่างพอใจกับลักษณะของพื้นที่แห่งนี้มาก เลยพากันตัดสินใจขายของที่พอขายได้ ส่วนที่เหลือก็ขนใส่เกวียนอพยพครอบครัวตามกันมา กว่าจะถึงต้องใช้เวลานานถึง 3 วัน 3 คืนทีเดียว ในตอนที่มาถึงใหม่นั้น ก่อนที่จะทำที่พัก (ทำกระต๊อบ) พวกคนเฒ่าคนแก่พากันเดินสำรวจพื้นที่เพื่อทำที่พัก ในที่สุดได้เลือกพื้นที่ที่เป็นเนินสูงในป่าอยู่ใกล้กับลำน้ำ พวกคนเฒ่าคนแก่บอกว่าในหน้าฝนน้ำจะไม่ท่วมบ้านและไม่ต้องย้ายบ้านอยู่บ่อยๆ แม่มียังเล่าถึงตอนอพยพมานั้นเส้นทางเข้ามาลำบากมาก เป็นทางคนเดินหรือทางเกวียนเท่านั้น รถไม่มีสิทธิเข้าถึง”

แม่บุญมี ปาประโดน เล่าต่อว่า ครอบครัวแม่บุญมีเองนั้น พ่อเป็นคนที่ทำการค้าขายโดยเปิดร้านค้าเล็กๆ ขายของชำของใช้ที่จำเป็น ต่อมารับซื้อสินค้าจำพวกกะหุ้ง ปอ อยู่ในหมู่บ้าน ส่วนแม่บุญมีกับคนอื่นๆ ในครอบครัวพ่อให้ไปบุกเบิกที่ดินที่พ่อจับจองเอาไว้ พอฝนตกลงมาไปหยอดข้าวไว้กิน ส่วนพื้นที่ตามจอมปลวกซึ่งไม่เหมาะกับการปลูกข้าวจะปลูกพริก ปลูกมะเขือและพืชผักอื่นๆ ไว้กิน (ข้าวที่ใช้ปลูกเป็นข้าวมะลิพันธุ์เบามีกลิ่นหอม หรือข้าวปลาข้าว) การปลูกข้าวนั้นต้องปลูกให้ห่างกันประมาณหนึ่งช่วงแขนผู้ใหญ่ เพื่อป้องกันไม่ให้ต้นข้าวล้มเวลาอุ้มท้อง เพราะข้าวจะงามและแตกกอใหญ่มากในช่วงนั้นเนื่องจากดินดีกมา ต้นไม้ที่อยู่ตามตีนายังมีจำนวนมาก ทำให้ต้นข้าวสูงตามต้นอื่นๆ จนท่วมหัวคนหรือประมาณ 150 เซนติเมตรขึ้นไปทีเดียว ส่วนเวลาฤดูทำนาของพื้นที่แถบนี้ ถ้าในช่วงที่มีฝนตกชุกๆ ชาวบ้านเอาความเข้าไปไถนาไม่ได้เลย เพราะควายจะติดหล่ม ต้องใช้จอบขุดเพื่อทำการเพาะปลูก การบุกเบิกที่ทำกินปีหนึ่งทำได้ประมาณสามถึงสี่ไร่เท่านั้น เพราะใช้แรงคนอย่างเดียว แต่ถึงกระนั้นแต่ละครอบครัวก็ได้ที่ทำกินกันถึงครอบครัวละ 200 – 300 ไร่ ที่ทำกินดังกล่าวของครอบครัวแม่บุญมีนั้น ทุกวันนี้ได้แบ่งให้กับพี่น้องไปหมดแล้วได้คนละ 50 กว่าไร่ ในการบุกเบิกใช้เวลาถึง 12 ปี แม่บุญมี ยังเล่าต่อว่าในช่วงนั้นทุกคนมีความเป็นอยู่แบบสบายๆ ไม่เดือนร้อนหรือไม่ต้องดิ้นรนอะไร เพราะค่าใช้จ่ายไม่ค่อยมีจะได้ซื้อบ้างคือ น้ำมันก๊าดใส่ตะเกียง หรือถ่านไฟฉาย อาหารการกินไม่ต้องซื้อ หากินเอาตามไร่นาหรือเข้าไปหาในป่าบริเวณใกล้ๆ บ้าน ก็พอกิน และยังมีให้หากินได้ตลอดทุกฤดูกาลด้วย

พ่ออิน ว่องไว เป็นอีกคนหนึ่งที่อยู่พหุเข้ามาอยู่กลุ่มแรกๆ ปัจจุบันอายุ 89 ปี ได้เล่าถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในช่วงแรกว่า หมู่บ้านจะอยู่ห่างไกลจากเมืองจากหมอมมาก แต่ไม่ค่อยมีโรคภัยไข้เจ็บเหมือนทุกวันนี้ ถ้าหากมีการเจ็บไข้โดยส่วนใหญ่พึ่งพาหมอพื้นบ้านรักษากันตามมีตามเกิด พ่ออิน ยังเล่าต่อว่ามีอยู่ครั้งหนึ่งหลานชายตกต้นไม้เพราะปีนขึ้นไปเอาลูกนกขุนทองมาเลี้ยง ทำให้แขนหักสองท่อน ไม่ได้ไปหาหมอที่โรงพยาบาล เพียงให้จารย์ซอน กล้าเหมาะ ซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกันมารักษาให้ โดยการเป่าและทำน้ำมันตี่ให้กินและทา หลังจากนั้นก็ไม่ไผ่มาทำแผลใส่ให้ รักษาอยู่ประมาณหนึ่งเดือนแขนสามารถใช้งานได้ตามปกติ จารย์ซอนปัจจุบันอายุ 80 ปี (จารย์ หมายถึง คนที่บวชพระจำพรรษาอยู่นานเกิน 5 ปีขึ้นไป พันนีสัยมุตกะ จึงจะได้เรียกว่า จารย์) นอกจากรักษากระดูกหักได้แล้ว ยังเป่ารักษาคนที่ถูกงูพิษกัด หรือคนที่เป็นงูสวัดให้หายเป็นปกติได้ จารย์ซอนใช้เวลาเป่ารักษาไม่เกิน 3 เวลา ก็หายเป็นปกติ จนทำให้ชื่อเสียงของจารย์ซอนเป็นที่รู้จักของคนมีชุมชนในตำบลนี้เป็นอย่างดีจนถึงทุกวันนี้ พ่ออิน ยังเล่าต่ออีกว่าโรคงูสวัดนั้นมีหลายคนเป็นแล้วไปหาหมอรักษาไม่หาย ยังแอบหนีกลับบ้านมาให้จารย์ซอนเป่าให้จึงหาย ในเรื่องการดูแลรักษาคนตกต้นไม้หรือตกจากที่สูงนั้น การรักษาพยาบาลกันในอดีตนั้น

ชาวบ้านเอาน้ำปัสสาวะของคนให้กิน เพราะเชื่อว่าน้ำปัสสาวะช่วยให้เลือดในร่างกายไหลเวียนดี เลือดไม่ตกในแต่ถ้าอาการหนักมากจะเอาไปย่างไฟอุ่นๆ อยู่ประมาณ 2 – 3 วัน จนกว่าอาการดีขึ้น จึงหยุดย่าง คนแต่ก่อนใครเจ็บไข้ได้ป่วยญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านจะดูแลกันดีมาก ตอนกลางคืนจะไปนอนเฝ้าเป็นเพื่อนกันจนกว่าจะหายเป็นปกติ ทุกคนมีความรักใคร่สามัคคีกันและให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นงานพัฒนาชุมชน งานบุญประเพณีต่างๆ

ดังเช่น กรณีเมื่อ ปี พ.ศ. 2498 ชาวบ้านร่วมมือกันสร้างกุฏิ โดยการช่วยกันเลื่อยไม้ที่เอามาจากป่าใกล้ชุมชนจนสามารถสร้างกุฏิได้สำเร็จ เมื่อชุมชนเริ่มมีจำนวนครัวเรือนและจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้หน่วยงานทางภาครัฐได้มาทำการก่อสร้างโรงเรียนอยู่ใกล้กับชุมชน อยู่ห่างจากชุมชนเพียง 800 เมตร ไปทางทิศตะวันออกอยู่ติดกับวัดที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้นในปีเดียวกันนั้นเองโดยตั้งชื่อโรงเรียนนี้ว่า **โรงเรียนบ้านเขาคอก** เช่นเดียวกับวัดก็ใช้ชื่อว่า **วัดบ้านเขาคอก** ครูคนแรกที่เข้ามาบรรจุโรงเรียนนี้คือ นายเกื้อ ปาประโคน ต่อมาก็ได้แต่งงานกับแม่บุญมี ปาประโคน ลูกสาวของพ่อไผ่ วงศ์ศิริศักดิ์

ส่วนชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านนั้น บางคนหลังจากฤดูทำนาเสร็จจะจับกลุ่มรับจ้างเลื่อยไม้ขายให้กับคนในชุมชนบ้าง ขายให้กับชุมชนอื่นๆบ้าง ถ้าไม่สามารถขายไม้ที่เลื่อยได้หมด ชาวบ้านจะมีการแบ่งกันเอาทำบ้านของตนเอง ในช่วงเวลานั้นต้นไม้มีอยู่อย่างมากมาย เพราะเป็นช่วงที่คนกำลังบุกเบิกที่ทำกินกันอย่างหนัก บางคนที่ไม่เลื่อยเองจะไปบอกให้คนอื่นมาเอาไม้ในพื้นที่ของตนเองไปเลื่อย ถ้าไม่มีใครมาเอาไปเลื่อยก็จะเผาทิ้งเพราะว่าต้นไม้เกะกะที่ทางการเพาะปลูกของชาวบ้าน ส่วนการทำนานั้นมีทำด้วยวิธีหยอดเมล็ดในพื้นที่สูง หรือพื้นที่บุกเบิกใหม่ สาเหตุที่ใช้วิธีหยอด เนื่องจากพื้นที่บุกเบิกใหม่ไม่สามารถนำควายไปไถเพื่อปักดำได้ เพราะว่าดินในหน้าฝนควายจะติดหล่ม ส่วนในมรากลุ่มใช้วิธีการดำนา ส่วนในพื้นที่ที่เป็นจอมปลอมชาวบ้านปลูกพืชผักไว้กินในครอบครัว เช่น พริก มะเขือ หอม กระเทียม และอื่นๆ นอกจากนี้ พ่อเฒ่า ว่องไว ได้เล่าถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในช่วงแรกว่า พื้นที่แห่งนี้มีต้นไม้ขนาดใหญ่จำนวนมาก ในการตัดมาสร้างบ้านเรือนนั้นกลุ่มคนเขมรมีความเชื่อเรื่องการตัดไม้มาทำบ้านเรือนที่ถือกันอย่างเคร่งครัดมาก โดยเฉพาะต้นไม้ที่โดนฟ้าผ่าจะไม่แตะต้องเลยหรือไม่เอามาใช้ประโยชน์ใดๆเลย เพราะถือว่าเทวดาเขาหวงห้ามคนธรรมดาจะเอามาทำประโยชน์อะไรไม่ได้เด็ดขาด นอกจากนี้แล้วถ้าเกินฟ้าผ่าโดนที่นาหรือที่ใดๆของใครก็แล้วแต่จะต้องให้พ่อหมอที่สะเดาะเคราะห์ไปทำพิธีเซ่นไหว้ บวงสรวงด้วยอาหารคาวหวาน เหล้ายาปลาบั้ง และทำห่อเทวดาถวายให้กับเทวดาในพื้นที่นั้นๆ (ห่อเทวดาจะทำด้วยไม้ไผ่สาขัดและทำเป็นชั้นๆ 7-9 ชั้น ในแต่ละชั้นก็จะใส่อาหารคาวหวาน ผลไม้ หอม พลุ บุหรี่ ผ้า 7 สี มัดระหว่างชั้นแต่ละชั้น และปักธงด้วย

ผ้าสีที่โดนเด่น) พ่อโธน ยังบอกอีกว่าทุกวันนี้คนเขมร คนกวยยังถือปฏิบัติกันอยู่เหมือนเดิม หรือในกรณีที่ตัดไม้ต้นเดียวจะใช้ทำเป็นเสาบ้านสองเสาไม่ได้ (สมัยก่อนต้นไม้มีขนาดใหญ่) เพราะมีความเชื่อว่าถ้าเอามาทำเสาบ้านสองเสาไม่ได้ (สมัยก่อนต้นไม้มีขนาดใหญ่) เพราะมีความเชื่อว่าถ้าเอามาทำเสาบ้านแล้วจะทำให้คนที่มาอยู่อาศัยมีอันเป็นไป เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วยจนถึงแก่ชีวิต หรือทำให้ครอบครัวแตกแยก แต่ถ้าทำขายให้บุคคลภายนอกจะทำให้การตัดไม้ไม่มีการเลือกแต่อย่างใด นอกจากการใช้ประโยชน์ดังที่กล่าวมาแล้วชุมชนในยุคนั้นยังเข้าไปจับจองเลือกพื้นที่ เพื่อบุกเบิกเป็นที่ทำกินโดยการเลือกเอาพื้นที่บริเวณที่เป็นพื้นที่ลุ่มติดแหล่งน้ำที่ต้นไม้บริเวณนั้นขึ้นหนาแน่นมีดินดำ วิธีการจับจองก็จะทำโดยการใช้มีดตัดต้นไม้เป็นแนวไว้เป็นแปลงๆ

การหาอาหารของคนในยุคนั้นจะหาได้จากแหล่งธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นป่าหรือจากแหล่งน้ำธรรมชาติที่อยู่ใกล้ชุมชน ชาวบ้านจะหาแค่พอกินเป็นวันๆเท่านั้น หรืออย่างมากก็เป็นการหาเพื่อแบ่งปันให้ญาติพี่น้องเพื่อบ้านใกล้เคียงเท่านั้น อาหารส่วนใหญ่ได้จากป่า เช่น ผักป่า สัตว์ป่า รวมถึงปลาที่อยู่ตามห้วย หนอง คลองต่างๆ เมื่อก่อนนี้อาหารเหล่านี้หาได้ไม่ยาก และมีปริมาณที่มากพอ เช่น กบเขียดและอึ่งอ่าง รวมทั้งแมลงต่างๆด้วย ออกจากบ้านไปไม่ถึงครึ่งชั่วโมงได้มาเป็นครุ เป็นถังแล้วเมื่อก่อนนั้นเป็นการหาอยู่หากิน ไม่ได้เอาไปขายให้ใคร นอกจากการนำเอามาแบ่งปันกันในหมู่ญาติพี่น้อง

หลวงพ่อจวน จันทวังโส เจ้าอาวาสวัดบ้านเขาคอก ปัจจุบันอายุ 75 ปี เป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาในกลุ่มที่ 2 ในช่วงปี พ.ศ. 2498 หลังกลุ่มแรกเพียง 5-6 ปี เล่าถึงการเลือกผู้นำชุมชนเขาคอกจะเลือกผู้นำโดยการเลือกเอาผู้นำของคนที่ย้ายมาตั้งถิ่นฐานก่อนเป็นผู้นำคนแรกเพราะเป็นที่ยำเกรงของผู้คนที่เข้ามาพร้อมกันและผู้อยู่ที่หลัง เช่น การซื้อที่ทางในป่าเพื่อขายให้กับคนที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ได้ตามใจชอบ แต่เป็นที่ยอมรับในอำนาจการสั่งการของนายไฉ่ วงศิริศักดิ์ และการขายที่ซื้อให้แก่ผู้ที่ย้ายมาอยู่ใหม่โดยไม่มีใครกล้าคัดค้าน แต่จากการกระทำของนายไฉ่ในลักษณะแบบนี้เอง ไม่ว่าการทำบาปข้อโกงต่อบุคคลที่ไม่มีทางสู้ทำให้ตระกูลของนายไฉ่ วงศิริศักดิ์ พบกับความหายนะ เช่น ตัวนายไฉ่เองเมื่อหมดอำนาจลงจากการเป็นผู้นำ ครอบครัวก็แตกแยก มรดกที่แบ่งปันให้ลูกหลานถูกขายจนเกือบหมดตัว และลูกหลายคนติดเหล้า ติดการพนัน หลังจากนั้นตัวนายไฉ่เองได้ล้มป่วยเป็นโรคอัมพาตไม่สามารถช่วยตัวเองได้และไม่มีคนมาดูแลเป็นสิบๆปี ส่วนลูกสาวอีกสองคนคือ นางเมือง วงศิริศักดิ์ กับนางสนอง โตประโคน กลายเป็นคนเสียสติ เนื่องจากดื่มเหล้ามากจนกระทั่งในปัจจุบันลูกหลานที่เหลืออยู่แทบไม่มีผู้ใดประสบความสำเร็จในชีวิตเลย ทั้งในด้านครอบครัวและการประกอบอาชีพอาจจะเพราะบาปกรรม

หรือคำสาปแช่งของผู้ที่ถูกละเลย เคยเอารัดเอาเปรียบคดโกงมาก็อาจเป็นไปได้ ตามที่หลวงพ่อบุญได้เล่ามา

หลวงพ่อบุญ เจ้าอาวาสวัดบ้านเขาคอก ยังได้เล่าถึงการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มตนเองว่า ได้รู้จักที่นี่เพราะมาหาซื้อควายไปไถนา แล้วมาเห็นที่ทำกินที่นี่ขายราคาถูกกว่าที่ชุมชนตนเองมาก วัวควายมีราคาถูกเช่นกันจึงอยากเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในหมู่บ้านนี้มาก พอกลับไปบ้านที่จระเข้มาจึงได้ชักชวนครอบครัวและญาติพี่น้อง จำนวน 10 ครอบครัว มาดูและขอซื้อที่ทำกินจากคนที่มาอยู่ก่อนได้บ้าง และจับจองเพิ่มเติมอีกจำนวนหนึ่ง ภูมิลำเนาเดิมของหลวงพ่อบุญนั้นอยู่ที่บ้านจระเข้มา อำเภอบริหารกิจ จังหวัดบุรีรัมย์ อยู่ห่างจากชุมชนเขาคอกไปทางทิศเหนือประมาณ 15 กิโลเมตร หลวงพ่อบุญ เล่าถึงตอนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่นี่ใหม่ว่า เดิมบริเวณที่เป็นป่าชุมชนป่าละหอกกระสังแห่งนี้ มีเนื้อที่ประมาณ 4,000 ไร่เศษทีเดียว แต่เนื่องจากได้มีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างต่อเนื่อง และจำนวนผู้อพยพเข้ามามากขึ้นทุกปี จึงมีการบุกรุกแย่งชิงจับจองพื้นที่ป่าแห่งนี้เพื่อเป็นที่ทำกินกันอย่างมากมายกว้างขวาง และบุกรุกบริเวณพื้นที่ป่าเข้าไปเรื่อยๆ โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2512 – 2513 นั้น เรียกได้ว่ามีใครยวสาวได้สาวเอาเลยทีเดียว ส่วนครอบครัวหลวงพ่อบุญเอง นอกจากซื้อจากคนกลุ่มแรกยังบุกเบิกที่ใหม่ได้เพิ่มอีกถึง 180 ไร่ ตอนเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่นั้น สัตว์ป่าจำพวก เก้ง อีเห็น พังพอน บ่าง กระต่ายป่า มีอยู่จำนวนมาก โดยเฉพาะกระต่ายป่ามีเยอะมาก เดินไปไหนเจออยู่เป็นประจำ เวลาปลูกข้าวปลูกผักต่างๆ เอาไว้ต้องคอยไปเฝ้าเป็นประจำ ไมเช่นนั้นจะถูกกระต่ายป่าเข้าไปกินต้นข้าว ต้นผักเสียหายได้ นอกจากนี้ยังมีสัตว์ชนิดอื่นๆอีก เช่น นกแซก (นกแซก มีลักษณะขนสีเขียว ปากสีแดงอู๋ม) มีจำนวนมาก โดยเฉพาะฤดูข้าวเริ่มสุกหรือช่วงข้าวโผล่แก่ นกแซกจะลงมากินข้าว กินข้าวโผล่ที่ละเป็นพันเป็นหมื่นตัวทีเดียว ชาวบ้านต้องทำหุ่นไล่กาไว้ทั่วไปตามนา ตามไร่เพื่อไล่นกเหล่านั้น

ด้านการปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยนิยมผลรวมกันเป็นกลุ่มๆ ในลักษณะกลุ่มของญาติพี่น้องหรือกลุ่มของเพื่อนฝูงที่อพยพมาด้วยกันเพราะต่างคนต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน ในยามเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเป็นเพื่อนในยามค้าคั้น การสร้างบ้านเรือนเมื่อก่อนชาวบ้านจะยกพื้นสูงเพื่อข้างล่างหรือใต้ถุนบ้านไว้เป็นที่พักสำหรับวัว ควาย บางครอบครัวไว้เป็นที่พักผ่อนหรือที่นั่งเล่นยามว่าง

แม่แก้ว ปันตะทูลา ปัจจุบันอายุ 75 ปี เป็นคนหนึ่งที่อพยพมาในกลุ่มแรก ได้เล่าถึงปัจจัยที่ทำให้เข้ามาเลือกตั้งถิ่นฐานว่า “สภาพภูมิประเทศนั้นมีทั้งป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นพื้นที่บริเวณกว้างใหญ่ไพศาล อยู่ใกล้กับภูเขา แหล่งน้ำ ไม่เคยเห็นมีที่ไหนเหมือนพื้นที่นี้เลย อาหารการกินก็อุดมสมบูรณ์ไม่ต้องซื้อหา ตอนเข้ามาอยู่ใหม่นั้นฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลดีมาก

น้ำดื่มขุดลงตรงไหนจะมีน้ำไหลออกมาให้กินให้ใช้ โดยเฉพาะบริเวณที่อยู่ใกล้ต้นไม้ใหญ่ๆ หรือบริเวณที่มีน้ำค้างแรงโดยสังเกตจากต้นหญ้าที่มีความชุ่มชื้นสูง ขุดลงไปลึกเพียงวาเดียวน้ำก็ไหลออกแล้วใช้ตักกินดื่มน้ำได้ตลอดปี ชาวบ้านมักจะขุดบ่อไว้ตามนาตามไร่ของใครของมัน เวลาไปทำนาทำไร่ ไม่ต้องขนน้ำกินไปจากบ้านให้ลำบาก การเข้าจับจองพื้นที่เพื่อบุกเบิกที่ทำกินได้ตามชอบใจ การเลือกจับจองที่ในช่วงนั้นจะเลือกเอาบริเวณที่ลุ่ม ดินดำ ต้นไม้สีเขียวตลอดปี กและมีลำน้ำอยู่ใกล้ เพราะต้องการที่ทำนาให้ได้มากกว่าอื่น จึงค่อยไปจับจองบุกเบิกบนที่เนินสูงอยู่ใกล้หมู่บ้าน เพื่อทำเป็นสวนเป็นไร่ ครอบครัวแม่แก้วเองมีลูกหลายคนซึ่งกำลังหนุ่มกำลังสาวถึง 8 คน จึงบุกเบิกพื้นที่ทำกินได้ถึง 250 ไร่ เป็นที่นา 200 ไร่ ที่สวน 50 ไร่ ครอบครัวอื่นอพยพมาพร้อมๆ กัน ก็บุกเบิกที่ทำกินได้ครอบครัวละไม่ต่ำกว่า 200 ไร่ ส่วนพวกที่มาอยู่ทีหลังจับจองบุกเบิกทำกินได้ในส่วนที่เป็นพื้นที่ที่ไม่เหมาะหรือไม่ค่อยดีเท่าที่ควร และได้จำนวนน้อยกว่ากลุ่มแรกๆ ด้านความอุดมสมบูรณ์ในอดีตเมื่อก่อน 30 ปีที่แล้วที่นี่มีต้นไม้หนาแน่นมาก เวลาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยไม่ลำบากเลย สามารถเลือกเอาต้นไม้ที่มีลำต้นใหญ่ๆ ตรงๆ ได้ตามใจชอบ เพียงสองสามต้นสร้างบ้านหนึ่งหลังแล้ว

เรื่องอาหารการกินถือได้ว่าไม่มีที่ใดเปรียบได้ไม่ว่าจะเป็นประเภทพืชผัก หรือสัตว์ป่าก็มีมากมายโดยเฉพาะสัตว์ป่าประเภทบาง มีเยอะมากถ้าต้องการจับจองเอามาทำอาหารกินสามารถไปดักเอากับต้นหว้าต้นเดียดก็พอ (วิธีการดักบ่วงนั้นทำโดยใช้ปื๊บ หรือสังกะสีแผ่นเรียบตีรอบลำต้นหว้าเอาไว้ พอบ่วงวิ่งขึ้นไปตามต้นหว้าไปถึงแผ่นสังกะสีดังกล่าวตกลงมาพื้นดินได้ คนจะค่อยไปใช้ไม้ดักตีเอาได้ไม่ยาก) เพราะบางชอบกินลูกหว้าสุก (หมายเหตุ บ้างมีให้เห็นหรือมีให้จับกินเฉพาะฤดูที่มีลูกหว้าสุกเท่านั้น คือระหว่างเดือน พ.ค. – มิ.ย.) ส่วนอาหารประเภทเห็ด หรือไข่มดแดงนั้นมีมากมายถ้าจะหาเอามากินตั้งหม้อแกงรอไว้ได้เลย เพียงเดินเข้าไปแถวหลังบ้านก็กินไม่หมดแล้ว อาหารการกินเหล่านี้ในช่วงนั้นไม่มีการซื้อขายกันเหมือนทุกวันนี้เพราะไม่รู้จะเอาไปขายให้ใครต่างคนต่างหากินเองได้

แม่แก้ว บันตะทูกา ยังได้เล่าต่ออีกว่า ในปี พ.ศ. 2506 การขยายตัวของชุมชนเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของเสาระพนมกรอล (ชุมชนเขาคอก) เพียง 2 กิโลเมตรเท่านั้น ชุมชนแห่งใหม่นี้คือ “**ชุมชนโคกกระนัง**” ในปัจจุบันนั่นเอง คำว่า “**โคกกระนัง**” เพี้ยนมาจากคำว่า **กูกะนัง** เป็นภาษาเขมร แปลว่าป่าโคกที่มีรูปร่างกลมๆ คล้ายหม้อแกง กลุ่มคนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในที่แห่งใหม่นี้ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรจำนวน 7 ครัวเรือน มีพ่อปริม ประกอบดี (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) เป็นผู้นำในการเข้ามาตั้งถิ่นฐาน มีภูมิลาเนาเดิมอยู่ที่หนองตะโก อยู่ห่างจากชุมชนแห่งใหม่นี้เพียงสองพันกว่าเมตรไปทางทิศ

ตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะนั้นสังกัดตำบลบึงกุ อำเภอบระโคนหาย จังหวัดบุรีรัมย์ แม่ละมัย ประกอบดี ปัจจุบันอายุ 76 ปี ภรรยาพอบริม ประกอบดี เล่าให้ฟังถึงสาเหตุการอพยพย้ายถิ่นฐานว่า ต้องการขยับขยายหาที่ทำกินเพิ่ม เพราะที่แห่งใหม่นี้ยังพอหาจับจองที่ทำกินได้ พื้นที่ใหม่นี้ อยู่ใกล้พื้นที่ป่า ใกล้ลำห้วย ความสะดวกสบายในการหาอยู่หากินคงดีกว่าภูมิลำเนาเดิม ส่วน ภูมิลำเนาเดิมนั้นอยู่ไม่ห่างจากที่นี่มากนักเพียงกิโลเมตรกว่าๆ เท่านั้น แต่สามีกับลูกต้องมารับจ้าง เลี้ยงไม้ที่นี่ ถ้าอพยพครอบครัวมาอยู่ที่นี่เลยก็ไม่ต้องเหนื่อยเดินทางไปกลับมา ในช่วงเลิกงานยังพอมีเวลาหาอาหารกินได้อีก เลยตัดสินใจอพยพมาอยู่ที่นี่โดยมีครอบครัวลูกๆ หลานๆ ตามมาอีก 6 ครอบครัว

ต่อมาเมื่อ ปี พ.ศ. 2509 ก็มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่อีกเป็นกลุ่มคนชาติพันธุ์เขมรที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ป่าละหอกกระสัง โดยการอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่กลางพื้นที่บ้านทางด้านทิศใต้ของสระพรมกรอลห่างกันเพียง 3 กิโลเมตร อยู่ห่างจากชุมชนโคกกระนางไปทาง ทิศตะวันตกเฉียงใต้เพียง 4 กิโลเมตรเท่านั้น กลุ่มคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่อยู่กลางพื้นที่ ป่านี้ มีจำนวน 5 ครัวเรือน โดยมี ตาเมา ลอยประโคน เป็นผู้นำในการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน นอกจากนี้ยังมีครัวเรือนติดตามมาด้วยกันอีก 5 ครัวเรือน ครอบครัวตาแถบ ชะนากุล , ตาเสรีญ บุญเจียม , ตาฝ่าย ทองนาค ทั้ง 4 คนนี้ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว และพ่อคลอน ทองนาค ดังคำบอกเล่า ของ พ่อคลอน ทองนาค

พ่อคลอน ทองนาค ปัจจุบันอายุ 73 ปี ได้เล่าถึงคนกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่กลางป่านี้ว่า เป็นกลุ่มคนที่มีภูมิลำเนาไม่ห่างจากที่นี่มากมายนักคือ ครอบครัวของพ่อคลอนกับครอบครัวของพ่อฝ่ายนั้นเป็นพ่อลูกกันอพยพมาจากบ้านยายคำ ตำบลยายแถมพัฒนา อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ในปัจจุบัน อยู่ทางทิศตะวันตกห่างจากที่นี่ประมาณ 40 กิโลเมตร ส่วนตาเมา ลอยประโคน อพยพมาจากบ้านจระเข้มาก ตำบลจระเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อยู่ทางทิศเหนือของชุมชนนี้ห่างกันประมาณ 25 กิโลเมตร ส่วนครอบครัวอื่นๆ อพยพมาจากบ้านโคกเกี ตำบลบางไทร อำเภอบระโคนหาย จังหวัดบุรีรัมย์อยู่ทางทิศเหนือห่างกันประมาณ 45 กิโลเมตร ชุมชนนี้ตอนมาอยู่ใหม่ๆ เรียกชื่อนี้ว่า “บ้านละหอกกระสัง” เรียกตามลักษณะภูมิประเทศที่ใกล้กับหมู่บ้าน ซึ่งมีลำห้วยเล็กๆ และมีต้นกระสังขนาดใหญ่ขึ้นอยู่บริเวณลำห้วย “ละหอก” (เป็นภาษาเขมร แปลว่า ลำน้ำที่คล้ายกับลำห้วยทั่วไปแต่มีขนาดเล็กแคบกว่าลำห้วย) ปัจจุบันนี้ต้นกระสังเหล่านั้นถูกตัดทิ้งไปหมดแล้ว แต่พอกกลุ่มคนลาวเข้ามาอยู่จึงเรียกชุมชนนี้ว่า “บ้านโคกกระสัง”

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2518 ได้มีการแยกย้ายหมู่บ้านจึงได้มีชื่อเรียกเป็นทางการว่า บ้านละลอกกระสัง พ่อคลอน ทองนาค ยังได้เล่าถึงสาเหตุที่อพยพย้ายถิ่นฐานว่า ครอบครัวของตน และครอบครัวของพ่อไม่มีทำกินเป็นของตัวเองเลย อาศัยรับจ้างทำนาแบ่งข้าวกับเจ้าของนา ได้ข้าวเป็นส่วนแบ่งปีละประมาณ 10 กระสอบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าถ้าฝนฟ้าดีได้ข้าวมาก เจ้าของนาจะแบ่งให้เพิ่มขึ้น แต่ถ้าปีไหนฝนแล้งจะได้ลดลงไปอีก จึงทำให้ข้าวไม่พอกินตลอดปีเพราะตนเองมีลูกหลายคน ตอนนั้นชาวบ้านยังไม่รู้จักการคุมกำเนิดอยู่บ้าง แต่การประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังมีน้อย ชาวบ้านเข้าไม่ถึงข่าวสารบ้านเมืองจึงกลัวอันตราย ทำให้ไม่กล้าคุมกำเนิดอย่างทั่วถึง

พ่อคลอนบอกต่อว่าได้รู้จักที่นี่เพราะมาตามควายที่ถูกขโมย จึงเดินตามรอยมาเรื่อยๆ จนมาเห็นบ้านคนอยู่บริเวณกลางป่าอยู่ 3 ครอบครัวและมีโอกาสได้พูดคุยกัน เพราะเป็นคนไทยเขมรเหมือนกัน พอคุยกันไปมาพวกเขาก็ชวนมาอยู่ด้วย และบอกว่าอยากได้ที่ดินตรงไหนสามารถมาถางเอาได้เลยไม่ต้องซื้อ คนกลุ่มที่ชวนมาอยู่ด้วยกันคือ ตาเมา ลอยประโคน และเท่าที่ตนเองสังเกตดูบริเวณรอบๆ บ้านของผู้คนที่อยู่ก่อนนั้นมดดันพริก ต้นมะเขืองามมาก ยายเขียว ลอยประโคน (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) เมียของตาเมาเล่าให้ตาคลอนฟังว่าตอนนั้นผักประเภทพริก มะเขือ ที่ปลูกปีละหนึ่งต้น สามารถอยู่ให้เก็บผลกินได้ถึงสองสามปีเลยทีเดียว และที่สำคัญไม่ต้องดูแลรักษามากปุ๋ยไม่ต้องใส่ จึงชอบแหล่งที่ทำมาหากินใหม่แห่งนี้มาก พอหลังจากกลับไปบ้านเดิม จึงเล่าให้ภรรยาและพ่อกับแม่ฟัง ทุกคนมีความสนใจ ต่อมาจึงพาพ่อฝ่ายมาดูที่ดูทางอีกครั้ง พ่อฝ่ายชอบมากและยังบอกว่าทุกวันนี้ไม่มีที่ดินหรือที่ทำกินให้ใครได้จับจองฟรีๆอีกแล้ว จึงได้ตัดสินใจมาจับจองที่ดินไว้โดยมีตาเมาเป็นคนพาเดินดูบริเวณโดยรอบว่าชอบพื้นที่บริเวณตรงไหนให้ตัดต้นไม้เป็นแนวเขตเอาไว้ก่อน จึงกลับไปขายบ้านขายสิ่งของที่มียู่ เก็บข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นใส่เกวียนเดินทางลัดมา ผ่านทางบ้านโคกเมือง , บ้านบัว ตำบลจะเข้มาก อำเภอโคกชัย จังหวัดบุรีรัมย์ แล้วลัดเลาะตามเชิงเขาออกไปใช้เวลาเดินทางหนึ่งวันเต็มๆจึงมาถึง

พ่อคลอนเล่าต่อว่า ชาวบ้านที่นี่ไม่ได้ทำอะไรทำนาเป็นหลักมีคนทำบ้างแต่ทำเพียงเล็กน้อยพอได้ข้าวกินตลอดปี ปล่อยให้ที่นาว่างโดยเปล่าประโยชน์ส่วนมากจับกลุ่มกันเล่นไฟต้มห่อเทียนเพื่อเอาไปขายให้กับหมู่บ้านใกล้เคียง ส่วนพ่อฝ่ายพ่อของคลอนเองเป็นคนที่ชอบเล่นการพนันอยู่แล้วจึงเข้ากันกับพวกเขาได้เป็นอย่างดี ส่วนตัวพ่อคลอนเองแทนที่จะบุกเบิกถางที่ดินทำกินไว้ให้ลูก ให้หลาน ได้ปลูกอยู่ปลูกกินต่อไป กลับยึดอาชีพต้มห่อเทียนไปวันๆ เหมือนกัน จนถึงทุกวันนี้ครอบครัวของพ่อคลอนและครอบครัวน้องๆไม่มีที่ทำกิน มีเฉพาะแต่ที่อยู่อาศัยสำหรับปลูกบ้านเพียงครอบครัวละ 1-2 งานเท่านั้น

หลังจากที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ได้สองปีมีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่เพิ่มอีก คือ ในปี พ.ศ. 2513 ถึงปี พ.ศ. 2516 มีกลุ่มผู้คนที่เป็กลุ่มคนไทยลาวจากหลายพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทยอยอพยพย้ายภูมิลำเนาเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามชุมชนต่างๆ รอบป่าอย่างมากมายและต่อเนื่อง เช่น ในปี พ.ศ. 2513 ก็มีผู้คนอพยพเข้ามาจำนวน 8 ครัวเรือน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาวอพยพมาจากบ้านป่าชาดน้อย อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยการนำของ พ่อโน ชนะสงคราม กับแม่บัวศรี เพียงเดช โดยได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านโคกกระนัง ดังการบอกเล่าของ พ่อวัน ชนะสงคราม กับพ่อบัวศรี เพียงเดช ปัจจุบันอายุ 70 ปี ลูกชายของพ่อโน ชนะสงคราม ถึงสาเหตุที่อพยพย้ายถิ่นฐานว่า ที่ชุมชนเดิมนั้นประสบปัญหาภัยแล้งติดต่อกันหลายปีจนต้องทำให้เดินทางรับจ้างตัดปอบ้าง ขุดมันสำปะหลังบ้างในพื้นที่บริเวณนี้ อยู่มาวันหนึ่งได้มีคนเขามาถามขายที่ดินให้ในราคาเพียงไร่ละ 1,200 บาท เท่านั้นเอง ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับหมู่บ้านเดิม คือป่าชาดน้อย อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคามแล้วราคาพื้นที่แถบนี้ถูกกว่ากันหลายเท่าตัว อีกอย่างหนึ่งเท่าที่ตนเองได้มารับจ้างอยู่ที่นี่เห็นว่าอาหารการกินที่นี่อุดมสมบูรณ์มาก หาอยู่หากินง่ายไม่ต้องซื้อหาและชอบที่นี่เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงกลับไปบ้านชักชวนครอบครัวอื่นๆถึงแม้ว่ายังหาฤกษ์หายามอพยพย้ายถิ่นมาอยู่ที่นี่ ส่วนครอบครัวอื่นๆถึงแม้ว่ายังซื้อหาที่ทางยังไม่ได้ก็อพยพมาพร้อมกัน เพราะหลายคนบอกว่าถึงแม้ว่ายังไม่มีที่เป็นของตนเองแต่ยังพอพร้อมกัน เพราะหลายคนบอกว่าถึงแม้ว่ายังหาซื้อไม่มีเป็นที่ของตนเองแต่ยังพอมีแหล่งหาฤกษ์หายามเลือกเอาวันพุธ ที่ถือว่าเป็นวันมงคล ส่วนวันจมนั้นชาวนาไม่ทำการมงคล ถ้าถือปฏิบัติได้คำโบราณกล่าวว่า จะเป็นสิริมงคลให้กับตนเองและครอบครัว จะมีฐานะร่ำรวยหาอยู่หากินขึ้น ไม่อับจนสุขภาพก็สมบูรณ์แข็งแรงไม่เจ็บไข้ได้ป่วย (วันพุธ วันจมนั้นชาวนาจะไม่ตรงกัน) การหาฤกษ์หายามในการย้ายบ้านต้องไปหาหมอสู่ขวัญ หรือ หมอดู (หมอสู่ขวัญหมายถึง บุคคลที่ทำพิธีกรรมในงานมงคลต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวชงาน งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ว ในปี พ.ศ.2516 มีกลุ่มคนอีกจำนวนหนึ่งอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนละหอกกระสัง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว ซึ่งอพยพมาจากสองพื้นที่ด้วยกัน คือ กลุ่มที่ 1 จำนวน 2 ครัวเรือน อพยพมาจากบ้านโนนสะอาด ตำบลบึงแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ อยู่ทางด้านทิศเหนือของชุมชนละหอกกระสังไปประมาณ 150 กิโลเมตร โดยการนำของ พ่อนวน ศรีภา และครอบครัวแม่คำผาด ไธสง ปัจจุบันย้ายกลับภูมิลำเนาเดิมแล้ว เมื่อปี พ.ศ. 2524 เพราะลูกชายเสียชีวิตลงไม่มีใครดูแล จึงกลับไปอยู่กับลูกคนอื่นๆ ส่วนกลุ่มที่ 2 อพยพมา

จาก บ้านหนองบัวแดง ตำบลเขวไร่ อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 13 ครัวเรือน โดย การนำของพ่อท่อน เทวรัตน์ ปัจจุบันผู้นำกลุ่มทั้งสองคนเสียชีวิตแล้ว

ดังคำบอกเล่าของ พ่อตุน ทิพย์วงศา ปัจจุบันอายุ 67 ปีว่า ที่บ้านหนองบัวแดงในช่วงนั้นหาอยู่หากินลำบากมาก ฝนแล้งติดต่อกันถึงห้าปี จำนวนคนในชุมชนมีมากขึ้น ผู้คนหากินฝืดเคือง โจรผู้ร้ายชุกชุมสร้างความเดือดร้อนให้กับคนในชุมชนอย่างมาก ทำให้ผู้คนอพยพย้ายภูมิลำเนากันอย่างมากมายถึง 3 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งอพยพไปอยู่ทางจังหวัดชัยภูมิ จำนวน 10 ครัวเรือน กลุ่มที่สองอพยพไปอยู่ที่อำเภอนองที่จังหวัดบุรีรัมย์จำนวน 8 ครัวเรือน ส่วนกลุ่มที่สามคือกลุ่มของตนเองจำนวน 15 ครัวเรือนอพยพมาอยู่ที่นี่ จะเห็นได้ว่า ในปีเดียว มีผู้คนอพยพย้ายภูมิลำเนาออกจากบ้านหนองบัวแดง ตำบลเขวไร่ อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ถึง 33 ครัวเรือน เพราะทนกับความอดอยากและโจรผู้ร้ายชุกชุมไม่ไหว ส่วนกลุ่มของตนเองที่ได้อพยพหนีบ้าน ละหอกกระสัง เพราะพ่อสี โสภะ ซึ่งเป็นญาติกับพ่อท่อน เทวรัตน์ ได้ไปเยี่ยมที่บ้านหนองบัวแดง แล้วเห็นความลำบากยากแค้นของที่นี่ จึงเกิดความสงสารและเห็นใจ จึงได้แนะนำให้มาอยู่ที่ทางที่นี่ เพราะเห็นว่าที่ทางทำมาหากินยังมีให้จับจองและยังพอขายในราคาก็ไม่แพงมาก อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ดี พ่อสี ยังบอกด้วยว่าตนเองชอบที่นี่มาก แต่มาอยู่ด้วยที่นี่ไม่ได้ เพราะพ่อสีมีที่ทำกินเป็นของตนเองอยู่ที่บ้านถาวรมากพอแล้ว พ่อสี โสภะ มีภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านถาวร ตำบลถาวร อำเภอนาเชือก จังหวัดบุรีรัมย์ อยู่ทางด้านทิศตะวันตกไปประมาณ 30 กิโลเมตร พ่อสีเป็นคนที่ชอบล่าสัตว์และเคยมาล่าสัตว์ในบริเวณป่าแถบนี้เป็นประจำ จนได้รู้จักกับพ่อเพ็ง ศรีภักดิ์ ต่อมาจึงได้ผูกเสี่ยวกัน

พ่อตุน ทิพย์วงศา กล่าวว่า ตอนมาอยู่ที่กันครั้งแรกนั้นมาทั้งสองคนกับพ่อท่อนโดยมีพ่อสีเป็นคนนำทาง มาอนด้างคืนที่บ้านพ่อเพ็ง พ่อท่อนจึงได้ผูกเสี่ยวกับพ่อเพ็งอีกต่อหนึ่ง หลังจากที่เดินดูอยู่สองสามวันจึงได้กลับบ้านไปประกาศขายนาขายบ้านทันที หลังจากนั้นได้อพยพมา นอกจากนี้แล้วยังมีครอบครัวอื่นในหมู่บ้านขออพยพตามมาอีกรวมเป็น 13 ครัวเรือน พ่อตุนยังเล่าถึงตอนอพยพมาอยู่ที่นี่ว่า ไปหาฤกษ์ยามได้ ตรงกับวันขึ้น 9 เดือนสี่ ปีกุล เพราะจะต้องดูเรื่องฤกษ์ยามและดาวเพดานเหมือนกับคนในภาคอีสานจากที่อื่น ๆ เหมือนกัน

แม่บัวลิ ศรีภักดิ์ ภรรยาของพ่อท่อน ได้เล่าถึงสภาพของพื้นที่แห่งนี้ในช่วงนั้น ว่าการได้รู้จักที่นี้นั้นเพราะพ่อท่อนเป็นลูกชายของพ่อเพ็ง ศรีภักดิ์ ได้เดินทางมาเยี่ยมครอบครัวพ่อแม่ที่อพยพมาอยู่ก่อนแล้ว ได้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของที่นี่ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ถึงแม้จะมีแต่ต้นไม้ขนาดเล็กยังดีกว่าที่ภูมิลำเนาเดิมที่ไม่มีป่าไม้ พื้นที่บ้านละหอกกระสังนี้มีอาหารเช่น กบ เขียด ปู ปลา ก็หาง่าย โดยเฉพาะอึ่งอ่างด้วยแล้วมีประมาณมาก ผู้คนที่หากินมีจำนวนไม่มาก จึงชอบพื้นที่

แห่งนี้มากและบังเอิญตอนนั้นมีคนมาถามขายที่นาให้ จำนวน 50 ไร่ ราคา 25,000 บาท เป็นที่นาที่อยู่ติดหมู่บ้านจึงอยากได้ เพราะที่บ้านเดิมคือบ้านโนนสะอาดนั้นมีที่นาอยู่เพียง 5 ไร่เท่านั้น ในขณะที่เดียวกันมีลูกมากจำนวน 9 คน ทำนาไม่เคยพอกินตลอดปี พ่อจนเลยกลับไปปรึกษากับเมียและแม่ยายดู ทุกคนเห็นชอบด้วยจึงขายนาขายบ้านและของอย่างอื่นอีก ได้เงินรวมกันแล้วพอกับราคาที่ดินพอคือ 25,000 บาท ตอนที่มาอยู่ใหม่ ๆ นั้น ไม่มีเงินซื้อควายไถนาต้องเช่าควายพ่อสวน ยะรัมย์ คนไทยเขมรที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันมาทำนาแล้วให้ข้าวตอบแทนเจ้าของควายปีหนึ่งประมาณ 100 ถึงต่อควายหนึ่งตัว แม่บัวลี ศรีภายยังเล่าถึงอดีตที่อยู่บ้านเดิมให้ฟังว่า พ่อจน (สามี) หลังจากเกี่ยวข้าวเสร็จไม่เคยอยู่บ้าน ต้องเดินทางไปหารับจ้างต่างจังหวัด หาขายของพอได้เงินมาช่วยจนเจือครอบครัว แต่พอย้ายมาอยู่บ้านละหอกกระสังหลังฤดูทำนาสามารถทำสวนทำไร่ต่อไปได้ทำให้มีงานทำตลอดปี ไม่ต้องทิ้งบ้านไปหางานทำที่อื่น

แม่บัวลี ยังเล่าต่อว่าในช่วงเวลานั้น เนื่องจากได้มีกลุ่มผู้คนอพยพมาจากหลายพื้นที่หลายชาติพันธุ์ ทำให้เกิดความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อที่แตกต่างกัน แต่มีการหลอมรวมทางด้านวัฒนธรรมบางอย่างเข้ารวมกันเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนให้เป็นไปอย่างสงบสุขและเรียบง่าย แต่ในขณะเดียวกันมีวัฒนธรรมบางอย่างที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ยังแยกปฏิบัติกันอยู่ เช่น พิธีการโกนจุก เป็นวัฒนธรรมของคนกลุ่มไทยเขมรและกวย จุฬหมายถึง การไว้ผมจุกให้กับบุตรหลาน

3.3 ยุคบ้านแตกสาแหรกขาด ระหว่างปี พ.ศ. 2517 – 2539

ถึงแม้ว่าช่วงนี้จะเกิดการแตกแยกทางด้านการเมืองการปกครองการทหารของประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน(กัมพูชา) แต่ไม่สามารถที่ยับยั้งการอพยพการย้ายถิ่นฐานของชุมชนจากที่ต่างๆ เข้ามาในเขตพื้นที่รอบป่าละหอกกระสังแต่อย่างไร เห็นได้จากในช่วงเมื่อปี พ.ศ. 2517 มีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอีกระลอกหนึ่ง เป็นกลุ่มคนชาติพันธุ์ไทยเขมรจำนวน 8 ครอบครัว อพยพมาจากบ้านหนองตะโกหมู่ที่ 7 ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการนำของ นายเสียง พรหมจินดา (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) ได้มาเลือกตั้งถิ่นฐานอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของชุมชนละหอกกระสังไปประมาณสองกิโลเมตรเศษ และที่อพยพมาในกลุ่มเดียวกันมีนายเปรี๊ยะ สุนประโคน ปัจจุบันอายุ 59 ปี ได้เล่าถึงสาเหตุการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานว่าเนื่องจากตัวเองเป็นคนไม่ชอบคนมาก ชอบอยู่เงียบๆหากินสบายๆ ไม่ต้องแย่งกันหาอยู่หากิน ที่บ้านหนองตะโกซึ่งเป็นภูมิลำเนาเดิม และในช่วงปีเดียวกันเริ่มมีจำนวนประชากรจำนวน

ครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นทำให้รู้สึกไม่อิสระในการเป็นอยู่ ประกอบกับตนเองได้มีโอกาสเข้ามาล่ำสတ်ได้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ และยังเป็นพื้นที่ว่างเปล่ายังไม่มีใครจับจองก็เลยชวนภรรยาและญาติ พี่น้องอพยพมาตั้งถิ่นฐานและเข้ามาบุกเบิกพื้นที่ทำกิน อีกประการหนึ่งคือคนสมัยก่อนจะอพยพย้ายบ้านมันไม่ยุ่งยากเหมือนปัจจุบันนี้ เพราะบ้านเรือนทำด้วยหลังเล็กๆ นิดเดียวเองหรือชนใส่เกวียนมาก็หมด การเลือกตั้งถิ่นฐานในช่วงนั้น ถือเอาความอุดมสมบูรณ์ของอาหารและความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่า ซึ่งในบริเวณนี้ยังมีปัจจัยทุกอย่างพร้อมทั้งยังมีสะพาน้ำโบราณที่มีน้ำใสสะอาดใช้ดื่มกินได้ทั้งคนและสัตว์เลี้ยงได้ตลอดปี จึงเลือกตั้งถิ่นฐานที่นี่ และในระยะต่อมียุคคนไทยเขมรซึ่งอพยพมาจากบ้านโคกกระบัง หมู่ 6 ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย ผู้นำคนกลุ่มนี้คือ พ่อปริม ประกอบดี (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) ที่เป็นคนกลุ่มแรกที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานที่บ้านโคกกระบังนั่นเอง สาเหตุการอพยพย้ายถิ่นฐานใหม่อีกครั้งเพราะว่า พื้นที่ตั้งหมู่บ้านอยู่ใกล้พื้นที่ทำกินของตนเอง และเห็นผู้คนกำลังอพยพเข้ามาจับจองบุกเบิกพื้นที่ทำกินไว้ก่อน ที่สำคัญพื้นที่บริเวณบ้านนี้ที่อยู่ใกล้หมู่บ้านนี้ว่า “กูกอำปิล” (กูกอำปิล เป็นภาษาไทยเขมร แปลว่าโคกมะขาม) เพราะว่าบริเวณนั้นใกล้กับสะพาน้ำโบราณซึ่งมีต้นมะขามใหญ่ขนาดเท่าเสาคนโอบอยู่ต้นหนึ่ง ปัจจุบันต้นมะขามต้นดังกล่าวนั้นโดนลมพายุพัดล้มแล้วในปีพ.ศ. 2524 ต่อมาเมื่อมีผู้คนอพยพมาอยู่หลายครอบครัวแล้ว จึงได้ขอแยกหมู่บ้าน โดยการนำของ นายเปรี๊ยว สุนประโคนพร้อมกับตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่ว่า “**บ้านโคกเศรษฐี**” จากคำบอกเล่าของนายเปรี๊ยว สุนประโคนว่าตั้งชื่อหมู่บ้านชื่อบ้านโคกเศรษฐีนั้น เพราะเห็นว่าเป็นชื่อที่เป็นมงคลและประกอบกับบริเวณแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ดีปลูกอะไรก็งาม นายเปรี๊ยว สุนประโคน ได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านจนถึงปัจจุบัน

หลังจากนั้นไม่มีการอพยพของผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอีกแต่อย่างใด จะมีก็แต่ในชุมชนเองเท่านั้นที่มีการขยายจำนวนครัวเรือนอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเห็นได้จากชุมชนหมู่ 1 มีการอพยพครอบครัวไปอยู่ตามหัวไร่ปลายนาของใครของมัน และพอมีคนหนึ่งแยกออกไปก็มีครอบครัวที่สองที่สามตามไปอีกจนมีการตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่น นอกจากนี้ยังมีการขยายตัวของหมู่บ้านโคกกระบังอีกส่วนหนึ่งที่อพยพไปอยู่ตามหัวไร่ปลายนาเหมือนกับบ้านเขาคอกปัจจุบันคือ **บ้านใหม่ถาวร** สังกัดหมู่ 14 ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ในช่วงยุคนี้การขยายตัวของชุมชนเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังคำบอกเล่าของนายเทียม กิ่งรัมย์ ปัจจุบันอายุ 54 ปี เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเขาคอกหมู่ 15 ได้เล่าถึงสาเหตุการอพยพออกมายู่หัวไร่ปลายนาว่า ชุมชนเขาคอกเป็นชุมชนเก่าแก่กว่าที่ชุมชนอื่นจึงมีจำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนมาก ทำให้เกิดปัญหาไม่มีพื้นที่สร้างบ้านเรือนสำหรับลูกหลานรุ่นต่อๆมา เกิดการ

สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการสร้างบ้านเรือน ประกอบกับที่ไร่นาที่พ่อแม่เคยบุกเบิกเอาไว้ อยู่ห่างไกลจากที่เดิมมากทำให้ไม่สะดวกในการเดินทางในฤดูทำนา เลยต้องอพยพไปอยู่ตามหัวไร่ปลายนา และได้ถือโอกาสนี้บุกเบิกป่าได้เพิ่มอีก ดังนั้นลักษณะการตั้งบ้านเรือนจึงอยู่กันเป็นกลุ่มๆ ของญาติพี่น้องหรือคนที่มียี่ดิดกัน ในช่วงปีพ.ศ. 2519 – 2520 มีผู้คนอพยพออกมาอยู่เพิ่มอีกหลายครอบครัว ซึ่งนายเทียม ก็นิยม ยังเล่าต่อไปว่า ผู้คนอพยพมาอยู่ตามหัวไร่ปลายนานั้นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในตอนกลางคืน ช่วงเวลาเดือนหงาย เพราะเวลากลางคืนจะไม่มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาเห็น ในช่วงหลังๆ ตอนกลางวัน บางทีจะมีเจ้าหน้าที่เข้ามาตรวจตราอยู่บ้าง เพราะเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดถนนสายอำเภอบ้านกรวดไปยังปราสาทพนมรุ้ง ชุมชนที่ขยายขึ้นใหม่นี้มีอยู่ด้วยกัน คุ้ม (คุ้ม หมายถึง การรวมกันอยู่ของชุมชนบนสภาพภูมิโนทัศน์เป็นทีดอน) แต่ละคุ้มจะอยู่ห่างกันประมาณกิโลเมตรกว่า ทั้งสามคุ้มนี้มีชื่อเรียกตามลักษณะภูมิประเทศที่อยู่ใกล้เคียง เช่น

คุ้มที่ 1 เรียกว่า คุ้มโคกวัด คุ้มนี้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่ที่ 1 มีวัดและโรงเรียนกันระหว่าง 2 หมู่บ้าน คุ้มนี้มีครัวเรือนที่รวมกันก่อตั้งชุมชนอยู่ จำนวน 6 ครัวเรือน มีนายเทียม ก็นิยม เป็นผู้นำคนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ปัจจุบันมีจำนวน 28 ครัวเรือน

คุ้มที่ 2 เรียกว่า คุ้มหัวทำนบ คุ้มนี้ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่ที่ 1 มีชลประทานกันอยู่ตรงกลางระหว่างคุ้มที่ 2 กับคุ้มที่ 3 และมีระยะห่างกันประมาณ 800 เมตร คนกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน มีจำนวน 5 ครัวเรือน โดยมีพ่อเรือด ประเมินชัย เป็นผู้นำกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานปัจจุบันมีครัวเรือน 34 ครัวเรือน

คุ้มที่ 3 เรียกว่า คุ้มเขาคอกเดิม คุ้มนี้อยู่คนละฟากถนนลาดยางกับชุมชนเขาคอกหมู่ที่ 1 คุ้มนี้ไม่ได้อพยพมาตั้งใหม่ แต่ได้เป็นชุมชนเขาคอกเดิมที่ได้รับการแยกพื้นที่การปกครองหรือการสื่อสารข่าวสารบ้านเมืองเป็นได้ด้วยความยากลำบาก

นายเทียม ได้เล่าถึงสถานการณ์ของชีวิตความเป็นอยู่ในช่วงยุคนี้ว่าถือได้ว่าชุมชนเริ่มพบกับความลำบากมากขึ้นทั้งทางด้านการหาอาหาร และการหาไม้เพื่อทำที่อยู่อาศัย บางครอบครัวยึดอาชีพเลี้ยงไม้ขายมาตลอดเลยๆ ไม่มีเวลาไปจับจองที่ทำกินทำให้ทุกวันนี้ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง ในบางครอบครัวยังไม่ได้ปลูกบ้านเป็นของตนเองเลย แต่ไม้ที่ทำบ้านหมดก่อนจึงต้องไปหาซื้อไม้จากหมู่บ้านอื่น ซึ่งมีราคาแพงขึ้นทุกปี ส่วนประเภทสัตว์ป่านั้นถูกล่าเป็นอาหารของคนแทบทุกวัน และยิ่งป่าถูกทำลายสัตว์ป่าไม่มีที่ให้หลบซ่อนลี้ภัยจากการล่าเลยค่อยๆ หดหายไปเรื่อยๆ สัตว์ป่าบางชนิดแทบไม่มีใครเห็นแม้แต่รอยของมันเลย เช่น เก้ง บ่าง เป็นต้น ส่วนสัตว์ป่าประเภทอื่นๆ ลดจำนวนลงเรื่อยๆ ผู้คนจากหมู่บ้านอื่นเข้ามาหาอาหารจากป่าแห่งนี้เพิ่มขึ้นเพราะถนนหนทางสะดวกสบายขึ้น

ในปี พ.ศ. 2522 มีการก่อสร้างถนนลูกรังเชื่อมระหว่างหมู่บ้านขึ้นเรื่องความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองนั้นหลังจากปี พ.ศ. 2519 หัวหน้าโจรถูกฆ่าตาย หัวหน้าโจรคือ “เสือเยี่ยงลอยประโคน” ลูกชายของตาเมา ลอยประโคน ชาวบ้านละหอกกระสังนั่นเอง ลูกน้องที่เหลืออพยพหนีไปอยู่ที่อื่นบ้าง ถูกฆ่าตายไปบ้าง ส่วนกลุ่มลูกน้องของเสือเยี่ยงที่ยังอาศัยอยู่ในหมู่บ้านไม่กล้าทำอะไรนัก ยิ่งตอนที่ผู้คนอพยพเข้ามา มากขึ้นยิ่งไม่กล้าแสดงตัวเป็นโจรอีก

3.4 ยุคฟ้าสาหลังวิกฤติ ระหว่างปี พ.ศ. 2540 – ปัจจุบัน (2549)

หลังจากที่ผู้คนได้อพยพเข้ามาอยู่รอบป่าและได้บุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำกินตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492 จนถึงปี 2540 รวมเวลา 48 ปี ชาวบ้านหลายคนที่อยู่รอบป่าได้ประสบกับความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ เช่น สภาพป่าที่คิดว่าอุดมสมบูรณ์ไม่มีวันหมด ต่อมาก็ถูกสับทานจากภาครัฐและการบุกรุกจากชาวบ้านเองจนป่าไม่เก็บหมดไปต่อหน้าต่อตา ซึ่งส่งผลให้คนในชุมชนส่วนหนึ่งได้สังเกตเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ เช่น สภาพของดินที่เคยอุดมสมบูรณ์เวลาปลูกพืชไม่ต้องใส่ปุ๋ยเคมี พืชที่ปลูกก็งาม ต่อมาดินเสื่อมสภาพลงทำให้ต้องใช้ปุ๋ยเคมีมากขึ้นเรื่อยๆ ส่วนน้ำเมื่อก่อนเคยมีแหล่งน้ำซับในผืนป่าอยู่ตลอดปีและเป็นที่อาศัยของสัตว์ป่าก็เหือดแห้งหมดไป ห้วยหนองที่เคยมีน้ำอุดมสมบูรณ์ก็แห้งขอดหรือตื้นเขินมากขึ้น ด้านอาหารที่เคยหากินได้อย่างง่ายดายในป่าเริ่มหายากขึ้นทุกวัน จนทำให้คนในชุมชนแบกรับภาระค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นหนี้สินตามมาทั้งในระบบและนอกระบบ ในที่สุดเกิดการอพยพแรงงานออกจากชุมชนไปสู่เมืองกรุงหรือตามจังหวัดใหญ่ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากเหตุการณ์ดังกล่าวได้ทำให้กลุ่มคน หลายคนคิดหาแนวทางแก้ไขปัญหามาโดยตลอดแต่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ จนต้องคิดรอฟังการแก้ไขปัญหากจากรัฐบาล

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2540 ได้มีกลุ่มนายทุนกลุ่มหนึ่งเข้ามาลักลอบตัดไม้ในช่วงเวลากลางคืนใกล้กับชุมชนละหอกกระสัง จนกินพื้นที่ป่าใกล้ชุมชนละหอกกระสังเป็นสิบๆ ไร่ แต่ไม่มีเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเข้าดำเนินการแต่อย่างใด จนในหนึ่ง นางลม ทองนาค ชาวบ้านละหอกกระสังได้ไปเก็บเห็ดในตอนเช้ามืดและได้ไปเห็นกลุ่มคนซึ่งมีจำนวนประมาณ 20 คน กำลังลักลอบตัดไม้ อยู่ นอกจากนั้นยังได้เห็นกองไม้ที่ถูกตัดไว้แล้วเป็นจำนวนมากกองอยู่หลายสิบกอง พอนางลมเห็นจึงรีบกลับมาบ้านแล้วนำเรื่องราวไปเล่าให้ผู้ใหญ่บ้าน (นายบุญมาก ภาลี) และนางประมวณ เจริญยิ่ง ที่มีฐานะเป็นประธานกลุ่มพัฒนาสตรีในขณะนั้นได้รับรู้ นางลมได้เล่าถึงความรู้สึกที่ไปเห็นเหตุการณ์ครั้งนั้นว่าตนเองรู้สึกตกใจและเสียดายไม้ที่ถูกตัดเป็นจำนวนมากและกลัวว่าพวก

เขาจะตัดต้นไม้ไปเรื่อยๆ จนถึงป่าที่อยู่ติดกับหมู่บ้านของตนเองและจะทำให้ตนเองและคนอื่นๆ ในชุมชนลำบากในการหาไม้มาใช้สอยและการหาอาหารในป่าที่หาได้ลำบากอยู่แล้วยิ่งจะหาได้ยากมากขึ้น ส่วนกลุ่มผู้ลักลอบเองก็ตกใจที่เห็นตนจึงได้หลบหนีไปโดยทิ้งไม้เหล่านั้นเอาไว้ในป่า นายบุญมาก ภาลี ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านจึงบอกให้นางประมวล ยิ่งเจริญ และนางนิยม ภาลี ซึ่งเป็นภรรยาของตนเอง ไปแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ป่าไม้สำนักงานป้องกันรักษาป่า (บร.3) แต่บังเอิญว่าวันนั้นเป็นวันหยุดราชการจึงไม่ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้แต่อย่างใด นางประมวล จึงชวนนางนิยมไปขอความช่วยเหลือจากที่อื่นและได้เดินทางไปแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนต่อที่กองร้อย ตชด. ที่ 216 อำเภอประโคนชัยที่อยู่ห่างจากชุมชนไปประมาณ 45 กิโลเมตร และได้รับการช่วยเหลือเป็นอย่างดีในการผลักดันกลุ่มของนายทุนกลุ่มนั้น โดยแนะนำให้ชาวบ้านไปเผากองไม้ที่อยู่ในป่าไว้ ตลอดกลางวันกลางคืนจนพวกลักลอบไม่กล้ามานำไม้เหล่านั้นออกไปจากป่าทางเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนต่อที่กองร้อย ตชด. ที่ 216 จึงได้ดำเนินการนำไม้เหล่านั้นไปเก็บรักษาไว้ต่อไป

หลังจากที่ชาวบ้านได้ช่วยกันขับไล่นายทุนที่ลักลอบตัดไม้ผ่านพ้นไปแล้ว ได้เกิดการตื่นตัวทั้งกลุ่มผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านในชุมชนละหอกกระสังส่วนหนึ่ง โดยนางประมวล เจริญยิ่ง ที่ได้เสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ป่า กับชาวบ้านและแกนนำในการประชุมประจำเดือนว่า “ป่าไม้เป็นแหล่งพึ่งพิงของทุกคนในชุมชนแทบทุกเรื่อง ดังนั้นพวกเราต้องช่วยการดูแลรักษาไว้เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน พวกเราจะคอยให้ทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาดูแลเพียงฝ่ายเดียวไม่ได้อีกแล้ว เพราะเจ้าหน้าที่ต้องไปดูแลพื้นที่ป่าอีกหลายพื้นที่พวกเราในฐานะที่เป็นกลุ่มคนที่อยู่ใกล้ป่าและรับประโยชน์จากป่าโดยตรง พวกเราควรช่วยกันดูแลรักษาเพื่อประโยชน์ของพวกเราเองและเชื่อว่าทุกคนทำได้ เพียงคอยเป็นหูเป็นตาเฝ้าระวังไม่ให้ใครเข้าไปลักลอบตัดไม้ในป่าบ้านเราอีก นอกจากนั้นแล้วทุกคนต้องเลิกตัดไม้ทำลายป่าโดยเด็ดขาด ถ้าจำเป็นต้องใช้ไม้เพื่อทำฟืนก็ควรเอาต้นที่ตายแล้วเท่านั้น หรือถ้าจำเป็นต้องการเอาไม้ใช้สอยก็ต้องมีการปลูกทดแทนหรือไม่พวกเรากควรกำหนดข้อตกลงร่วมกันในการดูแลรักษาป่า ถ้าพวกเราทำได้อีกไม่นานป่าแห่งนี้จะกลับมามีความอุดมสมบูรณ์เหมือนในอดีตให้พวกเราได้เห็นอีกครั้ง” ในครั้งนั้นมีทั้งผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ผู้ที่เห็นด้วยในตอนแรกมีเพียง 48 คน ส่วนพวกที่ไม่เห็นด้วยก็โจมตีว่าพวกอนุรักษ์จะหวงป่าไว้แบ่งกันหรือพูดไปต่างๆ นานา จากกลุ่มคนเพียงไม่กี่คนนั้นได้เริ่มคิดค้นหาวิธีการอนุรักษ์ป่าได้ในระดับหนึ่ง เช่น ตกลงร่วมกันว่าตนเองจะไม่ตัดไม้ทำลายป่าโดยเด็ดขาด / จะช่วยเหลือกันในการจัดเวรยามป้องกันคนบุกรุกป่าและเผาป่า / จะปลูกเสริมในส่วนที่ป่าเสื่อมโทรม และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ จากนั้นก็ร่วมกันตั้งชื่อกระบวนการนี้ว่า “**กลุ่มอนุรักษ์**

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านละลอกกระสัง” และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ โดยแต่งตั้งให้ นางประมวล เจริญยิ่งเป็นประธานกลุ่ม ในระยะที่เริ่มดำเนินการนั้น นอกจากได้ร่วมกันกำหนดกติกาในการดูแลรักษาป่าร่วมกันแล้ว ยังพร้อมใจกันทำแผนป่าไปตีประกาศไว้จนทั่วตามรอบเขตป่า จัดเวรยามเดินลาดตระเวนป่าวันละ 3 คน ผลัดเปลี่ยนกัน จนทำให้

กลุ่มนายทุนไม่กล้าเข้ามาลักลอบตัดไม้อีก พอถึงช่วงวันสำคัญก็จัดให้มีกิจกรรมปลูกป่าเสริมในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม จัดทำแนวกันไฟในช่วงฤดูแล้ง จากแนวคิดและการกระทำเหล่านี้ได้ทำให้กลุ่มคนที่มีกินติดเขตป่าไม่พอใจเป็นอย่างมากเพราะยังมีความต้องการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกินของตนอีก แต่ทางกลุ่มได้พยายามทำทุกวิถีทางเพื่ออนุรักษ์ป่า เช่น หาแผ่นไม้มาเขียนป้ายติดตามแนวเขตป่า แต่ก็ถูกทำลาย เผาทิ้ง ทางกลุ่มไม่ละความหมาย ได้เขียนป้ายใหม่ โดยใช้สังกะสีแผ่นเรียบเขียนแทนไม้แต่ยังถูกทุบทำลายอีก จนบางครั้ง ผู้นำกลุ่มและคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ได้ถูกข่มขู่จากผู้ที่มีพื้นที่ทำกินติดเขตป่าและจากกลุ่มผู้ขัดแย้งอยู่บ่อยครั้ง บางครั้งยังฝากข้อความมาถึงประธานกลุ่มว่า **“ถ้าไม่อยากโดนมีดฟันหัวเล็กมาติดป้ายแถวที่นาเขาได้แล้ว”** หรือบางทีก็ด่าทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านบ่อยครั้ง ปัญหาดังกล่าวไม่ได้ทำให้ทางกลุ่มท้อถอยแต่อย่างใดแต่ตรงข้ามได้ทำให้นางประมวล เจริญยิ่งในฐานะประธานกลุ่มได้คิดหาวิธีการใหม่ ในการอนุรักษ์ที่จะไม่ให้เกิดข้อพิพาทระหว่างกลุ่มอนุรักษ์กับผู้ที่มีที่ทำกินติดเขตป่าหรือกลุ่มผู้ขัดแย้ง โดยจัดทำโครงการของงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจำนวน 50,000 บาท

ตัวอย่างการเขียนรายงาน ประวัติศาสตร์ชุมชนหมู่บ้านแม่สาเมืองหนอง

เรณู อรรฐาเมศร์

1. บริบทของชุมชน

.....

2. ประวัติศาสตร์ชุมชนไทใหญ่บ้านแม่สาวยุคแรก ยุคหม้อข้าว

ยุคแรก ยุคหม้อข้าว พ.ศ. 2440-2470 เหตุการณ์ที่เมืองพม่าตามเอกสาร ในช่วงเวลาประมาณร้อยปีเศษ เมื่ออังกฤษยึดพม่าได้ แต่ยังไม่ได้เข้าอารักขา บรรดาหัวเมืองไทใหญ่ด้านตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน เกิดความวุ่นวายเพราะแย่งชิงกันเป็นใหญ่ ทุก ๆ หมู่บ้านมีแต่รบพุ่งฆ่าฟันกัน ในปลายปี พ.ศ. 2430 บ้านเมืองต่างๆ ที่ถูกโจมตีและรบกวนบ้านเกิดจึงรพลันฆ่า ได้รับความเดือดร้อนทุกหย่อมหญ้า ผู้คนนับจำนวนพัน ๆ หมื่น ๆ คน พากันมุ่งหน้าไปทางใต้ มีกองเกวียนและขบวนม้าต่าง วัวต่าง ลาต่าง บรรทุกสัมภาระ ข้าวของและสัตว์เลี้ยงมาเต็มที ล้มตายระหว่างทางก็มีจำนวนไม่น้อย พวกที่แข็งแรงและยังมีเรี่ยวแรงก็เดินทางกันต่อไป วันแล้ววันเล่า ขบวนเดินทางก็ร่อยหรอลงไปทุกที ๆ คนเหล่านี้ มุ่งหน้าเข้าไปยังเมืองไทยบ้าง พม่าบ้าง เพื่อตั้งรกรากกันใหม่ ญาติพี่น้องต้องพลัดพราก ล้มตายจากกันไปเป็นจำนวนไม่น้อย

ภาพที่ 31 คนเก่าแก่รุ่นพ่อท้าวจันทะ

จากซ้ายไปขวา 1. พ่อหลอยลายคำ 2. ลุงปิ่นมหา 3. พ่อเผ่าปึง 4. ลุงจิก๊ะ
5. พ่อเผ่าหลอยเงิน 6. พ่อท้าวจันทะ 7. พ่อสา่งลายใส(ป็อก) 8. พ่อเผ่ามหาขุน
9. พ่อเผ่าเจนแสง 10. พระปิ่นเจ้าส่วยหล่

เมืองที่เคราะห์ร้ายหนักกว่าเมืองอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว เห็นจะเป็น เมืองหนอง เมืองสายย้า เมืองน้ำผีดู นอกจากจะถูกโจมตีปล้นสะดม เก็บกวาดเอาทรัพย์สินอันมีค่าไปจนหมดสิ้นแล้ว ยังเผาทำลายบ้านช่องของชาวบ้านอีกด้วย (ปราชญ์ ศิริธร, 2528 และนคร พันธุ์ณรงค์, 2540)

ประมาณช่วงเวลาเดียวกันนั้นผู้เฒ่าผู้แก่ก็เล่าเกี่ยวกับเรื่องราวของครอบครัวตัวเองว่าผู้คนเดินทางอพยพพากันมาทั้งครอบครัวมาเป็นกลุ่ม ๆ จำนวน 7-8 ครอบครัว ครอบครัวหนึ่งก็มี 7-8 คน จากบ้านเมืองหนองเดินทางไปถึงเมืองไหนก็จะมีคนถามไถ่กัน บางครอบครัวตามมาทีหลัง มาอยู่บ้านแม่สาว เช่น ชาวเขียงตุ้งก็ตามมาอยู่ที่นั่นหลายครอบครัว นี่คือ ภาพความทรงจำที่พ่อเฒ่าแม่เฒ่าค่อย ๆ ระลึกเรื่องที่จดจำได้จากบรรพบุรุษ บางคนก็ผนวกเรื่องราวเข้ากับชีวิตของตนเองซึ่งได้เดินทางมาเมื่อตนเองยังเล็กทำให้เกิดภาพปะติดปะต่อย้อน ช้าม่วนไปประมาณ 1 รุ่น จำนวนคนที่มากันแต่ละครั้งนั้นไม่ใช่น้อย อาจจะประมาณ 50 ถึง 80 คนหรือ 100 คน จนแม่เฒ่าเล่าว่าชาวบ้านป่าที่เราผ่านมาเขาก็ใจดีทั้งนั้น เมื่อเข้าไปขอซื้ออาหารเขาก็ให้เราเข้าไปพักและต้อนรับขับสู้ แต่เราเกรงใจเพราะมากันหมู่มาจึงขออาศัยนอนตามสวนหรือบริเวณบ้าน

ผู้บอกเบิกยุคนั้นมีหัวหน้าหมู่บ้านเรียกว่า **พ่อก้าง** คือ ตำแหน่งหัวหน้ามีอำนาจคุมคนระดับร้อยหลังคาเรือนขึ้นไป (สุภาวศ์ จันทวานิช, 2538) หมู่บ้านนี้ไม่มีผู้ใหญ่บ้านมีแต่พ่อก้างบ้านเมื่อจะเปลี่ยนคนก็เลือกกันขึ้นมาใหม่ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่พอจะสืบเนื่องเรื่องราวไปถึงบรรพบุรุษผู้เคยเดินทางมาจากเมืองหนองพบ 5 คน คือ พ่อก้างมัน พ่อก้างมู พ่อก้างจิง พ่อก้างจันตะและพ่อลากกวีหลัง พ่อก้างมันคือผู้ที่ชาวบ้านยกย่องเป็นผู้นำเมื่อครั้งมาตั้งหลักแหล่ง ถ้าจะลำดับรวมถึงผู้เฒ่าผู้แก่ที่อพยพจากที่อื่นก็จะมีเพิ่มเป็น 6 หม้อข้าวเรียงตามลำดับดังนี้ พ่อก้างมันและแม่เฒ่าพ่อก้างมู พ่อก้างจันตะ แม่นางจ๋าม แม่ฮ้อยใส พ่อก้างจิง แม่นางอิง พ่อลากกวีหลังและแม่เฒ่าหลู่พ่อก้างจาย

ในยุคแรกนี้สภาพสังคมไทใหญ่หมู่บ้านนี้ ยังเป็นสังคมพึ่งตนเอง สมาชิกทุกครัวเรือนทำเกษตรกรรม ดังนั้นถ้อยคำภาษาจึงสอดคล้องกับสภาพสังคม ดังเช่นเขาเล่าว่าอพยพมา 12 หม้อข้าว ซึ่งเมื่ออธิบายด้วยถ้อยคำของเขาเอง ทำให้มองเห็นบรรยากาศเหล่านั้นไปด้วย สภาพสังคมยุคแรก คือ ยุค 12 หม้อข้าว ตามบริบทดังกล่าว ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 สภาพสังคมแบบหม้อข้าว

การอพยพในยุคแรกที่ลูกหลานจำได้ก็คือมากันเป็นกลุ่มใหญ่ที่ละละลอก ที่เคยได้ยินมา 12 หม้อข้าว ตามมาด้วยกลุ่ม 5 หม้อข้าว และกลุ่มใหญ่ที่จำได้คือกลุ่ม 15 หม้อข้าว เป็นกลุ่มใหญ่กว่าครั้งก่อน ๆ ท่าเลที่ตั้งของเมืองหนองในพม่านั้นอยู่ตรงกลางของรัฐ เมืองไต

ที่เล่าว่ามาครั้ง 12 หม้อข้าว นั้น **หม้อข้าว** แปลว่า **ครอบครัว** นอกจากนั้นคำว่าหม้อข้าว น่าจะสื่อความหมายว่าไม่อดตาย การต้องเตรียมอาหารมาช่วยตนเองให้ได้มากที่สุด บ้างก็เอาข้าวสารมัดรอบเอวเดินทางมา อาหารมาหาเอาในป่า บางคนเป็นผู้เดินเท้าเปล่ามากับพ่อแม่ เมื่อเดินทางมาในป่าก็ใช้วิธีหุงข้าวบ้าง นึ่งข้าวบ้าง มีอะไรก็กินอย่างนั้น นอกจากนั้นสิ่งที่เอาติดตัวกันมาก็คือหม้อหนึ่งและไหข้าว "เอาเป๊ะหลังมา" (เอาใส่หลังแบกมา) เดินทางด้วยเท้ามา

เรื่อย ๆ เมื่อผ่านบ้านคนไทยได้รับความช่วยเหลือจากคนไทยมีน้ำใจช่วยเรื่องอาหารการกินเสมอ ไม่มีใครเจ็บไข้ได้ป่วย มีเงินติดตัวมาเล็กน้อย (เรียกกันว่า เงินอังกฤษ) แต่ไม่ได้ใช้ในเมืองไทย เพราะคนไทยให้อาหารโดยไม่เอาเงิน นอกจากเรื่องอาหารแล้วยังต้องเตรียม ผ้าห่มและครวันนอน (เครื่องนอน) วัวควายนั่นเอาไว้บรรทุกของ สมัยนั้นการเดินทางจากรัฐเมืองไตมาเชียงใหม่ถ้าเป็น พ่อค้า ก็ใช้ม้าต่าง วัวต่าง ที่เรียกว่า กองคาราวาน หรือพ่อค้าวัวต่าง คนอพยพก็มีพาหนะคือสัตว์ เลี้ยง วัวควายช่วงนั้นยังใช้เงินแถบกับเงินเปี้ยกसान (โลหะเงินที่เป็นที่มาจากคำว่าเงิน เปี้ยก สาน น่าจะเป็นพวกหอย คนไทยเรียกเปี้ย)

ชาวเมืองหนองรอนแรมมาในป่าถ้าไม่มีบ้านคนกินนอนตามได้ต้นไม้ ระยะทางก่อน จะเข้าเมืองไทยเป็นป่าแทบทั้งนั้น บางครั้ง เด็ก ๆ เหนื่อย ผู้ใหญ่ก็เอนั่งในกระบุงหอบคอนมา คน ละข้างกับสัมภาระพวกผ้าห่มเครื่องนอน ขำมน้ำแม่ปาง นอนค้างในป่าอีกหลายคืน จึงมาขำมน้ำ แม่คง (สาละวิน) จากนั้นผ่าน ดอยแม่มูก เมืองโตน บ้านลาน ช่วงนั้นไม่มีคนอยู่ มาหัวฝาย เวียง หวาย หัวฝั้ง แม่เผอะ จนถึง ปางเต่งตุมที่นี่ไม่กล้านอนเพราะมีโจรผู้ร้าย ต้องรีบและหลีกเลี่ยง หนทางที่เป็นอันตราย สมบัติจากบ้านเกิดที่ครอบครัวแม่มน จักก่า(2544, เมษายน 13) เก็บไว้ก็คือ กระบุงที่ขาดทั้งสี่มุมแล้ว ตาซังสองแขนสำหรับชั่งถั่วเน่าขายได้ครั้งละ 1 กิโลกรัม ครอบครัวแม่มน มีญาติอยู่ที่น้ำบ่อหิน อำเภอดอยสะเก็ด เมื่อมาถึงเมืองหนองแม่มนก็ได้ไปค้าขาย อยู่กับพี่ชาย ที่ ชื่อว่า "อ้ายจเรฟ้าหลัง" อยู่ได้ 8 เดือนก็กลับมาที่เมืองหนองและอยู่ที่นี้ตลอดมา บางคนเช่นแม่เผ่า แปะ กอนใส (2544 เมษายน 8) เมื่อตามพ่อแม่มานั้น อายุได้ 5 ขวบ เดินเท้ามา จำได้ว่าฟันน้ำนม หลุดกลางทาง และยังต้องช่วยพ่อแม่หอบเข้าของเครื่องใช้มาด้วย เดี่ยวนี้ก็มีของที่หวงแหนเก็บ ไว้เป็นสมบัติของลูกหลาน คือ กาน้ำชาที่มีมือถือเป็นทองเหลือง ครกกระเบื้องเคลือบ หม้อหนึ่ง ทองแดง กระบุงจักสาน 4 ใบ และหินคง ที่มีไว้ทดสอบ "ทองคำ" ฝ่ายแม่มูล วรพันธ์ (2544, เมษายน 8) เมื่อเดินมานั้นยังเด็กมากอายุได้ 1 ขวบ 5 เดือน พ่อแม่เอาใส่กระบุงคอนมากับของใช้ แม่เผ่าเป็นลูกของพ่อลากกวี่หลัง แม่เผ่าจำได้ว่าเมื่อมาอยู่ที่นี่ มีครอบครัวคนเมืองอยู่ก่อนแล้ว 2-3 ครอบครัว เกี่ยวกับการเดินทางจากพม่าสู่ประเทศไทยตามที่แม่มูลจำได้ ก็คงเป็น เส้นทางเดียวกับที่รุ่นหม้อข้าวแรก ๆ เดินทางเข้ามา เพราะพ่อเผ่าชอบหน่นติ วรพันธ์ (2544, เมษายน 9) ก็ยืนยันเส้นทางที่ท่านรู้มาจากพ่อแม่เหมือนกัน ภรรยาของพ่อเผ่าชอบหน่นติ คือ แม่ เผ่ามูล ท่านก็จะจดจำเรื่องที่ได้ฟังจากพ่อของท่านว่า เข้ามาช่วง 15 หม้อข้าว พ่อเป็นคน บ้านเมืองหนองที่อยู่พม่า

เส้นทางการเดินทางข้ามทางฝางเมื่อก่อนมีทางเดียวเท่านั้น คือ จากเมืองหนอง ผ่านแก่งตอง เมืองโตน บ้านสูง บ้านลาน แล้วเข้ามาในเขตไทย ผ่าน เวียงหวาย หัวฝาย ม่อนปิ่น เมื่อมาถึงไทยแล้วถ้าขึ้นไปทางใต้ ก็ไปอยู่ที่โป่งน้ำร้อนห้วยป่าซาง ถ้ามาทางเหนือก็มาที่บ้าน

แม่สาว แม่ยาย การเดินทางใช้เวลาเป็นเดือน เพราะวัว เดินช้า ที่มาอยู่ที่นี้เพราะชาวเลารู้ว่า เมืองฝางมีที่ทำกินอุดมสมบูรณ์และส่วนมากได้รู้ข่าวจากพ่อค้า

อย่างไรก็ตามบ้านแม่สาวเมืองหนองก็เหลือแต่ชื่อ ต้นตระกูลที่ย้ายมาจากเมือง หนองเสียชีวิตหมดแล้ว และบางคนไม่ได้อาศัยที่นี่ เช่น แม่ชีอ่อนนาน ๆ จะกลับมาเยี่ยมลูกหลาน พ่อเผ่าซอหนั้นติเองรุ่นอู๋ย (ปู่) เป็นกลุ่มแรกที่มาจากเมืองหนอง แต่ตัวพ่อซอหนั้นติเกิดที่นี่ ที่บ้าน แม่สาวเมืองหนอง จึงบอกใคร ๆ ว่าพ่อเป็นคนไทยที่นี่

ความสัมพันธ์แบบเอามื้อเอาแรง สภาพความเป็นอยู่ของคนยุคนุกเบิกหมู่บ้าน เมืองหนองนั้นเป็นชีวิตพื้นฐาน ต้องทำเพื่อกินเพื่ออยู่รอด คนโตเมื่อสร้างชุมชนต้องช่วยกันหักล้าง ถางป่าถางพงสร้างบ้านเมืองขึ้นมา ในช่วงนั้นก็มีเจ้าถิ่นคือคนพื้นเมืองอยู่ 2-3 หลัง คนเมืองเหล่านี้ กระจายตัวมาจากทางเมืองฝางเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูก และมาอยู่เพื่อเฝ้าที่ไร่ที่นาของตนเองให้ พันจากสัตว์ป่า ซึ่งมีอยู่ ชุกชุมกลุ่มชาวไตก็ถูกสัตว์เหล่านี้รบกวนเช่นกัน แม่ชีอ่อน กวานเมือง (2544, เมษายน 11) เล่าว่าเมื่อแม่มาที่นี่มีบ้านอยู่แล้วประมาณสิบกว่าหลัง การทำมาหากิน ลำบากมาก ทำนาไม่ค่อยได้ข้าว เพราะมีหมีป่าและกระต่ายมาแย่งกิน ส่วนต้นตระกูลของพ่อเผ่า ซอหนั้นติ มาแรก ๆ เป็นคนพลัดถิ่นยังไม่มีที่ทำกิน เพราะไม่ทันบุกเบิกก็ต้องอาศัยรับจ้างคนที่เขา อยู่มาก่อน ไปรับจ้างเขาบ้างขอเขากินบ้าง บางครั้งต้องออกไปขอข้าวกินถึงแม่ยาย จากนั้นแล้วจึง มาถางไร่ไร่ข้าวอย่างมูเซอ เพราะว่าข้าวไร่ปลูกง่ายแต่ข้าวไร่ได้นั้นได้ผลผลิตน้อย ในตอนหลังก็สร้าง ที่นา ทำนาข้าวได้ก็ไม่นิยมปลูกข้าวไร่ นอกจากคนที่ข้าวไม่พอกินหรือมีลูกมากก็ต้องทำข้าวไร่เพิ่ม พ่อเผ่าซอหนั้นติ วรพันธ์ (2544, เมษายน 9) ได้ยินมาว่าคนรุ่นก่อนช่วยกันสร้างหมู่บ้านโดย ช่วยกันถางไร่ถางป่าทำเป็นหมู่บ้านแล้วแบ่งกันเป็นล็อก ๆ เพื่อสร้างกระท่อมที่อยู่อาศัย พื้นที่ หมู่บ้านขยายกว้างขวางปานใดก็ถือว่าเป็นพื้นที่สาธารณะต่างคนต่างช่วยกันทำ "ของหน้าหมู่บ้าน" ส่วนที่ไร่นานั้นเป็นที่ทำกินนั้นถือเป็นสิทธิ์ส่วนตัวถางกันเองใครขยันก็ได้มาก ใครมีลูกมาก ก็ทำ มาก บางคนทำไร่ทำนาไม่ไหวก็กลับไปพม่า เพราะที่นี่เป็นป่ารกทึบมีเสือและมีสัตว์ป่า มากินข้าว ในไร่ นา งานล้มต้นไม้ซูดรากถอนโคนก็เป็นงานหนักมาก เพราะต้นไม้จากป่าทึบหนาแน่น ต้นไม้มี อายุมากเป็นต้นไม้ใหญ่ บางครอบครัวก็ไม่สามารถมีที่นาของตนเอง อาจจะเพราะขาดแรงงาน อาศัยเลี้ยงตัวโดยการรับจ้าง ทำนา ทำไร่แต่ก็พอกินเพราะสิ่งจำเป็นก็คือข้าว ส่วนอาหารนั้นก็ เพาะปลูกพืชผักกินเองและหาตามป่า ในช่วงถัดมาเมื่อตั้งถิ่นฐานได้แล้วก็เริ่มมีการรับจ้างดำข้าว บางครอบครัวก็มีครกมอสำหรับเอาไปรับจ้างดำข้าว เช่น ครอบครัวของแม่หนู คำชื่น (2544, เมษายน 9) เป็นต้น แม่เผ่าผู้นี้ยังสามารถทำความถึงคนรุ่นแรก ๆ ทบพวนประวัติศาสตร์ผู้คนข้า ให้เราอีกได้บ้างเล็กน้อย เช่น แม่หนูบอกว่า "คนเก่า ๆ ที่มาอยู่ แต่ก่อนบ่อเหลือละ มีแม่อยู่ใส พ่อ ก้างจันตะ เป็นพ่ออยู่ใส อายุ 80 กว่าไม่มีลูก พี่อายุอยู่สุดชั่วชีวิตอยู่เป็นหมอแหก การรวมกลุ่ม กันมิใช่แค่การก่อสร้างบ้านเมืองและทำมาหากินเท่านั้น ยังต้องเอาชนะภัยธรรมชาติ และสัตว์ป่า

พวกเขามีประสบการณ์การต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การรวมกลุ่มก็ทำได้เพียงแรงกายที่จะทำกิน เรื่องราวที่เล่ามาจึงไม่ส่อเค้าถึงความเข้าใจในทุกข์ภัยระดับกว้าง เช่นการรับรู้เรื่อง การเข้าครอบครองของจักรวรรดินิยม ชาวไตอพยพได้แก้ปัญหาให้กับตนเองแล้วอย่างไม่ซับซ้อนเรียบง่าย เพื่ออยู่เพื่อกิน เครื่องทุนแรงสมัยนั้นและอาหารก็คือสัตว์เลี้ยงและของป่า รู้แต่เพียงว่าขอให้มีข้าวแล้วก็ไม่ต้องตาย "หม้อข้าว" ที่ชักชวนกันมา 12 หม้อข้าว 5 หม้อข้าว 15 หม้อข้าว ในยุคแรกจึงสื่อความลึกซึ้งถึงชีวิตและการอยู่รอดหลังจากที่แต่ละคนแสวงหาทางเพื่อเป็นที่ทำมาหากิน ต่างก็ทำไร่เพาะปลูก รูปแบบชีวิตคงเหมือนกันทั้งชุมชน ตามแบบแผนชีวิตของ พ่อเฒ่าซอหนั่นติ วรพันธ์ (2544, เมษายน 9) พ่อเฒ่าทำมาหากินโดยการทำไร่ ทำสวน ปลูกถั่วเหลือง ปลูกงาขาย นำไปขายถึงเชียงราย ล่องแพไปตามแม่น้ำกก ตามเส้นทางคือ เดินจากบ้านไปถึงท่าตอน แล้วล่องแพไปถึงเชียงราย ขากลับก็มาทางเรือมาถึงที่ท่าตอน แล้วก็เดินกลับหมู่บ้าน เวลานั้นเมื่อไปฝางก็ใช้วิธีการเดินเท้า เพราะไม่มีรถไม่มีถนนไปมาก็ลำบาก เมื่อก่อนไม่มีแม้แต่โรงสีต้องตำข้าวกินเอง ชาวบ้านเคยบริโภคกาเป็นอาหารหลักอย่างหนึ่งโดยเฉพาะการใช้น้ำมันงาประกอบอาหาร มีพ่อค้าเข้ามาซื้องาและอัดเป็นน้ำมัน การทำงาเป็นหลักอย่างหนึ่งที่เดียว ถึงกับมีผู้นำเครื่องอัดงามารับจ้างถ้าอัดงาได้น้ำมันงา 5 กิโล เจ้าของอัดคิดค่าอัด 12 บาท หลังจากปลูกงา จะเปลี่ยนไปปลูกถั่วเหลืองต่อ ผลผลิตถั่วเหลืองนำไปขายแถวบ้านและทำเป็นถั่วเน่าแผ่นไปขายที่กาตแม่ข้า (ตลาดแม่ข้า) อำเภอฝาง

ช่วงก่อนสงครามโลก (61 ปีที่ผ่านมา) จนถึงช่วงสงคราม พ่อเฒ่าอายุได้ประมาณ 16-17 ปี และเสื้อผ้าขาดแคลนก็เลยปลูกฝายมาทอเป็นเสื้อผ้าใส่เอง การเลี้ยงสัตว์มักจะเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย จะปล่อยทิ้งไว้ให้หมูเขยเลี้ยงตามป่า เรียกว่าเลี้ยงควายปล่อย ขึ้นไปดูวัวควายของตนเองเป็นครั้งคราวเพราะถ้าเลี้ยงไว้ข้างล่าง วัว ควายจะกินพืชที่เราปลูก จะนำควายลงมาจากป่าหลังจากทำนาเสร็จแล้ว

พ่อเฒ่าซอหนั่นติเมื่อหนุ่มๆ มีพื้นที่ทำการเพาะปลูก 7-8 ไร่ เมื่อปลูกข้าวจะได้ประมาณ 300 กว่าตำ (ถัง 20 ลิตร) เอาไว้กินกับลูกอ่อน เหลือกว่า 100 ตำ (ถัง) ก็นำไปขายให้โรงสีในเวียงฝาง พ่อค้ารับซื้อข้าวถังละ 11 ถึง 12 บาท เมื่อก่อนในหมู่บ้านไม่มีโรงสี สมัยนั้นจึงนิยมใช้ครกมอในการตำข้าว และอาจจะใช้หูก (กังหัน) ในการตำข้าว ถ้าไปใช้หูกของคนอื่นก็ต้องเสียเงิน หาบละ 5 สตางค์แดง แกลบที่เหลือถ้ามีหมูก็จะซื้อไปเลี้ยงหมู บางคนข้าวในนาพอกิน ก็จะไม่ปลูกข้าวไร่ ถ้าไม่พอกินก็จะปลูกข้าวไร่เพิ่มขึ้น เมื่อก่อนถ้าทำนาฝาย (แบ่งครึ่ง) เจ้าของที่จะแบ่งผลผลิตกับคนปลูกคนละครึ่ง ค่าแรงควายต้องเอาที่เจ้าของนา ก่อนปลูกข้าวทุกปีในช่วงหลังจากเลี้ยงเจ้าเมือง ชาวบ้านจะไปฟันไม้ในป่ามาทำฝาย ฝายหนึ่งกันน้ำได้ไกล

ภาพที่ 32 พ่อเฒ่าซอหนั่นติ

หลายแปลงหลายเจ้าของ แต่ละหมู่บ้านอาจจะส่งคนที่จำเป็นต้องใช้น้ำในเหมืองฝายมาช่วยทำฝาย ฝายส่งน้ำไปถึงห้วยป่าซาง หนองเต็ง แก่ฝายก็มีหลายคน (แก่ฝาย คือ ตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านที่มีหน้าที่ดูแลฝาย)

ต่อมาก็มาปลูกยาสูบแต่ไม่ค่อยได้เงินและเหนื่อยจึงเปลี่ยนมาปลูกถั่วเหลืองปลูกได้ ก็เอาไปขายที่กาตลุงจูงหมาย หอมหัวใหญ่ไม่ค่อยปลูกเพราะที่ส่วนใหญ่ในหมู่บ้านปัจจุบันนี้ มีชาวบ้านจากเวียงหาวาย มอญปันมาเช่าที่เพาะปลูก ถ้าที่ดินมีใบโฉนดก็จะปลูกลิ้นจี่ นี่คือชีวิตคนไตเก่า มีรากฐานมั่นคงดีรวมทั้งมีบัตรประชาชนด้วย

2.2 การเรียนรู้เพื่อชีวิตสู่ การเรียนรู้ในโรงเรียน

ระยะแรกเมื่อสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยปักหลักฐานเป็นปักแผ่นแล้วก็เริ่มสร้างความมั่นคงในชีวิต คือสร้างวัดและโรงเรียน ชาวบ้านเล่าว่า ต่อมาเมื่อมีชาวไตหมู่บ้านอื่น ๆ และกลุ่มบ้านเมืองหนองติดตามมาอยู่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

พ่อก้างมัน ยอดแสง ผู้นำชุมชนในครั้งนั้น ก็ริเริ่มสร้างวัดขึ้นในปี พ.ศ. 2462 โดยตั้งชื่อวัดว่า "วัดเมืองหนอง" ตามชื่อวัดเมืองหนองในพม่า วัดนี้สร้างในยุค 12 หม้อข้าว ช่วงที่มีชาวเชียงตุงอพยพเข้ามาอยู่ด้วย พระภิกษุที่มาอยู่วัดนี้เป็นพระที่มาจากเชียงตุง การสร้างวัดย่อมมุ่งสร้างศูนย์รวมใจในช่วงแรกจึงสร้างวัดง่าย ๆ เป็นวัดเล็ก ๆ แล้วบูรณะต่อมาเรื่อย ๆ จนถึงวัดปัจจุบัน เป็นวัดที่บูรณะเป็นครั้งที่ 4 เรียกว่า "จองหลวง" แปลว่าวัดใหญ่ เพราะมีเจ้าศรัทธามาก ต่อมาเมื่อหมู่บ้านเป็นปักแผ่นมั่นคงแล้วได้มีการบูรณะตกแต่งให้สวยงามตามแบบไทใหญ่คือ ฉลุสังกะสี ที่ชาวไตเรียกว่า "ต้องสังกะสี" ประดับหลังคาและชายคาเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นฝีมือของพ่อเผ่า กุณา ก้างจาย ทั้งสิ้น

การเรียนรู้เพื่อชีวิตเริ่มเปลี่ยนแปลงสู่การเรียนรู้ในโรงเรียน เมื่อสร้างโรงเรียนบ้านแม่สาวในปี พ.ศ. 2483 เป็นโรงเรียนประถมศึกษาภายในหมู่บ้านแม่สาวเมืองหนอง แต่บ้านแม่สาวหมอกเป่าไม่มีโรงเรียนจึงมาเรียนรวมกันที่บ้านแม่สาวเมืองหนอง ตอนนั้นเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมปีที่ 6 มีจำนวนนักเรียนทั้งหมด 443 คน มีครูในโรงเรียนทั้งหมด 16 คน (พ.ศ. 2546) ชีวิตจากนักเรียนรุ่นแรกมาจนถึงปัจจุบันเราจะเห็นความเปลี่ยนแปลงว่าค่อย ๆ ห่างวัดไปที่ละน้อย

ภาพที่ 33 คณะครูที่เป็นเครือข่ายงานวิจัยประชุม
ที่โรงเรียนบ้านแม่สาว

นักเรียนรุ่นแรก ๆ ขณะนี้อายุประมาณ 60 กว่า พบว่าระบบโรงเรียนขณะนั้นยังไม่มีอิทธิพลต่อนักเรียนมากนัก การเข้าโรงเรียนและการมาโรงเรียนเป็นเพียงหน้าที่อย่างหนึ่งของชีวิตเด็ก แต่สิ่งที่ เป็นหัวใจก็คือ ชายไต่ต้องบวชเรียน ถือเป็นจารีตของสังคม เพราะว่าการได้บวชเป็นช่องทางหนึ่ง ของการศึกษาหาความรู้และทำให้ความเป็นคนสมบูรณ์ และเพื่อทำมาหากินหรือ มิเช่นนั้นก็จะ ศึกษาวิชาอาชีพอิสระที่สืบทอดมาจากรอบครัว เรียนรู้จากชุมชน เช่น การเรียนรู้ของพ่อเฒ่าชอหนั่นติ วรพันธ์ (2544, เมษายน 9) ไม่ได้ผ่านโรงเรียน เพราะตอนที่พ่อเฒ่าเป็นเด็กที่บ้านเมืองหนองยั้งไม่ มีโรงเรียน และที่มาก็อยู่ไกลคืออยู่ที่บ้านห้วยป่าซาง พ่อเฒ่าจึงบวชเรียนเป็นเจ้าสงฆ์ (บวชพระ) อยู่ สองปีก็ลาสิกขาบท พ่อหลวงองค์คิด แสงจึงอายุ 57 ปี (2544, เมษายน 8) เรียนจบประถมปีที่ 4 ที่ โรงเรียนบ้านเมืองหนอง แต่เป็นลูกหมอยาพื้นบ้านชื่อ ลุงสงฆ์ยาจึงได้เรียนรู้เรื่องยาพื้นบ้านโดย ช่วยพ่อกับพี่ชายปลูกยา ต่อมา ไปบวชเรียนธรรมแล้วลาสิกขาบทเมื่ออายุ 15-16 ปี ก็ออกมาขาย ยา รักษาไปด้วยและเรียนรู้วิชาปลูกยาไปด้วย เรียนจากภาษาไตด้วยตนเอง การรักษาโรคเมื่อก่อน ชาวบ้านแถวนี้มารักษาที่ พ่อหลวงองค์คิดทั้งนั้น จนกระทั่งมีอนามัยอำเภอมากก็ต้องหยุดเพราะผิด กฎหมาย ขายยาได้แต่โฆษณาไม่ได้ ลุงสงฆ์หล้า อายุ 63 ปี ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ไม่สนใจไปโรงเรียน จนครูมาบอกให้ไปโรงเรียนถึงได้ไป การไปโรงเรียนสมัยนั้นก็ได้ตัดขาดจากบ้าน พอเลิกพักก็ กลับมากินข้าวที่บ้าน สงฆ์หล้า แสงศรี (2545, มีนาคม 10) เล่าว่าเคยเข้าโรงเรียนแม่สาว มี นักเรียนสิบกว่าคน ส่วนพ่อเฒ่ากุนะ ก้างจาย (2545, มีนาคม 11) เป็นช่างหลายอย่าง ทั้งเป็นหมอยาด้วย ตามประวัติชีวิตท่านเรียนรู้การทำครกตำข้าว ครกต่างมาจากพ่อ ส่วนวิชาช่างพ่อเฒ่า บอกว่าไม่ได้เรียนที่ไหนมา เห็นแล้วก็มาทำเอง ไปสอบถามแล้วมาหัดทำเอง การที่เราได้ไปเห็น เขาบอกเราแล้วเราเอามาทำเองนี่ดีที่สุด (ม่อที่สุด) พ่อเฒ่ามีคติว่าคนเรามี 3 อย่าง เรียน เห็น ทำ แตกต่างกันไป บางคนถ้าไม่ทำก็ไม่เป็น บางคนไปเห็นแล้วก็มาแตกทำเอง (ประยุกต์) อีกอย่างฟังเขา พูดแล้วเอามาทำก็จะทำไม่เป็น ต้องการฟังและดูเขาทำแล้วก็ทำตาม ตัวพ่อได้เข้าโรงเรียนแค่ 3 เดือนเรียนเตรียมชั้น 2 แต่ก่อนมีโรงเรียนบ้านห้วยป่าซาง ชาวบ้านแม่สาว ชาวบ้านแม่ฮ้างต้องไป เข้าที่นี้ บ้านห้วยป่าซางมีครู 2 คน ครูจำลอง ครูพลอย (มณีผ่อง) เมื่อก่อนครั้งที่วัดเป็นศูนย์กลาง ของชุมชนครูในยุคแรก ๆ ก็ผ่านการบวชเรียนมาแล้วทั้งนั้น เช่น ครูแปง เป็นหนานอยู่วัดบ้านห้วย มาเป็นครูเงินเดือน 6 บาท

2.3 สภาพเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจของหมู่บ้านในยุคนี้ยังไม่ใช้เงินมากแทบเรียกได้ว่าไม่มีเงินก้อยู่ได้ ชีวิต เศรษฐกิจของหมู่บ้านเป็นการทำเกษตรเพื่อเลี้ยงตัวเอง ส่วนที่เหลือก็นำไปแลกเปลี่ยนกันเอง หรือค้าขายเล็ก ๆ น้อย กับคนอื่นนอกหมู่บ้านหรือชาวเขา แต่ก็ไม่ใช่อาชีพหลักดังปรากฏการณ์ใน การทำมาหากิน

2.3.1 ตูบกาตลุงจังหวังหมาย หรือตลาดท่าสร้าง เป็นเพิงเพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้า ในยุคแรก ชาวบ้านเล่าถึงตูบกาตลุงจังหวังหมายว่า ปู่จังหวังหมายถางป่าพงป่าแขม ที่หน้าบ้านแล้วทำ เป็น ตูบผามควาย (เพิง) ไม่เก็บค่าที่ชาวบ้านก็เอาของมาขายบ้าง แลกกันบ้าง ลุงปานอ่อง กอนใส (2546, กรกฎาคม 5) เล่าว่า เมื่อก่อนเงินเชี่ยม (ขาด) ปลุกอะไร ก็ไม่ได้ขาย ต่อมาเริ่มกาตลุงจังหวังหมายพัฒนามาเป็นกาตก้อมเก็บค่าเช่าที่มีการค้าขายแต่ซื้อขายไม่ค่อยได้ เพราะต่างคนต่างก็มี ของกินที่ปลุกได้เอง สิ่งที่ยากสมัยนั้นคือ "เกลือ" ดังที่แม่ชื้ออ่อง กวานเมือง (2544, เมษายน 11) เล่าว่า ตอนนั้นตางเชี่ยม (เงินหายาก) ของไม่ค่อยมีขาย มีแต่สัตว์ป่ามากมาย ไม่ต้องห่วงเรื่อง อาหาร เงิน 100 บาทก็ไม่เคยเห็น เขาไม่มีการซื้อขายกัน แม้กระทั่งผ้าถุงลายโยน (ลายคนเมือง) ราคาเพียง 20 บาท คนก็ไม่ซื้อ ถั่ว 1 ถังขายได้เงิน 70 เปี้ยก (สตางค์) พี่สาวมะท่าเคยเอาใส่แพไป ขายเจียงฮายปีบละ 100 ก็ขายไม่ได้ ขายได้แค่ 80 บาทเท่านั้น เช่นเดียวกับสามีคนแรกของนาง หลอยส่วย เอาสาร(เม็ด) ถั่วไปขายเจียงฮายเหมือนกัน ไม่ได้ขายก็เลยไม่ยอมกลับมาบ้าน ชีวิต นางหลอยส่วยจึงต้องมีสามีใหม่เพราะทำมาหากินของผู้หญิงตัวคนเดียวนั้นยากลำบาก

การขายของต้องหาบของไปนอกหมู่บ้านไปขายที่ดอยกลาง แต่ก็ยังขายได้เข้ามา คนดอยกลางเก็บเมี่ยง แม่ค้าบ้านแม่สาวก็เอาข้าวหมูหวาน (ขนมหวาน) ถั่วเน่า ตองบุหรี ไปขาย ของทั้งวันได้ ชาวสตางค์ถึงชาวห้าสตางค์ ต่างก็ดีใจมากแล้ว ราคาน้ำมันงาตอนนั้นปีบละ 30 บาท ไม่มีคนซื้อกิน ตางม้า(บรรทุก) จนหลังแอ่นก็ไม่ได้ขาย ต้องเอาฝากคนดอยกลางขายกำอิดกำหน้อย (ที่ละนิดที่ละหน้อย) ผู้เฒ่าเอามาละ น้ำมันหมูเปี้ยกหนึ่ง(หนึ่งสตางค์) ได้หน้า(เยอะ) แม่เฒ่าแป กอนใส (2544, มีนาคม 11) ก็มีชีวิตร่วมสมัยกับยุคกาตลุงจังหวังหมายเช่นกัน แม่เฒ่าก็จะให้ภาพ สะท้อนการค้าแบบซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของว่า แม่เฒ่าเอาถั่วเน่าไปขายดอยกลาง กาตบ้านเฮา ถ้า มีน้อย ๆ นิด ๆ ก็ไปขาย ถ้าอยากไปแฉ่วไปซื้อซากก็ไปซื้อดอยกลาง บ้านห้วยไม่มีกาต เมื่อก่อนที่นี่ก็ มีคนเมืองอยู่แต่ไม่รู้จักกัน ทำนา ทำไร่ถั่ว ไร่ข้าวขาว หาบไปขายตลาดใกล้ ๆ เวียง แต่ต้องไปหลาย ๆ คน 4-5 คน ขายผักขายไม้ ถั่วเน่าแคบ ขายหมดแล้ว ก็กลับไม่นอนค้าง ขายเป็นร้อยเป็นสิบ เมื่อก่อนเป็นตางฮู (สตางค์แดง) สิบตางค์ ชาวตางค์ ตำข้าวไปขายลิตรละ 50 สตางค์ เพราะไม่มี ไร่สี

2.3.2 การลงแขกสู่การรับจ้าง ในยุคบุกเบิกความลำบากคือใช้แรงงานทำมาหา กิน แม่เฒ่าบางคนเมื่อสามีตายแล้วก็จำเป็นต้องมีสามีใหม่เพราะว่าเหนื่อยมากไม่ใช่มีแต่การทำ ข้าวกินเท่านั้น ต้องดูแลเรือกสวน ไร่ นา ถ้าไม่มีแรงงานผู้ขายช่วยก็แทบจะไม่มีกินเพราะสัตว์ป่ามา แย่งกินหมด คนเมื่อก่อนจึงมีลูกมากเพื่อเป็นแรงงานในการผลิต บางรายเช่นแม่ชื้ออ่อง กวานเมือง (2544, เมษายน 11) ก็เห็นเหนื่อยลำบากที่เป็นเถื่อน (ป่า) ทั้งที่เมืองหนองตอนนั้นมีบ้านคนเมือง

อยู่ประมาณ 5 หลังคา มีป้อแก่เบ้ง (ผู้ใหญ่บ้านชื่อเบ้ง) อยู่บริเวณใต้วัดเมืองหนอง เมื่อแม่ของแม่ชีมาอยู่ใหม่ ๆ ลำบาก เมื่อเมียพ่อแก่เบ้งตายจึงไปเป็นเมียป้อแก่เบ้งเพราะมีที่ดิน มีที่นา มีวัวควาย 2-3 ตัว ไม่ได้ร่ำรวยมากนักแต่พอพึ่งพิงไม่ให้ลำบากได้ ยุคหม้อข้าวชีวิตผู้หญิงตัวคนเดียวจะลำบากมาก เพราะต้องพึ่งแรงงานคนในการผลิต การแต่งงานจึงมีนัยของการพึ่งแรงงานไป

จากนั้นไทใหญ่จากเมืองพม่าก็อพยพกันมาอยู่เรื่อย ๆ ตอนนั้นยังมีพื้นที่ว่างเปล่าไม่มีเจ้าของใครมาก็มาถางป่าเอาเอง ใครที่ขยันก็มีที่ทำกินมาก พอตั้งตัวได้ข้าวในนาที่เหลือกิน ทุกบ้านต่างก็มีกินจะขายให้ใครก็ขายไม่ได้ “พ่อปานอ่อง กอนใสอยากกิน ข้าวใหม่ บางปีข้าวมีมากจนต้องเผาทิ้ง ” (2546 กรกฎาคม 5)

ทรัพยากรอันเป็นสมบัติสาธารณะ เช่นป่าไม้ยังมีมาก แต่ถึงอย่างไรชาวนาไทใหญ่ที่นี่ก็มีจารีตของการใช้ที่ดินอันเป็นสมบัติสาธารณะ เช่นใครเคยไปทำมาหากินที่ไหน ถึงแม้ไม่ได้มีกฎหมาย หรือปักเขตแดนไว้ แต่ก็จะเป็นที่รู้จักกันอยู่ว่าเป็นที่ทำกินหรือเป็นที่เก็บของป่าของครอบครัวใด ครอบครัวนั้นก็จะมีมาเก็บกินได้ทุกปี โดยคนอื่นจะไม่มาล้วงละเมิด ส่วนใครมีลูกมากก็ต้องหาที่ทำกินไว้มาก ๆ เพราะความเป็นอยู่เมื่อก่อนต้องพึ่งป่าทุกอย่าง เช่น การสร้างตุงจะใช้หญ้าคามงหลังคา หญ้าคานั้นมุงบ้านได้ 1 ปี พอถึง 2-3 ปีต้องมีการซอนคา (ซ่อมแซม) ถ้าปีที่ 4 ต้องถากออกแล้วมุงใหม่ เวลาไปเกี่ยวหญ้าคาก็เกี่ยวในที่ทำกินของใครของมัน เมื่อไปเก็บคาเขาจะสาบใบที่ดีเอามาไว้ที่บ้าน หลังจากนั้นก็ไปคาเก็บไว้เวลาว่าง เมื่อเปลี่ยนหลังคาก็จะมีเพื่อนบ้านมาช่วยทำซึ่งเจ้าของบ้านก็จะเลี้ยงข้าวเป็นการตอบแทน

2.3.3 ทุกข์กายสบายใจ ความลำบากของคนยุคนั้นเรียกว่าดำข้าวสารกรอกหม้อในแต่ละวันต้องใช้แรงงานทำงานหนัก ทำงานตั้งแต่เช้ายันค่ำเพราะทุกอย่างต้องทำเองหมด มีโจรผู้ร้ายชุกชุม การติดต่อสื่อสารลำบาก ทำมาหากินเหนื่อย ข้าวของหายากแต่ไม่มีหนี้สิน อาหารมีเหลือพอแบ่งกันกินได้ ความลำบากก็คือทุกข์ทำมาหากิน และต่อสู้กับภัยธรรมชาติ เช่น ด้วงป่าชุกชุม มาแย่งอาหารในไร่ทำให้ต้องผลิตเพิ่มขึ้นหรือไม่พอกิน นอกจากนั้นก็มีน้ำท่วม ชาติเครื่องอุปโภค บริโภค ผู้เฒ่าทั้งหลายเล่าว่า (แม่มูล วรพันธ์, 2544, เมษายน 8) แต่ก่อนตุ๊กขนาด (ลำบากมาก) กับไฟ (ไม้ขีดไฟ) จะบีดก็ไม่มี มีขายที่ในเวียงคนรวย ๆ ก็ซื้อใช้ แม่เฒ่านี้นาน ๆ ที่จะซื้อน้ำมันเชียม (หยาบ) น้ำมันตามไฟเขาขายเป็นปึก เมื่อน้ำมันหมดก็ไม่มีเงินซื้อปึกใหม่ ต้องรอเก็บเงิน เวลากลางพรรษาไม่มีรถ เดินทางยากลำบากมาก อีกอย่างหนึ่งเกลือเป็นของหายาก คนใดเมื่อก่อนกินเกลือแทนน้ำปลาเกลือจึงเป็นของมีค่า

2.4 ความหลากหลายชาติพันธุ์ลุ่มแม่น้ำสาว

บ้านแม่สาวแต่เดิมที่มีบ้านคนเมืองที่มาเฝ้าสวนอยู่ 2-3 หลังคาเรือนเท่านั้น มูเซอเป็นชนเผ่าที่อยู่ที่นี่มาก่อนเป็นจำนวนมากกว่่าเพื่อน อาศัยอยู่บนภูเขา (ดอยกลาง) ช่วงแรกชาวไตต้องรับจ้างใส่ข้าวให้มูเซอ เพราะการทำงานต้องใช้เวลากว่าปีขึ้นคันทนาให้น้ำซัง กว่าจะได้ข้าวต้องกินเวลาถึง 3 ปี ช่วงหลังเมื่อตั้งตัวได้แล้วชาวไตก็ยังมีความสัมพันธ์กับมูเซอคือ ชาวมูเซอมาจะมาจ้างตำข้าว บางครั้งก็มาแวะเยี่ยมเยือน ชาวไทใหญ่ก็ถือว่าเป็นแขก จะจัดข้าวปลาอาหารเลี้ยง เพราะของกินไม่ได้ซื้อปลูกเอาเอง แม่บูน แหลงค์คำ (2544, เมษายน 9) บอกว่าชาวมูเซอคนเก่าจะไม่เหลืออยู่เลย แต่ก็มีคนใหม่มาอยู่แทนที่ คำบอกเล่านี้ทำให้เราทราบว่าทั้งคนบนดอยและคนไทใหญ่ข้างล่างจะมีการอพยพเคลื่อนย้ายต่อเนื่องกันมาตลอด คนเก่าออกไปคนใหม่ย้ายเข้ามาแทนที่ นอกจากนั้นมูลเหตุที่คนอพยพมาอีกกลุ่มหนึ่งคือการเข้ามาค้าขาย เช่น พวกพ่อค้าวัวต่าง มักมีเครือข่ายการค้าและรู้จักกันหมดทุกชาติพันธุ์ ชาวบ้านเล่าว่า พ่อเฒ่าด้อยคนเมืองมาอยู่แม่สาวก็ค้าขายร่วมกับพ่อเฒ่าจันตะ (คนไทใหญ่) อาจารย์วีระ บ้านอยู่อำเภอฝาง แม่เป็นคนเมือง พ่อเป็นไทใหญ่ก็กล่าวว่ารุ่นพ่อก็เป็นเพื่อนกับ พ่อเฒ่าด้อยและพ่อด้อยยังรู้จักกับแม่ชีพรหมาชาวลาวที่อยู่วัดท่าตอน (ลูกของแม่ชีเป็นเจ้าอาวาสวัด อยู่ปี พ.ศ. 2546)

3. ประวัติศาสตร์ชุมชนไทใหญ่บ้านแม่สาวยุคสอง ยุคการขยายหมู่บ้าน (2470-2505)

ชุมชนชาวเมืองหนองในขณะนี้ได้ผ่านการก่อร่างสร้างตัวจนเป็นปึกแผ่น เป็นช่วงต่อการเปลี่ยนแปลง เริ่มตั้งแต่ก่อนสงครามโลกและหลังสงครามโลกครั้งที่สองเรื่อยมา มีการสร้างถนนเข้ามาที่แม่สาวเพื่อขนทหารมาจากเชียงใหม่ แต่เดิมนั้นมีการสร้างทางมาถึงเชียงดาว ประมาณ 60 ปีก่อน สิบปีต่อมาถนนก็สร้างต่อมาถึงบ้านแม่สาว แม่อา่ย และท่าตอน พอมีถนนมาถึง การค้าวัวต่างก็เริ่มไม่มีความหมาย เพราะสามารถเดินทางไปมาค้าขาย หรือติดต่อกันโดยทางรถยนต์ ในทำนองเดียวกันคนก็อพยพเพิ่มเข้ามาเรื่อย ๆ ทั้งพวกที่มาจากเชียงดาว ฝาง และผู้อพยพตามญาติพี่น้องมาจากพม่า ประชากรในหมู่บ้านเองก็มีลูกหลานเพิ่มขึ้น จึงมีการขยายหมู่บ้านบุกเบิกที่ดินลึกเข้าไปในเชิงเขาที่ชาวบ้านเรียกว่าดอยหมอกเปา

3.1 ชุมชนขยายตัวสู่บ้านหมอกเปา

สภาพชุมชนในช่วงนี้มีการขยายตัวไปสู่บ้านใหม่หมอกเปา(หรือบ้านใหม่ในห้วย) หมู่บ้านนี้จึงเป็นบ้านบริวารของบ้านแม่สาวเมืองหนอง ในช่วงนี้เหตุการณ์ทั่วไปจะเป็นช่วงเวลาแห่งความเดือดร้อนสำหรับคนไทใหญ่ในพื้นที่อื่น เช่น ภาวะหลังสงครามโลกและการละเมิดสิทธิทางการเมืองที่พม่าทำต่อชาวไทใหญ่ และการปฏิวัติวัฒนธรรมเขตชายแดนจีนก็

กระทบถึงคนไต่ในเมืองมาวโหลง แต่ชาวบ้านแม่สาว เมืองหนองก็ไม่ได้รู้ร้อนรู้หนาวด้วย ความทรงจำของชาวบ้านเป็นเรื่องของการขยายที่ทำกิน และสภาพชุมชนจนถึงปัจจุบัน เป็นชุมชนชาวนาที่ดูภายนอกกว่าสงบสืบมาแต่ดั้งเดิม หมู่บ้านในห้วยได้ก่อตั้งขึ้นมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ตามที่พ่อเผ่าหลู่ จักก่า อายุ 66 ปี (2544,ตุลาคม7) เล่าว่า หลงหลู่เป็นลูกหลงวงกับลูกแม่เผ่ามน บ้านเมืองหนอง หลงหลู่เกิดในเมืองไทยสมัยสงครามโลกมีทหารไทยมาอยู่เต็มไปหมด ช่วงนั้นยุ่ง ๆ จึงไม่ได้เข้าโรงเรียน แต่พอสงครามเลิกแล้วไปเข้าโรงเรียนอายุเกินจึงต้องลดอายุลงอีก 2 ปี โรงเรียนตั้งอยู่ที่บ้านแม่สาวเมืองหนองต้องเดินทางไป ๆ มา ๆ ระหว่างบ้านแม่สาวหมอกเปา และแม่สาวเมืองหนอง จนจบประถมปีที่ 4 แล้วจึงย้ายเข้าไปอยู่กับพ่อแม่ที่บ้านหมอกเปา หลงวงพ่อหลงหลู่ได้ไปเปิดนา ทำไร่ทำนา หาบไปขายตลาดแม่สาว มีคนมาซื้อครั้งละเป็นสิบ ๆ ถึง ทางเดินเลียบไปตามสายแม่น้ำสาว ก่อนจะมีบ้านคนที่หน้าหมู่บ้านมีก้อนหินใหญ่ ๆ อยู่มากมาย มีคนเมืองมาตั้งเตาเผาหินเอาไปทำปูนกินกับหมาก เรียกว่า ปงถุน เตาเผาจะอยู่ที่ถนนตรงก้อนหินใหญ่ปากทางเข้าหมู่บ้านปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน

กลุ่มที่อพยพเข้ามาอยู่หลังจากกลุ่มแรก ก็คือกลุ่มแม่เผ่าอิง มากัน 50 ครอบครัว ตอนนั้นหนีสงครามจีนฮ่อกับพม่า พวกจีนฮ่อหนีพม่าไปอยู่ดอยตุงและมอญอารุให้ไทยและไปอยู่ที่ถ้ำจอบซึ่งเป็นบ้านยางและขอเป็นคนไทย กลุ่มที่อพยพมากับพวกฮ่อเล่าว่าใช้เวลาเดินทางถึง 9 วัน 9 คืน เอาพริกผอง (พริกผง) เกลือผอง ใส่ขวดมา เก็บผักทำอาหาร พันหญ้ามาตามทาง การหนีภัยตามที่แม่อิง ส่างแซก (2546, กรกฎาคม 5) เล่ามานั้น เป็นเรื่องของความเดือดร้อนจากพวกคนจีนในเขตพม่า กลุ่มที่ไปลี้ภัยอยู่ ดอยตุงก็คือกลุ่มกองพล 93 ซึ่งมีการปะทะกันเรื่องการเมืองเรื่องราวที่ไม่เกี่ยวข้องกับคนไต่โดยตรง ในช่วงนี้หมู่บ้านแม่สาวเมืองหนองปรับตัวอยู่ภายใต้อำนาจรัฐไทยค่อนข้างลงตัวแล้ว เห็นได้จากการเข้าร่วมเดินทางไปรบที่เมืองปั่นร่วมกับทัพไทย เช่น พ่อเผ่าซอหนันติ วรพันธ์(2544, เมษายน 9) ยังจำรายละเอียดได้ว่าสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 พ่อเผ่าเล่าว่า “มีทหารอังกฤษและญี่ปุ่นเข้ามาในหมู่บ้านเหมือนกันมาพักตามบ้านบ้าง มาพักอยู่ที่วัดบ้าง กองพันที่ 1 ไปเมืองสาต กองพลที่ 2 อยู่ตามป่าตามดอย คนที่บ้านนี้ก็เป็นทหารญี่ปุ่นประมาณ 4-5 คน มีพ่อเผ่ามหา พ่อเผ่าซอเยะ ส่างหลวง หลงทุน และพ่อเผ่าลายใส ตอนนี้เหลือแต่พ่อเผ่าลายใสไปอาศัยอยู่ที่แม่สาวแล้ว พ่อเผ่าแก่มาแล้วอายุประมาณ 90 กว่าปี แล้วถามอะไรก็คงไม่รู้เรื่อง สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่บ้านแม่สาวมีการขุดหลุมเพื่อหลบภัยเหมือน เมื่อมีสัญญาณไม่ว่าจะทำอะไรอยู่ก็ต้องลงไปหลบอยู่ในหลุมที่ขุดไว้และถ้าเป็นตอนกลางคืนก็ต้องดับไฟหมดทุกบ้าน อีกประการหนึ่งที่สะท้อนการปรับตัวเป็นคนไทยของชาวบ้านแม่สาวเมืองหนอง คือ การที่ไปร่วมรบกับทหารญี่ปุ่นยังเมืองพม่า โดยเดินทางเข้ากรุงเทพต่อไปอย่างกึ่ง ตอนที่มีสงคราม เริ่มมีทางรถและมีรถเข้ามา มีการขุดทางเพื่อทำถนนทำทางมาถึงที่เมืองหนองเพื่อขนส่งทหาร

การทำไร่ทำนาในช่วง 50 กว่าปีที่ผ่านมานี้ หมู่บ้านนี้ยังมีทรัพยากรสาธารณะเหลือเฟือ โดยเฉพาะหมู่บ้านหมอกเปา ขึ้นไปบนดอยก็จะเป็นบ้านโป่งไฮ เป็นหมู่บ้านของชาวมูเซอ แม่ฮ่องสอนที่เคยทอดอยู่อย่างเดียวกันก็ ปรับไปทอดงั่ว หรือทอดย่ำขายให้กับมูเซอบนดอยนี้ ด้วยอัตลักษณ์ของชาวบ้านแม่สาวหมอกเปาเป็นชาวนาไทยอยู่มากทีเดียว ตามที่นายหลู่กล่าวถึงทหารไทยว่ามาเต็มบ้านเต็มเมืองและช่วงนั้นก็มีการอาศัยอยู่ รุกเข้าไปด้านในของแม่น้ำกกที่มาจากพม่า

ในช่วงนี้ทั้งคนในหมู่บ้านแม่สาวเมืองหนองและหมู่บ้านแม่สาวหมอกเปาก็จำได้ถึงการต้องปรับตัวในภาวะสงคราม มีหลายอย่างเกิดขึ้นส่วนมากที่จดจำเล่าสู่กันฟังก็เป็นเรื่องที่เจริญขึ้น เช่น มีถนนตัดจากเชียงดาวไปถึงท่าตอนเพื่อให้ทหารผ่าน มีทหารเข้ามาในหมู่บ้านเต็มไปหมดพอสงครามสงบก็ขาดเครื่องนุ่งห่ม จึงเกิดการรื้อฟื้น การปลูกฝ้ายและการทอผ้ากันขึ้นมา จนเอาไปขายนอกหมู่บ้านได้ ช่วงหลังสงครามโลกตอนต้น ๆ บ้านแม่สาวเมืองหนอง มีความเป็นอยู่เป็นปึกแผ่นมั่นคงดังกล่าวนั้น การที่มีคนนอกเข้ามาหมู่บ้านเพิ่มขึ้น เป็นโอกาสให้แม่สาวได้รับเทคโนโลยีใหม่ๆ มาพัฒนาการผลิต ในขณะเดียวกันการพึ่งแรงงานตนเองก็เริ่มลดน้อยลงเรื่อย ๆ เงินเริ่มเข้ามาแทนที่แรงงานคน

3.2 เศรษฐกิจเริ่มขยายตัว

ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีที่สำคัญ บางคนปรับตัวได้ก็สามารถสร้างฐานะได้ดี แม่ฮ่องสอนจำขึ้นใจเหมือนคนอื่นว่า ก่อนที่จะมี "กาดน้อย คำหรือกาดยาดี" เป็นกาดปุ๋จของหมาย ไม่มีคนค้าขายกัน

3.2.1 กาดปุ๋จของหมายกลายเป็นกาดยาดี การขยายตัวของตลาดนับเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านที่ทุกคนจำได้ขึ้นใจ นอกจากเปลี่ยนเจ้าของแล้วยังเปลี่ยนมาตรฐาน เรื่องการใช้จ่าย แลกเปลี่ยนสินค้าตามวาทกรรมที่ว่า “กาดปุ๋จของหมายเปลี่ยนเป็นกาดยาดี” ย่อมมีความหมายโดยนัยว่าเงินเข้ามาแทนที่การแลกเปลี่ยนแบบปันมาขึ้นทั้งคนซื้อและคนขายต้องได้รับผลกระทบ แต่ทุกคนที่เล่าเดี๋ยวนี้นี้ต่างก็คิดว่าเงินคือเป้าหมาย จึงไม่มีใครบ่นเหมือนช่วง “เงินเยี่ยม” เสมือนหนึ่งว่าจิตใจที่ขายของได้เงินมาก การค้าขายเป็นเรื่องของคนที่มีหูตากว้างและมองการณ์ไกล แม้แต่ตลาดของปุ๋จของหมายยังต้องเปลี่ยนมือไปเป็นของลุงคำและป้าดีซึ่งเป็นคนมาจากเมืองเชียงดาว ช่วงนั้นมีถนนตัดไปถึงท่าตอนการคมนาคมสะดวกขึ้นก็มีคนอพยพเข้ามาหาที่ทำกินในเขตฝาง และเลยมาถึงบ้านแม่สาว ดังที่ลุงคำกับป้าดีได้ร่วมมือกับเพื่อน ๆ ซื้อที่จากลุงจของหมายและพัฒนาตลาด เรียกว่า “กาดก้อม” เป็นตลาดสดค้าขายและเก็บค่าเช่าที่ ในช่วงแรก ๆ ก็ไม่เป็นที่นิยม ผู้ลงทุนต่างถอนทุนคืนไม่ได้ คนอื่น ๆ ค่อยๆ ถอนตัวออกทีละคน ป้าดีจึงได้ถอนเอาที่ดินจาก

หุ้นส่วนไปเรื่อย ๆ ระยะเวลา จนในที่สุดกลายเป็นกาตป่าดี การค้าเล็กๆ น้อยๆ ก็เข้าสู่ระบบตลาดซื้อขายกันเต็มรูปแบบมากขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จนพัฒนามาเป็นตลาดแม่สาวในปัจจุบันนี้

3.2.2 การขยายตัวทางเศรษฐกิจมีผลกระทบต่อบทบาทผู้หญิง การค้าทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ มีผลกระทบต่อบทบาทของผู้หญิงอย่างน้อยสองข้อด้วยกันคือ

(1) ในยุคนี้ผู้หญิงต้องช่วยผู้ชายหารายได้เพิ่มขึ้นด้วยการค้าขาย เมื่อสังคมเริ่มมีการซื้อขาย พวกผู้หญิงจึงเปลี่ยนผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคเอามาขายในตลาด การทอดผ้าก็มีการปรับปรุงรูปแบบ สีและลวดลายของผ้าเพื่อให้ขายได้ แม้ในการปรุงอาหารครัวเรือนก็ต้องเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขของการผลิตและการปะทะสังสรรค์กับคนนอก

การค้าของผู้หญิง เริ่มตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง แม่สาวเมืองหนองมีการ

ภาพที่ 34 แม่ปุ่น แหลงคำ
แม่ค้ารายย่อย

เปลี่ยนแปลงชัดเจน ชีวิตเริ่มผูกพันกับการค้าขายแทนการแลกเปลี่ยน พวกผู้หญิงก็เริ่มค้าขาย ในขณะที่ผู้ชายทำเกษตรแล้วออกไปค้าขายนอกหมู่บ้านข้ามเมืองข้ามประเทศ หรือเข้าไปในเขตตัวเมือง เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงแสน ส่วนพวกผู้หญิงก็ไปค้าขายในตลาดทั้งในหมู่บ้านและตลาดนอกหมู่บ้าน การค้าของผู้หญิงจะเป็นการค้าย่อยและนำเอาพืชผักสวนครัวที่เหลือกินไปขายเพื่อนำเงินมาซื้อในสิ่งที่ไม่ใช่ในหมู่บ้าน แม่ปุ่น แหลงคำ อายุ 64 ปี (2544, เมษายน 9) มีชีวิตเป็นแม่ค้าอยู่ในช่วงเวลาประมาณปีพ.ศ.2500 การเป็นแม่ค้าของแม่ปุ่น ก็เหมือนคนอื่น ๆ คือทำเกษตรและเลี้ยงสัตว์ ทั้งบริโภคและ

ขาย แม่ปุ่นกำพร้าแม่ตั้งแต่เล็ก ๆ และเป็นพี่คนโต ที่บ้านมีม่อนน้ำ (ครกตำข้าวที่ใช้แรงน้ำ) ไร่รับจ้าง ตนเองมีน้องสามคน แม่เลี้ยงมีลูกอีกสี่คน รวมเป็น 7 คน แม่ปุ่นเล่าว่าทำถั่วเน่าไว้กินยังไม่พอกิน ตอนที่อยู่กับพ่อแม่รับจ้างตำข้าวให้ชาวบ้านโดยใช้ม่อนน้ำ พอแต่งงานแม่ปุ่นต้องเริ่มแบกภาระของครอบครัวตนเองมากขึ้น วงจรชีวิตของแม่ปุ่นก็เริ่มจากการทำนา ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ และขายพืชผลเกษตรเล็กๆ น้อยๆ ไปจนครบรอบขวบปี ตามที่แม่ปุ่น บรรยายชีวิตของตนเองว่า เมื่อถึงฤดูการเก็บเกี่ยวก็จะเอามืออ้อมเพื่อปลูกข้าว ดีข้าวและช่วงที่รอให้ข้าวแก่เต็มที่นี้ ก็จะรับจ้างตำข้าวไปด้วย เพราะจะมีคนนำข้าวมาให้ตำ เป็นคนบ้านเดียวกันหรือเป็นคนบ้านหนองเต็ง ข้าวที่ได้ในแต่ละปีจะเก็บไว้กิน ล่อง (ยุ้งข้าว) เพื่อจะเอาไว้กินในเวลาต่อไป บางทีถ้ามีคนอื่นบ้านเดียวกันมาซื้อก็จะขายให้ หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ในท้องนาก็ต้องปลูกพืชผักอย่างอื่นเป็นวงจร

ต่อเนื่องกันไป อีก 6 เดือนเป็นการปลูกหอมผสมกับปลูกถั่วเหลือง ในการปลูกนั้นจะปลูกผักกาดแซมไปด้วย เพื่อได้ผลผลิตหลายอย่างและจะได้นำไปขายหลาย ๆ ชนิด หอมที่ได้นั้นจะนำมาอัดเป็นมัด ๆ และผักกาดก็จะนำมาอัดเช่นเดียวกับหอมแล้วจะหาบไปขายที่บ้านหนองเต็ง ราคาที่ขายถ้าเป็นมัดเล็ก ๆ จะขายในราคา 20 สตางค์ แต่ถ้าเป็นมัดใหญ่ จะขายราคา 50 สตางค์ ใช้เวลาในการเดินทางไปขายของประมาณ 40 นาทีไปถึงบ้านหนองเต็งก็จะหาบเร่ขายตามบ้าน บางวันหมดวันที่ไม่หมด จะนำกลับมาไว้ที่บ้านหรือนำมาประกอบอาหารในตอนค่ำเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย ส่วนถั่วเหลืองถั่วเหลืองจะนำมาทำเป็นถั่วเน่าแผ่นในวันหนึ่ง ๆ จะทำได้ 300 แผ่น มีคนมารับไปขายต่ออีกต่อหนึ่งโดยเขาจะซื้อในราคา 100 แผ่น 30-45 บาท แล้วแต่ช่วงถูกหรือแพง นอกจากนั้นแม่ปิ่นก็เลี้ยงหมูและเลี้ยงควายไว้ขาย ยุคนี้มีคนในหมู่บ้านเดียวกันมาซื้อวัวควายเพื่อเอาไปฆ่าแหละขายเป็นการเปลี่ยนแปลงจากยุคต้น เพราะแต่ก่อนมาคนไทใหญ่มักจะไม่นิยมค้าขายอาหารที่เป็นสิ่งมีชีวิต ต้องซื้ออาหารสัตว์ที่ฆ่าแหละแล้วจากคนเมือง หรือแลกเปลี่ยนกับของที่ดินมืออยู่ แต่บ้านแม่ปิ่นบางครั้งก็ฆ่าสัตว์กินเองเหมือนกัน ชาวไทบ้านแม่สาวเมืองหนองมักจะแลกเปลี่ยนกับชาวบ้านหนองเต็งเพราะบ้านหนองเต็งมีมีปลาอุดมสมบูรณ์ และที่บ้านแม่ปิ่นแหล่งค้ายังเลี้ยงวัวเลี้ยงควายด้วย แต่ไม่ได้เลี้ยงไว้กินคือจะเลี้ยงไว้ขาย ให้คนอื่นนำไปเลี้ยงต่อ จนมันแก่ตาย ราคาควายจะดูที่ความสวยงามตัวไหนที่สวยก็จะได้ราคาดีประมาณ 1,500 - 2,000 บาท แต่ตัวไหนที่ไม่สวยก็จะได้ราคาต่ำหน่อยคือ ตัวละ 1,000 - 1,500 บาท บ้านแม่ปิ่น แหล่งค้ายังมีม้าอีก 1 ตัว เมื่อถึงหน้าเก็บเกี่ยวข้าว ก็จะรับจ้างต่างข้าวโดยจะใช้ม้าต่างเกวียนไปขนข้าวที่อยู่ในทุ่งนามาไว้ที่บ้านของคนที่ว่าจ้าง และช่วงก่อนจะถึงหน้าเก็บเกี่ยวข้าว ก็จะเลี้ยงเปิดเลี้ยงไก่ไปด้วยเพราะเมื่อถึงหน้าเก็บเกี่ยว จะกลับบ้านมาเฝ้าคาก็จะฆ่าไก่กิน จะได้ประหยัดค่าใช้จ่าย และยังเลี้ยงหมูประมาณ 2 - 3 ตัวก็ให้กินผักกินไม้ตามบ้าน เช่น ใบบอน ต้นกล้วย ตอนนั้นยังไม่มีอาหารหมูขาย พอเลี้ยงหมูได้ตัวใหญ่พอสมควรก็ขายให้คนบ้านเดียวกัน เพื่อนำไปฆ่าแล้วขายเป็นกิโลกรัม ๆ ละ 15 บาท และมีการปลูกถั่วลิสง (ถั่วดิน) เล็กน้อยเพื่อนำมาบริโภคในครอบครัวขายไม่ได้เพราะใคร ๆ ก็ปลูก ส่วนมากการปลูกพืชผักตั้งใจทำไว้กินในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ เมื่อสามีแม่ปิ่นตายลงแม่ปิ่นก็ต้องหยุดทำนาเพราะทำไม่ไหว เมื่อ พ.ศ.2539 ให้คนอื่นเช่าเอาค่าหัวนา ค่าหัวนาจะได้เป็นข้าว 60 ถัง ส่วนลูกก็ให้ลูกเช่าที่คนอื่นที่อยู่ใกล้บ้านไม่ต้องลำบากเดินไกลจะเสียค่าหัวที่เช่าเขาเป็นข้าว 60 ถัง ต่อปีเหมือนกันซึ่งลูก ๆ ก็ทำมาถึงปัจจุบันนี้

ช่วง 3 ทศวรรษแม่ปิ่น ชีวิตจะวนเวียนอยู่กับการทำนา ปลูกพืชผัก เลี้ยงวัวควาย และรับจ้าง ต่ำข้าว ค้าขายพืชผักสวนครัว การแลกเปลี่ยนค้อยอดหาขายไป การใช้เงินมีมากขึ้นค่าของเงินก็ถูกลง ต้องหาเงินมากขึ้น ชนิดของเงินเปลี่ยนจาก ใช้สตางค์แดง มาเป็นเงินบาท เช่น รับจ้างต่ำข้าวหาบละ 1 บาท เพื่อนของแม่ปิ่นที่ไปค้าขายด้วยกันคือ บ้าแสงนาง นาดี (2545, มกราคม 14) อายุ 61 ปีแล้วว่า แม่เอาถั่วเน่าไปขายดอยกลาง การที่จะไปขายหมู่บ้านอื่น

ต้องมีเพื่อนไปเพราะมีคนปล้น ต้องคอยเดินตามเกวียนที่เดินทางผ่านมา ถนนสมัยก่อนไม่ดี ถนนหล่มบ๊ะ บ๊ะ ๆ (ถนนเป็นขี้โคลน) ไปขายของ เอาผักเหือด ถั่วเน่า ถั่วแปบไปขายกาดเก็บตางไม่แพง 10 ตาง กาดนี้ก็เท่ากัน ขายของเล็กๆน้อยๆ ก็เลยไม่แพง ไปหลายคนล่นตวยกันล้อ (วิ่งตามล้อเกวียนที่ไปขายข้าวยังอำเภอฝาง) ไปขายข้าวเวียงต้องรอล้อ ไปเองไม่ได้กลัวคนจะปล้น ต้องไปกัน 4-5 คน หรืออย่างน้อย 2-3 คน เมื่อได้ยินเสียงเกวียนมาแต่ไกล ก็จะรีบเตรียมของแล้วหาบของวิ่งตามไป คนที่ไปด้วยกันเดี๋ยวนี้ตายหมดแล้ว ได้แก่ ป้าจ๋าม ป้าคำมูล ป้าส่วย ป้านุ่นไปขายของที่ตลาดแม่อาบยบ้อยที่สุด พอใช้รถกันก็ไม่ได้ไปขายเฉพาะบ้านเราเพราะไม่พอกิน สมัยนั้นหนักก็หนักแล้วยังต้องหาบไปขายถนนหนทางก็ยากด้วย ถ้าขายหมดได้เงิน 50-60 บาท นาน ๆ 9-10 วันไปขายอีกทีหนึ่ง การไปขายของจะรอฟังเสียงวัวล้อ (เกวียน) ผ่านหน้าบ้าน เมื่อล้อเกวียนผ่านมาก็หาบของเดินตามไป ใครจะไปขายของที่ตลาดก็จะรู้กัน ต้องตื่นประมาณตี 2-3 รอฟังเสียงล้อเกวียน ไปถึงฝางยังไม่สว่าง ตลาดที่ฝางคนมีมาก และเป็นที่พบปะกันช่วงนั้นตลาดที่บ้านแม่สาวก็มีของมาขายแล้ว กลับจากขายของชีวิตก็วนเวียนมาปลูกพืชหมุนเวียนตลอดปี เช่น เมื่อทำข้าวเสร็จแล้วก็ใส่ ผักกาด ผักชี ผักป้อม หอม ทำเหมือนกันแทบทุกบ้าน

แม่หนูก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ได้ไปค้าขาย หน้าแล้งแม่หนูและเพื่อนบ้านก็จะชวนกันเอาของไปขายที่ฝาง แม่หนูจะหาบตองนุหรี และผักสวนครัว เช่น กูดบ้าง ผักตำลึงบ้าง ส่วนคนอื่นจะมีถั่วเน่าแค็บ กระเทียม และอื่น ๆ เวลาเดินทางต้องออกจากหมู่บ้านตั้งแต่เที่ยงคืนเพื่อให้ทันตลาดตอนเช้า ไปกันหลายคนโดยมียอยไฟ (ตะเกียง) ใส่น้ำมันก๊าด สองทางไป บางครั้งก็อาศัยคนรวยที่มีล้อวัวไป เงินที่ขายได้ส่วนใหญ่จะประมาณ 20 บาท มักจะซื้อจิ้นส้ม (แหนม) ไว้กินในระหว่างเดินทางกลับห่อละ 3 สตางค์ นอกจากนั้นก็ซื้อขนม และของใช้เช่นถ้วยช้อน ต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเดินทางไปกลับภายในวันเดียว แม่หนูมีอาชีพทอดผ้าขาย ต่อมาเมื่อคนไม่นิยมผ้าทอดมือแล้วก็ได้ดัดแปลงเป็นการทอดถุงขายแทน ถึงแม่แม่หนูจะเป็นช่างฝีมือ และช่างทำขนมแล้ว ก็ยังปลูกผักสวนครัวกินเช่นบวบ มะฟักแก้ว (ฟักทอง) กล้วย พริก มะเขือ แตงกวา บางอย่างก็ไปซื้อที่มูเซอ ตอนนั้นเริ่มปลูกมะพร้าวเพราะทำเป็นแนวกันรั้ว นอกจากนั้นยังมีลิ้นจี่และส้มโอด้วย ส่วนที่นาต้องเก็บเงินซื้อประมาณ 300-400 บาท นามี 4-5 ไร่ จะปลูกพืชเพียง 2 อย่างหมุนเวียนกันไปคือข้าวและถั่วเหลืองสลับกันไปมาจวบจนปัจจุบันเคยทดลอง ปลูกหอมพืชเศรษฐกิจเหมือนคนอื่นทำเหมือนกัน แต่ทำได้ไม่นานก็เลิกเพราะหอมหัวลิบเล็กต้องใช้ทุนสูงในการบำรุง

(2) การผลิตผ้าทอมือ สมัยก่อนนั้นจะใช้ผ้าทอมือ ผู้หญิงจะเป็นผู้ทอใช้เองทุกครัวเรือน แต่เศรษฐกิจแบบตลาดทำให้ชาวบ้านหันไปใช้ผ้าโรงงานแทนการทอเอง เหตุการณ์ประทับใจของของชาวบ้าน ช่วงหลังสงครามโลกสิ้นสุดใหม่ ๆ คือผ้าขาดแคลน จึงมีการประกวดทอผ้าขึ้นเพื่อเป็นแรงกระตุ้นชาวบ้านให้ชาวบ้านหันกลับมาผลิตผ้าทอมือ ลูกสาวแม่ชื้อเอง

ซื้อป่าคำแดงตอนนั้นทอผ้าเก่ง ประมวลการบันไดยที่กาดน้อยคำได้ที่ 1 ได้รับรางวัลคือเกลือ 1 ถ้วย ครอบครัวแม่ชีทุกคนทอผ้าเก่งจึงเป็นโอกาสหารายได้จากงานนี้ แม่ชีอ่อง กวานเมือง (2544, เมษายน 11) เล่าว่าหลังสงครามโลกครั้งที่สองข้าวของขาดแคลนเอาผ้าที่ทอแล้วเก็บม้วนเป็นไม้ม้วนละ 4 วาเรียกเป็นก้อน ทอขึ้นเอาขึ้นไปขายบนดอย แม่ชีอ่องตั้งตัวได้ด้วยการทอผ้าขายในตอนนั้น จนมีเงินซื้อที่นาได้ 1,400 บาท ความที่ผ้าขาดแคลนมาก ถ้าปีไหนอากาศหนาวมาก ก็จะมีคนกำหนดตาย การเย็บผ้าก็ทำได้ช้าเพราะสมัยนั้นก็ไม่มีจักรเย็บผ้า ต้องเย็บด้วยมืออาศัยทั้งความชำนาญและเวลา ไม่ว่าเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ ตั้งแต่ผ้าขึ้น(ผ้าถุง) ตุง ผ้าห่ม สามารถทำเองได้ทั้งสิ้น เช่นการทำผ้าตวบ (ผ้านวม) ผู้หญิงทุกคนจะทำการเอง โดยใช้ผ้าใหม่ทอเป็นผ้าสองผืนประกบกัน แล้วเอาฝ้ายยัดไว้ตรงกลางแล้วแต่ว่าต้องการหนาขนาดไหน แล้วเย็บ (เย็บมือ) ขึ้นเป็นตอนๆ พอหน้าหนาวเอามาทำผ้าตวบ (ผ้านวม) ผืนเดียวเป็นใช้ได้แล้ว ผ้าอีกอย่างหนึ่งเป็นผ้าทอผืน เรียกว่า “ผ้าอบ” หรือผ้าเมตรนั่นเอง ผ้าประเภทนี้แล้วแต่จะตัดจะเอาไปใช้ทำอะไร ยายนุ่นเล่าว่าเคยเอาผ้าอบนี้ถวายเป็นหลวง ครั้งเสด็จมาบ้านใหม่หมอกจ้าม สำหรับลายผ้าแบบดั้งเดิมจะเป็นลาย “ลายส้มปู้” (ดอกกระเจียว) พอช่วงหลังสงครามโลกมานี้ มีลวดลายต่าง ๆ เข้ามามากลายผ้า จึงเปลี่ยนไป การออกแบบลายผ้าจึงไม่แน่นอน จนถึง พ.ศ. 2493 ถึง พ.ศ. 2494 การทอผ้ายังมีอยู่แต่ลดน้อยลงไปมากเพราะมีผ้าจากเชียงใหม่มาขาย ชุดนักเรียนชุดละ 5 บาท ช่วงนั้นทองราคาบาทละ 350 บาท การปลูกฝ้ายใช้เองเหมือนในสมัยก่อนไม่ค่อยจำเป็น เพราะมีผ้าถุงมาขายแล้วอย่างถูกราคาผืนละ 15-17 บาท คนหันไปนิยมซื้อผ้าโรงงานมาใช้นุ่งห่ม เพราะราคาถูก ไม่เสียเวลา ผู้หญิงและช่างทอผ้าจึงต้องปรับเปลี่ยนการทอผ้า และการใช้ผ้าไปตามสมัย เช่นแม่อิงบ้านหมอกเปาก็หันไปทอย้อมขายให้หมู่เซอ แทนการทอผ้าสำหรับนุ่งห่ม ส่วนแม่หนุนบ้านอยู่ใกล้ถนนใหญ่ ก็ปรับเปลี่ยนมาทอตุงขาย ส่วนแม่หนุนยังเป็นแม่ค้าที่ทำขนมโตขายเป็นการหารายได้อีกทางหนึ่งด้วย

3.2.3 การเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชเศรษฐกิจดั้งเดิมส่งผลกระทบต่อครัวเรือน การเปลี่ยนแปลงอีกอย่างหนึ่งคือ การใช้น้ำมันปรุงอาหาร เมื่อพื้นที่เพาะปลูกถูกจำกัดด้วยนโยบายของรัฐ ก็กระทบถึงห้องครัวของผู้หญิง แต่เดิมอาหารใดทุกประเภทต้องปรุงด้วยน้ำมันงา แต่จำเป็นต้องปลูกแบบพืชหมุนเวียนและดินต้องอุดมสมบูรณ์ เมื่อที่ดินจำกัดก็ปลูกต่อไปอีกไม่ได้ ผู้หญิงต้องปรับเปลี่ยนมาใช้น้ำมันหมูแทนน้ำมันงา มีผลทำให้แม่ครัวต้องเลี้ยงไปปรุงอาหารด้วยการต้ม และลวกผักมากกว่าการผัด เพราะช่วงแรก ๆ ยังหมั่นกลั่นน้ำมันหมู นอกจากนั้นคนไทยใหญ่ยังใช้น้ำมันงาปรุงยา ทำน้ำมันทาผม น้ำมันทาตัว จุดไฟบูชาพระ ก็เปลี่ยนมาใช้น้ำมันมะพร้าวอย่างคนเมืองแทน แต่เดิมที่นาของยายนุ่นอยู่ติดกับป่าจะปลูกงาไปด้วยเพราะสามารถปลูกงาหมุนเวียนในพื้นที่กว้างขวางได้ หลายบ้านจะมีเครื่องรีदन้ำมันงา เวลารีดจะรีดกันสองรอบ

รอบแรกจะได้น้ำมันสีเหลืองอ่อนซึ่งเป็นหัวของน้ำมันงาเลยทีเดียว รอบที่สองจะเป็นสีขาว แม่หนูมีเครื่องทำน้ำมันงาประจำบ้านเมื่อปลูงบาก็จะเอามาเข้าเครื่องรีดซึ่งจะมีลักษณะเป็นเครื่องหนีบโดยใช้ล้อใหญ่ ๆ ทุบ น้ำมันจะไหลออกมา พอถูกห้ามทางไร้ การปลูงบาก็ต้องเลิกไป

ที่เพิ่มเข้ามาในห้องครัวอีกอย่างคือน้ำปลาเข้ามาแทนที่เกลือ เมื่อก่อน ชาวไทใหญ่จะกินเกลือ แต่เมื่อมารับจ้างคนเมืองเวลากินข้าวกับคนเมืองถ้าแกงมีรสจืด ก็ต้องทนกินกับเขาไม่กล้าเติมน้ำปลาเพราะไม่คุ้นเคยกลิ่นและรส เมื่อได้ลองและคุ้นเคยแล้วจึงใช้น้ำปลาแทนเกลือในภายหลัง ต่อมาจึงกลายมากินน้ำปลาแทน แต่ขณะเดียวกันชาวไตก็เผยแพร่การกินถั่วเน่าให้คนเมืองไปด้วย คนเมืองไม่น้อยก็หันมานิยมกินถั่วเน่าแบบคนไตเหมือนกัน ส่วนเด็ก ๆ ที่ไปอยู่ในเมืองนาน ๆ ก็นิยมอาหารสมัยใหม่ จนลืมถั่วเน่า มีหน้าซำยังรังเกียจหาว่าเหม็นก็มี

3.2.4 การขยายตัวของตลาดทำให้เริ่มรับกระแสการบริโภค สินค้าก็เริ่มไหลตามเส้นทางถนนจากถนนเชียงใหม่สู่เชียงดาว เข้าถึงฝางและแม่ฮาดทั้งสะดวก รวดเร็วและไม่ต้องเสียเวลาทำเอง ถ้าหาเงินได้พอใช้ก็จะไม่มีปัญหา แต่เมื่อมีความเจริญขึ้นเพิ่มขึ้น การใช้แรงงานของตนเองก็ลดลง จึงมีผลกระทบต่อการผลิตของชุมชน จากเดิมผลิตเองเป็นส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นปู๊ย อาหารหมู ต่อมาก็ต้องซื้อ สมัยก่อนแม่หนูจึงสามารถเลี้ยงลูกได้ถึง 4 คน มาตอนหลังแม่หนูเริ่มบ่นว่าขายหมูได้ทุกปี ประมาณปีละ 500- 600 บาท เดียวนี้เลี้ยงได้เพียงตัวเดียวเพราะอะไร ๆ ก็ต้องซื้อ การเลี้ยงหมูในช่วงหลังนี้มักมีปัญหาเมื่อราคาแพงขึ้น จนมีหลายคนต้องหยุดไป ทั้งการสีข้าวและการเลี้ยงหมู การเลี้ยงหมูเคยเป็นการเสริมรายได้ได้ดีแต่ปัจจุบันกลับตรงกันข้ามเพราะต้องลงทุนเรื่องอาหารหมู การจัดเวทีประวัติศาสตร์ทำให้ชาวบ้านสรุปชีวิตของตนเองได้ชัดเจนขึ้นว่าเมื่อใช้เงินซื้อของมากขึ้น ชีวิตสะดวกสบายไม่ต้องใช้แรงงาน แต่ผลที่ตามมาคือรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ลูกหลานต้องออกไปทำมาหากินนอกชุมชนได้เงินมาเท่าไรก็ไม่พอใช้

การค้าขายจากครัวเรือนสู่ตลาด ในช่วงก่อนสงครามโลกเล็กน้อย ประมาณ 2485 ริมถนนบ้านแม่สาวเริ่มมีร้านค้าของชำเล็ก ๆ ครูกาญจนา แสงแก้ว (2544, มีนาคม10) ลูกสาวพ่อเผ่าด้อย เล่าเรื่องของพ่อเผ่าด้อยซึ่งเป็นคนเมืองว่า เป็นพ่อค้าวัวต่าง เคยผ่านบ้านเมืองตามเส้นทางการค้าเช่นเชียงตุง เชียงใหม่ เชียงแสน แม่สาย หางดง (เชียงใหม่) และพม่า ทั้งมีเครือข่ายการค้าในกลุ่มคาราวาน ทั้งพ่อค้าจีนฮ่อ พ่อค้าไทใหญ่และพ่อค้าคนเมือง มาถึงช่วงหลังสงครามโลกก็ต้องหาทางเปลี่ยนแปลงอาชีพเพราะค้าวัวต่างไม่ค่อยได้แล้ว ประจวบเหมาะจะมีเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดจุดเปลี่ยนผ่านในชีวิตคือ เมื่อเพื่อนชาวจีนของพ่อด้อยถูกฆ่าตายที่ท่าตอน พ่อด้อยเกรงว่าน่าจะมีความเกี่ยวเนื่องกับการค้าฝิ่น พ่อด้อยจึงหยุดการค้าวัวต่าง และหันมาปักหลักอยู่ที่บ้านแม่สาว โดยสืบทอดร้านค้าจากเพื่อนคนจีนที่ตายไปนั่นเอง พ่อด้อยค้าขายไปมา ระหว่างเชียงใหม่กับแม่สาวเมืองหนอง ในช่วงสงครามโลกใช้ล้อเกวียนไปซื้อของจากกาดลำไย (เชียงใหม่)

มีครั้งหนึ่งพ่อต๋วยยังไปเจอเขาทิ้งระเบิดลงที่ตลาดต้นลำไยและพ่อต๋วยรอดมาได้ เป็นวีรกรรมที่พ่อต๋วยจดจำมาบอกเล่าแก่ลูกหลาน เป็นประวัติศาสตร์ชีวิตส่วนตัวเรื่องหนึ่ง

3.3 การไหลบ่าของเทคโนโลยีและสินค้าเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตและการบริโภค ถนนเข้ามาถึงหมู่บ้านพร้อมเทคโนโลยี และสินค้า การบริโภคเทคโนโลยีและสินค้าของชาวบ้านก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ หมู่บ้านก็เริ่มเปลี่ยนแปลงจากการใช้แรงงานเพื่อการผลิตโดยตรง ก็หันไปใช้เครื่องมือสมัยใหม่จะเห็นวิวัฒนาการตามลำดับดังนี้

3.3.1 จากक्रमองถึงโรงสี ประมาณ พ.ศ.2495 มีคนมาจากสุพรรณบุรี มาตั้งโรงสีเล็กในหมู่บ้านแม่สาว ต่อมานายสมัครผู้เป็นลูกของเจ้าของโรงสีและได้มาเป็นลูกเขย พ่อเผมาต๋วยก็ได้สร้างโรงสีขึ้นมาอีก ฝ่ายพ่อต๋วยก็เริ่มทดลองทำบ้างโดยซื้อรถยนต์เก่ามาซื้อเอาเครื่องยนต์มาทำโรงสี ในช่วงนั้นยังใช้น้ำมัน นอกจากนั้นหมอเสี้ยมจากฝางก็มาตั้งโรงสี อีกหัวถนนหนึ่ง ทำให้โรงสีของนายสมัครสู้ไม่ได้ต้องหยุดไป ถัดมาเป็นยุคโรงสีหัวแรงม้า ปริมาณโรงสีก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ คือ โรงสีฟ่อน้อยค่า 1 โรง ของคนใดหนึ่งโรง คือของอู่เดิม มีทำเลในใจกลางหมู่บ้านรับลูกค้าทางบ้านหมอกเปาได้ แต่พอโรงสีที่ใช้ไฟฟ้าเข้ามา เป็นโรงที่ 6 โรงสีที่ตั้งมาแต่ก่อนต้องปิดตัวเองไปหมด โรงสีพ่อต๋วยเริ่มซบเซาลงตั้งแต่ พ.ศ 2530 และปิดตัวสนิท เมื่อปี 2534 เพราะช่วงนี้มีโรงสีใหญ่มาเปิดที่บ้านแม่ฮ้างอยู่ทางใต้ของบ้านแม่สาว ซึ่งตั้งอยู่อยู่กึ่งกลางระหว่างฝางกับบ้านแม่สาว วิธีชีวิตชาวบ้านแม่สาวที่มีข้าวเป็นพืชหลัก การรับจ้างตำข้าวโดยอาศัยน้ำแม่สาวก็ถูกรีดรอนไปโดยความทันสมัยและการพัฒนาเทคโนโลยีที่มีคนนอกเข้ามาแย่งพื้นที่ทางการค้า ส่วนสมบัติสาธารณะตามธรรมชาติที่มีอยู่ก็ไม่อาจทำให้ชาวบ้านเพิ่มรายได้ให้พออยู่พอกิน เพราะต้องซื้อของกินของใช้มากขึ้น เมื่อโรงสีใหญ่เข้ามาโรงสีใหญ่ก็เป็นศูนย์รวมของการค้าขายข้าว ชาวบ้านแม่ฮ้างซึ่งเดิมข้าวไม่พอกินก็อาศัยพ่อค้าในหมู่บ้าน ต่อมาโรงสีใหญ่ได้ส่งข้าวมาจากอำเภอแม่จัน ส่วนชาวบ้านแถบนี้ที่มีข้าวเหลือกินก็ฝากให้โรงสีขายให้ หรือบางคนก็คุ้นเคยกันก็ขนข้าวจากนา มาฝากไว้กับโรงสีใหญ่เมื่อพอใจที่ราคาเท่าไรก็บอกขายแก่โรงสีไป ในที่สุดนายทุนนอกหมู่บ้านที่มีทุนสูงเป็นพ่อค้าคนกลางผูกขาดรวมศูนย์การค้าข้าวหมดทั้งระบบของชุมชนแห่งนี้

3.3.2 ยาพื้นบ้านต้องหลีกทางให้ยาสมัยใหม่ และผ้าทอมือต้องหลีกทางให้ผ้าโรงงาน นอกจากผ้าทอมือต้องหลีกทางให้ผ้าโรงงานตามที่กล่าวมาแล้ว ยาพื้นบ้านก็ต้องหลีกทางให้ยาสมัยใหม่ด้วย

พ่อหลวงอ่องคิด แสงจิ่ง (2544, เมษายน 8) เป็นลูกลุงสง่างยา (แปลว่ารักษาหาย) บิดาเป็นตระกูลหมอยาไทใหญ่สร้างวาทกรรมตอบโต้ความนิยมยาตะวันตกในเรื่องนี้ได้แก่สะท้อนว่าครอบครัวของท่านได้รักษาโรคด้วยยาสมุนไพรแต่เดิยวนี้กลายเป็นหมอเถื่อนไปไม่เหมือนการฝังเข็มของชาวจีนเขาก็มีการสืบทอดของโบราณ จนมีชื่อเสียงและใช้ได้จนถึงปัจจุบัน

ย้อนกลับมาถึงเรื่องราวของพ่อหลวงองค์คิด เมื่อยังเด็กช่วยพี่ชายกับพ่อ ทำายาขายเป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัว เมื่อพ่อเสียแล้วก็ทำยาไว้ใช้ในครอบครัว คนแต่ก่อนใช้ยาโบราณลูกหลานก็ใช้กันต่อ ๆ มา แต่เดี๋ยวนี้ตั้งแต่มีสุรศาลาประจำอำเภอ การขายยาสมุนไพรจะประกาศอย่างเปิดเผยไม่ได้แล้ว

ถ้าจะรื้อฟื้นเรื่องยาพื้นบ้าน เช่นนำไปสอนในหลักสูตรชุมชน พ่อหลวงองค์คิด แสงจิ่ง (2544, เมษายน 8) กล่าวว่าสามารถทำได้ แต่ให้ความเห็นว่าเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้เรื่องยาพื้นบ้านเพิ่มเติมว่า เป็นเรื่องยากที่จะทำเพราะการรักษาพยาบาลเป็นเรื่องใหญ่ต้องคนที่สนใจจริง ๆ เมื่อเรียนรู้แล้วต้องตั้งใจศึกษาเพิ่มเติม ตัวพ่อหลวงเองเรียนรู้กับพ่อและพี่ชายแล้วยังไม่พอยังศึกษาจากตำราไทใหญ่อีกมาก เมื่อบวชเรียนในวัดก็ได้ศึกษาภาษาไทใหญ่และอ่านตำรายาแล้วได้มารักษาจริงร่วมกับพ่อและพี่ชาย ความรู้จึงมาจากหลายทาง ทั้งตำรา ทำจริงและการเรียนรู้ประสบการณ์ที่สืบทอดกันมา การสอนเรื่องยาพื้นบ้านต้องแก้กฎหมาย ให้หมอและยาพื้นบ้านมีสิทธิตามกฎหมายเสียก่อน เพราะเดี๋ยวนี้หมอและยาพื้นบ้านกลายเป็นหมอเถื่อนและยาเถื่อนการสอนเรื่องยานี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อน ต้องศึกษาให้รู้อย่างถ่องแท้จริงจังจึงจะไม่อันตราย

3.4 ผลของพระราชบัญญัติป่าสงวนทำให้สมบัติสาธารณะลดลง

สมบัติสาธารณะที่สำคัญของชาวบ้านก็คือที่ดินที่ชาวบ้านจับจองเพื่อเพาะปลูก ในปี 2516 กรมป่าไม้ประกาศพระราชบัญญัติป่าสงวน ชาวบ้านต้องสูญเสียที่ดินจากกฎหมายตามพระราชบัญญัติป่าสงวน และไม่สามารถขยายพื้นที่เพาะปลูกตามการขยายตัวของชุมชนในพื้นที่ได้

พ่อเผ่ากุนะ ก้างจาย (2545, มีนาคม 10) บอกว่า ไร่ร้างกลายเป็นป่าสงวน เพราะฉะนั้น ชาวบ้านที่ยังปลูกงาอยู่ก็ทำได้แต่สวนหลังบ้านและต้องปลูกสลับปีเว้นปีกับถั่วเหลือง พ่อเผ่ากุนะเล่าว่า ปี 2500 หลุมฝังศพก็ต้องหยุดตัวเอง ตั้งแต่ พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา พร้อมด้วยชีวิตพ่อค่าน้ำมนต์ก็ปรับเปลี่ยนไป อาศัยที่พ่อเผ่ามีฝีมืออยู่บ้าง พ่อเผ่ากุนะก็หันมาเอาดีทางช่างฝีมือ พ่อเผ่าเป็นสล่าแกะสลักสังกะสี อันเป็นงานศิลปะของชาวไทยใหญ่ได้สวยงามจนมีชื่อเสียงแต่ก็ต้องทำการเกษตรไปด้วยนอก จากนั้นยังมีความรู้ทางหมอยาพื้นบ้าน ที่บ้านพ่อเผ่าปลูกสมุนไพรไว้หลายอย่างเพื่อเอาไว้รักษาโรคถึงกระนั้นพ่อเผ่าก็ยังไม่พอกิน ต้องให้ลูกส่งเงินจากการทำงานในตัวเมืองเชียงใหม่มาเลี้ยงดูอีกทางหนึ่งจึงจะพออยู่ได้

ภาพที่ 35 ครูกาญจนา แสงแก้ว สัมภาษณ์ พ่อเผ่ากุนะ ริมแม่น้ำแม่สาว

4. ประวัติศาสตร์ชุมชนไทใหญ่ยุคสาม ยุคทันสมัย (2505-ปัจจุบัน)

เมื่อ พ.ศ. 2505 มีการอพยพขนานใหญ่เข้ามาในหมู่บ้านแม่สาวเมืองหนอง ชาวบ้าน

ไทใหญ่อพยพทะเลาะเข้ามาเรื่อย ๆ กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปแถบอำเภอแม่ฮาดและฝาง สุดแต่แต่
ว่าใครจะมีเครือข่าย ญาติพี่น้องอยู่ที่ไหน หรือมีนายจ้าง ที่ต้องการแรงงานก็ติดต่อผ่านนายหน้า
เข้ามา ชาวไตจากพม่าก็จะหาช่องทางเข้ามาอยู่ และตามกันมาไม่ขาดสาย ชาวไตเก่าเป็นห่วงว่า
พวก ไตใหม่จะมาแย่งการทำมาหากินของตน จึงมีการแยกตัวออกจากไตใหม่ ถือตนเองว่าเป็น
ผู้สร้างบ้านแปงเมือง มองไตใหม่ในด้านลบต่าง ๆ เช่น ก่อความวุ่นวาย ผู้หญิงไม่รักนวลสงวนตัว
ชอบนอนกับชายไทย เป็นต้น ส่วนไตใหม่ก็ชมชื่นและประณามไตเก่า ว่าลืมนึกพ้อง และยัง
วิจารณ์ว่าไตเก่าบางคน หากินจากคนทุกข์ยากกลุ่มเดียวกัน เหตุผลที่อพยพมาในระยะหลังมี
มากมาย เช่น ถูกพม่าเกณฑ์ ไปเป็นลูกหาบ หาบข้าวสาร เสี่ยงอาหาร อาวุธ ลูกปืน ด้วยความ
ลำบาก ทุกข์ยากต้องหาข้าว หาน้ำกินเอง สบายหรือป่วยใช้ก็ต้องทำ ถ้าไม่ทำก็ถูกทำร้าย ทุบตี
หรือถูกฆ่า บางครั้งทนไม่ไหว ก็หนี หนีรอดก็ได้อลับบ้าน ถ้าหนีไม่รอดก็ถูกทำโทษ เช่น ตอกตะปู
มือ ติดไม้คาน มัดมือติดไม้คานแล้วหาบไป ใครไม่มีแรงล้มป่วยก็ถีบตกคอย ชาวบ้านบอกว่าถ้ามี
โอกาสจะหนีทุกครั้ง พวกพม่า ก็ยังตามหลังแต่ไม่ไล่ตาม ถ้าหนีรอดกลับไปบ้านเวลาไม่นานก็จะมี
คนมาเกณฑ์ไปเป็นลูกหาบอีกเรื่อย ๆ ไม่ใช่ทหารกลุ่มเดิม จะเป็นทหารกลุ่มใหม่ ถ้าใครไม่อยาก
เป็นก็ต้องให้เงิน ถ้าพม่ามาเกณฑ์ใหม่ก็ต้องหาเงินให้อีกไม่รู้จบสิ้น เมื่อทนไม่ไหวมาก ๆ เข้าก็
จำเป็นต้องอพยพมาเมืองไทย บางคนถูกเกณฑ์เป็นสิบ ๆ ครั้ง บางคนถูกเกณฑ์บ่อยมาก คนที่มี
ลูกเป็นผู้ชายก็เป็นห่วงกลัวจะต้องเป็นลูกหาบเหมือนตนเอง ชาวบ้านที่มีลูกชายจะให้ลูกบวชแต่
เล็กเป็นการแก้ปัญหาไม่ให้ลูกได้เป็นลูกหาบคือ บวชเป็นพระหรือไม่ก็ติดยาเสพติด เพราะพวกนี้
ไม่มีแรงทำงาน การถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารมีทั้งพม่าและบางครั้งก็มีกองกำลังไทยใหญ่มาเกณฑ์
บางบ้านมีลูกชายหลายคน คนหนึ่งถูกพม่าเกณฑ์ไปเป็นทหาร อีกคนหนึ่งถูกไทใหญ่เกณฑ์ไปเป็น
ทหารแล้วต้องมาสู้กันเองก็มี พ่อแม่ที่มีลูกชายจึงพาครอบครัวหนีเข้ามาในเมืองไทยกันมาก

นายกันนะ นาดี อายุ 52 ปี เคยเป็นลูกหาบให้ทหารพม่าเป็นเวลา 11 ปี เล่าผ่านลูกชาย
เด็กชายมุ นาดี(2545,มิถุนายน 1) ว่าเพราะความทุกข์ยากลำบากที่จะต้องถูกเกณฑ์ให้ไปเป็น
ลูกหาบทุกเดือน และกลัวว่าลูกจะต้องถูกเกณฑ์ ไปเป็นลูกหาบด้วย ลูกคนโตทั้งสองคนไม่ได้เรียน
ในเมืองไทย เนื่องจากเข้ามาอยู่ ตอนโตแล้วจึงมีแต่เด็กชายมุ นาดี คนเดียวได้เรียนหนังสือไทย ซึ่ง
ขณะนี้ก็อายุ 15 ปี เขาเล่าว่าพม่ามาจับเอา สัตว์เลี้ยง พืชผักที่ปลูกไว้ไปกินไปใช้ ตามอำเภอใจ
อยากได้เมื่อไรก็มาเอาไปเสมอ ๆ บางครั้งจะบังคับให้ชาวบ้านทำอาหารให้กินโดยที่เขาตามใจชอบ
และทำให้ไม่มีเวลาทำมาหากินเพราะต้องไปเป็นลูกหาบ(ทำงานให้พม่า) ห่อข้าวไปเอง ไม่มีน้ำให้
ดื่ม พูดยาพม่าก็ไม่ได้ขอน้ำเขากินก็ไม่ได้ ใครพูดยาพม่าได้ก็ได้อินน้ำ และยังถูกเก็บภาษี
ข้าว ใครมีที่ทำนาพม่าจะกำหนดภาษีเองเช่น ไร่ละ 7 ตัง ทุกครั้งที่เก็บเกี่ยวจะต้องมาเอาข้าวไป
เอาธสับล่อมาถึงเยข้าว (ยุ้งข้าว) ขนไปเองถ้าใครไม่มีต้องไปหาซื้อจากบ้านอื่นมาให้หลบหนีก็
ไม่ได้เพราะพม่าจะตามไปทำร้ายผู้ใหญ่บ้าน ตบ ๆ ตี ๆ ทุกคนจึงต้องไปหาข้าวมาให้ได้ ถ้าไม่มีเงิน

ซื่อก็กต้องไปหยิบยืมจากบ้านอื่นที่เขาให้ข้าวให้ไปก่อน บางคนทีหนีมาก็เพราะถูกบังคับให้ย้ายบ้าน บางคนถูกบังคับให้ทั้งบ้าน ทั้งไร่ ทั้งนาเข้าไปอยู่ในเมือง บางคนถูกบังคับให้ออกจากบ้านมาเมืองไทย บางบ้านถูกไล่ออกไปทั้งเมืองคนมีเงินมากจะให้เข้าไปอยู่ในเมือง คนจนจะถูกบังคับให้มาอยู่เมืองไทย

4.1 จากไร่ไปสู่ป่าสัก

ในยุคสมัยนี้หมู่บ้านกระทบปัญหาทั้งภายในและภายนอก การทำมาหากิน บ้านแม่สาวเมืองหนองและบ้านใหม่หมอกเปา ตกอยู่ในสภาพเดียวกัน คือคนรุ่นใหม่ต้องกลายเป็นแรงงานรับจ้างแบบไม่ถาวร ทางด้านการเกษตรในครัวเรือนคนที่มืทีนาอยู่บ้าง ก็มักจะเปลี่ยนไปปลูกพืชเพื่อขายกันหมด คนรุ่นเก่าถึงแม้จะมีที่ทำกิน แต่ก็ได้รับผลกระทบจากนโยบายป่าสงวนลึกไปกว่านั้น “ความหมาย” ของการนิยามป่า ตามภาษาของวนวิทยาสาสตร์ยังคงถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้ประโยชน์จากป่าเชิงการค้าและการทำป่าไม้ โดยมีได้สนใจกับความสัมพันธ์ระหว่างป่าไม้นั้นกับระบบนิเวศท้องถิ่น รวมทั้งการใช้ประโยชน์ของท้องถิ่นแม้แต่น้อย ดังข้อมูลจากพ่อเผ่ากุนะ ก้างจาย (2545, มีนาคม 11) ทำมาหากินโดยปลูกงาอยู่ที่บ้านแม่สาวเพราะ ที่แถวนี้ปลูกงางาม การปลูกงามีวงจรดังนี้ก่อนปลูกต้องช่วยกันตัดต้นไม้แล้วทิ้งไว้ให้แห้ง ชาวบ้านมาช่วยเอามือกันสนุกสนาน การทำงานจะเริ่มประมาณเดือน 5 หว่านงาผสมดินกลบทิ้งไว้ 3 เดือนก็มาเก็บขายงา ได้ราคาดี พ่อกุนะ ก้างจายจำได้ว่าต้องเลิกปลูกในปีที่ลูกสาวเกิด คือ พ.ศ. 2518 คนอื่นก็ยังปลูกอยู่บ้างแต่ต้องทำลึก เข้าไปในป่า คนอื่น ๆ เช่นพ่อเผ่าหูลู่ก็หยุดปลูกงาเมื่อขายได้ 3 ตวงร้อย เพราะไปถางป่าที่ไหนก็ถูกห้าม เขาห้ามถางป่า เพราะมีโครงการปลูกสักประมาณ พ.ศ.2520

4.2 แรงงานเกษตรสู่แรงงานรับจ้าง

ในปัจจุบันที่ดินไม่ใช่ ฐานการผลิต ที่สำคัญเพราะทำเกษตรเชิงเดี่ยวนั้นมักขาดทุนเพราะต้นทุนการผลิตสูงและชาวบ้านขาดความรู้ทางเทคโนโลยี ด้วยเหตุนี้ไทใหม่ และไทเก่าจึงแย่งงาน คือการเป็นแรงงานรับจ้าง ถ้าดูวงจรการทำงานของชาวบ้านในปัจจุบันก็จะพบการเปลี่ยนแปลงการผลิตจากการเป็นเกษตรกรเจ้าของการผลิตกลายเป็นแรงงานเกษตรรับจ้าง มีส่วนน้อยมากบางคนที่มีแปลงเกษตรเล็ก ๆ หรือสวนผลไม้พืชของตนเอง วงจรการเกษตรของแรงงานรับจ้างและเกษตรเชิงเดี่ยว วิถีชีวิตในหมู่บ้านจึงเปลี่ยนไป มีลักษณะดังปฏิทินการประกอบอาชีพในรอบปี สลับกับการปลูกพืชผักสวนครัว และพืชพาณิชย์ ของตนเองเรียงตาม ปฏิทินมีการเพาะปลูกดังนี้

เดือน

กิจกรรมที่ทำ

- มกราคม ช่วงเวลาแห่งการดูแลรักษาพืชที่กำลังให้ดอก เช่น ลิ้นจี่ ถั่วเหลือง มะม่วง ต้องคอยถางหญ้าและพ่นยาฆ่าแมลงที่จะมารบกวน (จำเป็นต้องใช้ยาเพราะถ้าไม่ใช้ก็ไม่ได้ผลผลิตที่ดี ขายไม่ได้ราคา) นอกจากนั้น ก็เป็นช่วงเวลาที่รับจ้างงานทั่วไป ในสวนหอมหัวใหญ่ เอาหญ้า ปลูกพริก
- กุมภาพันธ์ ดูแลผลลิ้นจี่ที่เริ่มเป็นผลเล็ก ๆ รับจ้างตามสวนหอมหัวใหญ่ ช่วงนี้จะต้องรีบ ถางสวนเพราะจะมีไฟป่าเกิดขึ้นถ้าปล่อยให้รกไฟจะลามมาไหม้ก็จะทำให้พืชใน สวนเสียหายได้ และช่วงนี้เป็นช่วงของหน้าแล้งก็จะว่างงาน แม่บ้านก็จะทำ ถั่วเน่าเค็ม ข้าวแต่น และบางคนก็เตรียมเก็บเกี่ยวหอม เวลาที่ว่างก็จะไปคา
- มีนาคม ถอนหอมและเก็บหอมหัวใหญ่ เกี่ยวถั่วเหลือง ข้าวโพด ข้าวสาลี ดูแลสวนลิ้นจี่ ถอน กระเทียม รับจ้างตามสวนต่าง ๆ ช่วงเวลานี้จะมีคนมาจ้างไปถอนหอมใน สวนต่าง ๆ
- เมษายน ช่วงนี้จะเกี่ยวถั่วเหลือง เก็บพริกสุกมาตากแห้ง ไปคัดหอมหัวใหญ่ บางสวนเริ่มเก็บ ลิ้นจี่สุก
- พฤษภาคม เก็บพริกที่ปลูกในสวนหอมหัวใหญ่ เตรียมที่นา ถางหญ้าในนา
- มิถุนายน เริ่มไถนาและหว่านกล้า เตรียมนาสำหรับดำ เก็บพริกเป็นเดือนสุดท้ายและถอนต้น พริกทิ้งแต่งกิ่งลิ้นจี่ที่เก็บผลเสร็จ ถางไร่เตรียมที่จะปลูกพืชไร่เพราะอยู่ ในช่วงหน้า ฝน
- กรกฎาคม ดำนา ปลูกข้าวในนา ถางหญ้าสวนส้ม เดือนนี้ ทั้งเดือนสวนใหญ่จะรุ่นอยู่กับนา
- สิงหาคม บำรุงรักษาสวนลิ้นจี่ สวนส้ม ถางหญ้า เอาหญ้าในนาพ่นยาฆ่าแมลง ใส่ข้าวไร่ ใส่ถั่วเหลืองทำพันธุ์
- กันยายน ปลูกผักกาด ปลูกถั่วเหลืองทำพันธุ์ ใส่ปุ๋ยนาข้าว ไปรับจ้างในเมืองฝาง เอาหญ้าสวนลิ้นจี่ และสวนส้ม
- ตุลาคม เกี่ยวข้าวดอก บำรุงรักษาสวนต่างๆ ใส่ปุ๋ยสวนลิ้นจี่

พฤศจิกายน ต้องดูแลน้ำสวนส้มที่กำลังออกดอก และพ่นยาไล่ปุย เกียวข้าวปี เกียวคาบนดอย
ตากไว้ให้แห้งแล้วไปเก็บมาไว้ที่บ้าน ไพคาเมื่อมี เวลาว่างงาน

ธันวาคม ในช่วงเวลาต้นเดือนจะเตรียมที่ปลูกถั่วเหลือง ปลูกข้าวโพดและข้าวสาลี
หว่านกล้าหอมหัวใหญ่ และปลูกหอมหัวใหญ่ บางส่วนก็จะเก็บส้มที่สุกเข้าสู่
ตลาดช่วงนี้ก่อนที่ไฟจะเริ่มไหม้ป่าชาวบ้านจะเริ่มเกี่ยวคากอย่างหนัก สวนมะม่วงก็
ต้องเริ่มให้ปุ๋ยในสวน

คนในพื้นที่ไม่นิยมปลูกหอมหัวใหญ่เพราะไม่ชำนาญ จึงให้คนเช่าที่นาปลูก
หอมหัวใหญ่ คนที่มาเช่าส่วนใหญ่เป็นคนที่อยู่ในเมืองฝาง คนที่ไม่ให้คนเช่าที่นาก็จะปลูกถั่ว
เหลืองเพราะว่าดูแลง่ายกว่าหอมหัวใหญ่ นอกจากนั้นการปลูกหอมหัวใหญ่ต้องใช้เวลาในการลงทุน
สูง การให้เขาเช่าที่ ปลูกหอมหัวใหญ่ไม่ต้องเสี่ยงเพราะอย่างไรก็ได้เงินอยู่แล้ว 2-3 พันบาท ถ้ามี
ที่มากก็จะได้เงินมาก นอกจากนั้นบางปีที่หอมราคาถูกก็ไม่ต้องไปเดือดร้อน การทำสวนล้นจีใน
ปัจจุบันลดลงมาก หันมาทำสวนส้มแทนเพราะล้นจีตอนนี้ให้ผลผลิตไม่ค่อยดี สวนล้นจีถึงแม้จะ
ดูแลง่ายกว่าสวนส้มแต่ผลผลิตในช่วงหลังประมาณ 2-3 ปีมานี้ลดลงมาก คนส่วนมากจึงล้มสวน
ล้นจีไปปลูกส้มแทน เพราะส้มให้ผลผลิตเร็ว 3-4 ปี ก็จะเก็บขายได้แล้ว สวนล้นจีนั้นบางสวน 5 ปี
แล้วยังไม่ออกผลสักครั้ง การปลูกส้มนั้นไม่ได้ปลูกไปตามกระแสวนนิยม แต่เป็นการปรับตัว
เพื่อให้อยู่รอดมากกว่า แต่การดูแลส้มนั้นต้องใช้สารเคมีเป็นจำนวนมาก เดือนหนึ่งต้องฉีดพ่นยา
3-4 ครั้ง ทั้งยาฆ่าแมลงและหญ้าฉีดเพื่อเร่งการเจริญเติบโต ไล่ปุยถ้าไม่อย่างนั้นส้มที่ออกมา
รสชาติเปรี้ยวลูกเล็กก็ไม่ได้ราคา ตลาดของส้มและล้นจีนั้นก็ต่างกัน ส้มสามารถที่จะเก็บผลผลิตไว้
ได้นานเกือบครึ่งเดือนถ้าเปรียบกับล้นจีแล้ว ล้นจีเก็บไว้คืนเดียวก็ดำ ล้นจีต้องเก็บไว้ในตู้แช่ การ
ขนส่งต้องทำวันต่อวัน เวลาเก็บก็ต้องใช้เวลาวันต่อวันเช่นกัน ดังนั้นความนิยมในการปลูกล้นจีจึง
ลดลง แต่ก็ไม่ได้หมดไปเลยทีเดียว นอกจากนี้ก็เป็นพืชที่ใช้บริโภคเพื่อปัจจัยสี่ ซึ่งหาตามป่าหรือ
ปลูกไว้บริโภคเองเช่นคะ ถั่วเหลือง พริก และข้าว

คะ พืชสารธารณะที่ใคร ๆ ก็สามารถไปเก็บเกี่ยวได้ในป่าในช่วงเวลา เดือน
พฤศจิกายน – ธันวาคม เพราะมีขึ้นอยู่ทั่วไปในป่าในที่ที่มีเจ้าของ คนที่มีแรงขยันก็จะเก็บคะได้
มาก จากที่ชาวบ้านบอกมานั้นพอจะทราบว่า คะ พืชที่ดูเหมือนว่าจะไร้ค่าในสายตาคนทั่วไป แต่
จริง ๆ แล้วคะทำรายได้ให้กับชาวบ้านในแต่ละปีหลายพันบาท ทั้งนี้เป็นการทั้งหมดที่ลงทุนไปก็
คือแรงเท่านั้น นอกจากนั้นการไพคายังทำกันในเวลาที่ว่างงานจากในสวน ไร่ นา และการรับจ้างอื่น
ๆ การเกี่ยวคายังเป็นการสร้างสมดุลทางธรรมชาติอีกด้วย ชาวบ้านบอกอีกว่าถ้าเราไม่ไปเกี่ยวคะ

คามาท่อถึงเวลาไฟไหม้ป่า ไฟก็จะไหม้แรงมากและน่าเสียดายค่า เวลาที่เก็บคามาวัวที่บ้านแล้ว เก็บไว้ในร่มก็เก็บได้เป็นปี และค่าที่ไฟเสร็จก็จะมีคนมาซื้อถึงที่บ้าน ตกโผละ 3-5 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความยาวและหนาของการไฟค

ถั่วเหลือง เป็นพืชที่ปลูกกันมากพอสมควร เพราะชาวบ้านเล่าว่าไม่อยากให้ที่ มันว่าง และเป็นการปรับปรุงดินไปด้วยนอกจากนั้นยังปลูกเก็บไว้ทำถั่วเน่าแคบในชวงเวลาว่างด้วย เพราะว่าบางครั้งคนแก่ที่อยู่ที่บ้านนั้นไม่รู้ว่าทำอะไรจะทำถั่วเน่าแคบขาย มีคนมารับซื้อ ในราคา 100 แผ่น ต่อราคา 45-50 บาท เป็นรายได้เสริม ส่วนถั่วเหลืองที่ขายกันในปัจจุบันนั้น ราคาถึงละ 100-125 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าถั่วเน่านั้นหอมหรือไม่

พริก ชาวบ้านจะปลูกเป็นพืชสวนและมักจะปลูกในแปลงเดียวกับหอมหัวใหญ่หรือกระเทียม เพราะว่าหลังจากเก็บหอมหรือว่ากระเทียมแล้วก็จะบำรุงให้พริกอยู่ต่อและก็เก็บผลผลิตได้ต่อ ๆ กัน เป็นพืชเสริมในการปลูกหอมหรือกระเทียม ชาวบ้านเล่าว่าบางปีที่ราคาหอมหรือกระเทียมไม่ดีก็ได้พริกที่ช่วยไม่ให้ขาดทุน

ข้าว เป็นอาหารที่ต้องรับประทานทุกมื้อ การทำนาจึงเป็นอาชีพหลักสำหรับคนที่ มีนาเป็นของตนเอง ส่วนคนที่ไม่มีนาจะไปรับจ้างปลูกนาข้าวเพื่อแลกเอาข้าว นอกจากนั้นก็จะปลูกข้าวไว้ในชวงฤดูฝน ชาวบ้านเล่าว่า การทำนานั้นถึงราคาข้าวจะไม่ดี แต่การที่มีข้าวไว้กินไม่ไปซื้อใครก็เป็นภาระประหยัด และถึงจะลำบากก็ไม่ทิ้งการทำนาเพราะข้าวเป็นอาหารหลัก

4.3 โรงเรียนกับการปรับตัวเข้าสู่รัฐไทย (2500-2525)

การเปลี่ยนแปลงต่อระบบการเรียนรู้ ปรับเข้าสู่การเรียนหนังสือมากขึ้นน่าจะเกิดขึ้นในช่วง 30 กว่าปีนี่เอง มองเห็นผลกระทบต่อการที่คนนิยมเรียนหนังสือในระบบโรงเรียนเพิ่มขึ้น วัดบ้านแม่สาวเมืองหนองไม่มีการข้ามสง่า คือบวชเณร ใครจะบวชต้องไปที่อื่นเช่นที่วัดท่าตอน และเมื่อจะเทศนา "ฮอหลีก" ก็ไม่มีคนฮอ นอกจากจะแสงเสียงที่มาจากเมืองลำเลี้ยวสมัยหลังสัญญาปางโหลง นอกนั้นต้องไปเอาจเรมาจากวัดท่าตอน ต่อมาในช่วง 2500 ลงมาถึงปัจจุบันตามกระแสการพัฒนาความทันสมัย ศิษย์เก่าคนหนึ่งสะท้อนในเวทีคืนประวัติศาสตร์ชุมชนว่า ครูนั้นแหละพาไปเรียนต่อที่อื่น จึงไม่มีคนบวช ประเพณีข้ามสง่าจึงหายไปจากบ้านเมืองหนอง ระบบโรงเรียนนั้นเน้นการรับคำสั่งจากส่วนกลางมาก ทำให้การสอนเป็นระบบที่ห่างไกลกับชีวิตจริง ครูจะเน้นให้นักเรียนพูดภาษาไทยกลางตามแนวการจัดการศึกษาของไทย หนังสือเรียนและแนวคิดที่ผลิตมาจากส่วนกลางเป็นหลักคือความชื่นชมในเมืองและความเจริญตามกระแส การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพราะฉะนั้นโรงเรียนก็เป็นช่องทางให้ชาวบ้านแม่สาวเมืองหนองปรับตัวเข้ากับกระแสการพัฒนาของรัฐไทย ซึ่งนักเรียนและพ่อแม่ต่างก็มองไปข้างหน้า คำตอบอยู่ที่ในเมือง อาชีพรับจ้าง หรือราชการ พ่อแม่ก็มุ่งหวังให้ลูกๆออกจากหมู่บ้านไปรับจ้างดังเช่นแม่หนู

คำขึ้น (2544 เมษายน 9) กล่าวว่า ตอนนี้ลูกชายที่อยู่ด้วยกำลังเรียนการศึกษานอกระบบ เสาร์อาทิตย์ ระดับมัธยมต้น และทำงานรับจ้างไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นปลูกหอม เกี่ยวข้าว เกี่ยวถั่วเหลือง ปลูกลิ้นจี่ ได้วันละ 70 - 100 บาท ลูกบอกว่าพอเรียนจบแล้ว อาจจะไปหางานทำที่เชียงใหม่ เพราะอยากจะมีเงินก้อนเงินเก็บบ้าง ส่วนตนเองก็รับจ้างเช่นกัน อนาคตข้างหน้ายังไม่แน่นอนคงทำงานรับจ้างอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะดีขึ้น

การค้ามาพร้อมกับร้านค้าขายของชำในหมู่บ้านมีเพิ่มมากขึ้น บ้านเมืองหนองมีร้านค้าของชำในหมู่บ้านทั้งหมดจำนวน 14 แห่ง อยู่ในแม่สาวเมืองหนอง 8 แห่ง ในแม่สาวหมอกเปา 6 แห่ง ร้านค้าของชำในหมู่บ้านเมืองหนองหมอกเปา จะจำหน่ายสินค้า จำพวกเครื่องอุปโภค บริโภค ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสีฟัน แชมพู ผงซักฟอก ยารักษาโรค ยาบรรจุน้ำดื่ม โดยบางร้านด้านหน้าของร้าน มีการจำหน่าย อาหารสำเร็จรูป ของแห้ง พืชผักต่างๆ เพื่อนำไปประกอบอาหารเอง ในชุมชนนั้นจะเหลือแต่คนแก่หรือคนรุ่นใหม่ที่ไม่ได้เรียนหนังสือ เพราะเป็นไต่ใหม่ เพิ่งอพยพเข้ามา ปัญญาชนหมู่บ้านไม่อาจสืบทอดเชื่อมโยงเทคโนโลยีเข้ามาให้เกิดการเรียนรู้แก่ชุมชน เพราะอาชีพเกษตรกรไม่อาจจะทำให้ดำรงชีวิตได้ในยุคปัจจุบันชาวบ้านต้องหาช่องทางออกไปรับจ้าง หรือเรียนในสิ่งที่จะเป็นลูกจ้างได้ ปัญญาชนหมู่บ้าน มีทุนน้อย ความรู้น้อย หูตาแคบขาดฐานการพัฒนาเทคโนโลยีให้สอดคล้องกับยุคสมัยจึงสูญเสียฐานการผลิต ขาดการสืบทอดภูมิปัญญาชุมชนอย่างไม่มีทางเลี้ยว ความจำเป็นที่ต้องใช้เงินในสังคมบริโภคสมัยใหม่ทำให้เกษตรกรพยายามหมุนตัวให้ทันกับกระแสการพัฒนาหันไปทำเกษตรเชิงเดี่ยวโดยการกู้เงินมาลงทุน แต่ไม่อาจจัดการเรื่องตลาด ขาดความรู้ในการจัดการ ผลผลิตราคาตกต่ำเพราะ ผลผลิตล้นตลาด และยังต้องขึ้นอยู่กับตลาดทั้งในประเทศนอกประเทศ การทำเกษตรเชิงเดี่ยวจึงยังเป็นการเพิ่มหนี้สินให้แก่ชุมชนอย่างถาวรตัวไม่ขึ้น เกิดการสูญเสียที่ดิน และยังมีผลกระทบต่อสุขภาพอย่างรุนแรงในยุคที่ใช้สารเคมี ไม่ว่าจะเป็นประกอบอาหารเองหรือไปรับจ้างก็ตาม เพราะกระแสการผลิตนิยมอย่างนี้ ถ้าใครไม่ทำตามก็ต้องเสี่ยงกับผลผลิตเสียหาย ผลผลิตไม่สมบูรณ์คนไม่นิยม น้ำมีสารพิษ ดินจืด การทำฝายหลวง คือระบบคลองชลประทานถึงแม้ว่าชาวบ้านแม่สาวเมืองหนองไม่ได้รับผลกระทบ เพราะอยู่ต้นน้ำ แต่เกษตรกรมองว่าฝายหลวงดีเพราะมีน้ำตลอดก็จริง แต่ขณะเดียวกันก็ทำให้ดินจืด ไม่มีปุ๋ย เมื่อก่อนนี้เมื่อชาวเขาเผาไร่แล้วฝนตกลงมา ฝนก็ชะล้างปุ๋ยและขี้เถ้า และซากใบไม้ลงมาที่ไร่นาทำให้ไร่นาอุดมสมบูรณ์ ในงานวิจัยนี้มองเห็นแต่สิ่งที่เกิดขึ้นตอนปลายทางว่าเกิดอะไรขึ้นกับชุมชนดังกล่าวมาข้างต้น ขณะที่ชาวแม่สาวเมืองหนองพยายามจะปรับตัวเป็นคนไทยในขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญหน้ากับปัญหาการตรวจสอบบัตรประชาชน หรือบัตรผู้พลัดถิ่น บางคนได้บัตรประชาชนมานานแล้วแต่บัตรถูกไฟไหม้ก็ไม่ได้สนใจ แต่ปีนี้ต้องเดือดร้อนมาหาครูให้ช่วยรับรองให้ โดยเฉพาะปลายปี 2545 มีการยึดบัตรประชาชนจากชาวบ้านคืน 200 กว่าคน ก็ทำให้เกิดความระส่ำระสายแก่ไทใหญ่ทั้งไทใหม่และไทเก่า

จากข้อมูลสำรวจของโครงการเสริมสร้างศักยภาพเด็กและสตรี (อดุลย์ ดวงดีทวีรัตน์, 2545) พบว่ามีคนว่างงาน 240 คน รวมกับแรงงานต่างชาติอีก 20 คน ต้องออกได้รับจ้างขายแรงงานนอกหมู่บ้านดังข้อมูลต่อไปนี้

สภาพแรงงาน ในหมู่บ้านมีคนว่างงาน ชาย จำนวน 140 คน หญิง จำนวน 100 คน รวม 240 แรงงานต่างชาติเข้ามารับจ้างทำงานในหมู่บ้าน จำนวน 20 คน การออกไปใช้แรงงานนอกหมู่บ้าน จำนวน 212 คน อายุระหว่าง 17-50 ปี ส่วนมากเป็นเพศชาย

สถานที่ไปทำงาน เชียงใหม่ (ส่วนมากเป็นผู้หญิง) อำเภอ ผาง-แม่อาว (การเดินทางไปกลับ) ปีกเมืองหนองจำนวน 96 คน แยกเป็น ชาย 62 คน หญิง 34 คน ปีกหมอกเปา จำนวน 116 คน แยกเป็น ชาย 63 คน หญิง 53 คน

เรื่องการมีบัตรเป็นความเดือดร้อนของชาวไทใหญ่ทุกคน เพราะสัมพันธ์กับอาชีพรับจ้างซึ่งต้องออกไปข้างนอกว่าจะมีระยะเวลาออกไปได้นานเท่าไร ต้องเสี่ยงต่อการที่จะถูกตรวจตรา ถูกจับกุม และถูกเลือกปฏิบัติ จากการสำรวจพบสภาพของการถือครองบัตรการถือครองบัตรประจำตัว ปีกเมืองหนอง ไม่มีบัตร จำนวน 6 คน ชาย 1 คน หญิง 5 คนบัตรประจำตัวประชาชนจำนวน 443 คน ชาย 227 คน หญิง 216 คน บัตรสีฟ้า จำนวน 59 คน ชาย 27 คน หญิง 32 คน บัตรสีส้มจำนวน 23 คน ชาย 11 คน หญิง 12 คน บัตรสีเขียวขอบแดงจำนวน 39 คน ชาย 15 คน หญิง 24 คน ปีกหมอกเปา ไม่มีบัตร จำนวน 4 คน ชาย 1 คน หญิง 3 คน บัตรประจำตัวประชาชน จำนวน 157 คน ชาย 76 คน หญิง 81 คน บัตรสีฟ้า จำนวน 127 คน ชาย 65 คน หญิง 62 คน บัตรสีส้ม จำนวน 37 คน ชาย 17 คน หญิง 20 คน บัตรสีเขียวขอบแดง จำนวน 110 คน ชาย 60 คน หญิง 50 คน (อดุลย์ ดวงดีทวีรัตน์, 2545)

4.4 คนเก่าไปคนใหม่มาชายแดนที่ไม่เปลี่ยนแปลง

สภาพการณ์ที่ไม่เปลี่ยนแปลงของชายแดนก็คือการข้ามเขตแดนไปมาของผู้คน โดยเฉพาะชนเผ่าต่างๆ จะเป็นวัฏจักรอยู่อย่างสม่ำเสมอคือการต่อสู้ดิ้นรนเอาชีวิตรอด ความสัมพันธ์ของชนเผ่ากับจีนและพม่าในอดีต ถ้านับตามเหตุการณ์ที่ทำได้ การอพยพย้ายถิ่นในแถบลุ่มแม่น้ำกนี้มาจากภัยทางการเมืองเกือบจะเป็นกระแสหลักโดยตลอด และที่สุดยังถูกครอบงำอย่างซับซ้อนโดยโครงสร้างระบบทุนเสรีนิยมใหม่ ชุมชนไร้พลังอย่างไม่มีทางเลือกและไม่รู้ทางออกถ้าไม่กลับมาเรียนรู้จากประวัติศาสตร์ของตนเอง ชุมชนชายแดนเปรียบเสมือนน้ำปริ่มที่ขอบอ่างเมื่อน้ำล้นจะไหลทะลักออกมองเห็นประจักษ์ แต่ผืนดินกว้างใหญ่ไพศาลคนที่อยู่ตรงศูนย์กลางจึงไม่รู้ว่าการกระเพื่อมของสังคมแต่ละครั้งชายขอบกระทบกระเทือนลึกเพียงใด ดังข้อสรุปของพ่อหลวงองค์คิด แสงจึง (2544, มิถุนายน 14) ว่ารอยต่อของประเทศเกิดสงครามมาเป็นร้อยๆปี คนรุ่นใหม่หนีพม่า รุ่นเก่าหนีอังกฤษ หมู่ที่มาทีหลังไม่มีที่ทำกิน คนที่มาก่อนมีสิทธิที่จะ

เลือกที่อยู่อาศัย ก็มีที่ท่ามาหากินมีทางเลือกมากกว่า คนรุ่นใหม่เข้ามาที่หลังต้องรับจ้างอย่างเดียว เป็นอย่างนี้มีมาตลอดเวลา ปัญหาและทางแก้จะเป็นอย่างไร

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงของชายแดนคือ **"ตัวคนผู้อพยพ"** คนจะเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ คนเก่าย้ายออกไปแล้วก็มีคนรุ่นใหม่หมุนเวียนอพยพเข้ามา ชายแดนแถบนี้ รุ่นแล้วรุ่นเล่าร่วม 100 ปีมาแล้วที่เป็นการหนีร้อนมาพึ่งเย็น สถานการณ์อพยพยังคงเดิม แต่ฐานทรัพยากรสาธารณะก็เปลี่ยนแปลงร่อยหรอไปสิ้นแล้ว จนไม่มีทรัพยากรสาธารณะ (ของหน้าหมู) เหลืออยู่ต่อไปแล้ว ความคับแค้นจึงมีมากขึ้น นับเป็นความเปลี่ยนแปลงที่บีบคั้นความเป็นคนมากที่สุด การเอามือเอาแรงก็ไม่อาจจะทำได้ เพราะปัจจัยการผลิตเปลี่ยนแปลงไป ชีวิตคนรุ่นใหม่อยู่ในชุมชนไม่ได้เพราะไม่มีงานทำ ต้องอาศัยการออกไปรับจ้าง การปลูกพืชก็เปลี่ยนไปเป็นการปลูกพืชเชิงเดียวกันมากขึ้น เช่นทำไร่หอมหัวใหญ่ ทำสวนส้ม สวนลิ้นจี่ เยาวชนรุ่นใหม่จำนวนมากมีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกันเหมือนยุคที่ผ่านมา แต่ทว่าทรัพยากรของคนในพื้นที่ถูกจำกัดลงจนงวด แทบว่าไม่เหลือ และยังคงแบ่งปันให้กับพี่น้องไตที่หวังหนีร้อนมาพึ่งเย็น จนสุดท้ายจะเอื้อเพื่อกันต่อไปได้

เยาวชนหมู่บ้าน ที่มีอายุสิบปีขึ้นไป จะมีบัตรประชาชนหรือไม่ก็ตามเขาจะมีอาชีพรับจ้างเป็นหลัก ในบางช่วงก็รับจ้างในหมู่บ้าน แต่ในฤดูแล้ง ยามว่างในหมู่บ้านก็ต้องออกไปข้างนอกตามแต่มีผู้ว่าจ้างมารับไป หรือออกไปตามที่มีเพื่อนฝูงมาชักชวน ต้องออกไปตระเวนนอกบ้าน ดังชีวิตของ นิภาพัตน์ อินปัน(2545, ธันวาคม 2) ดังนี้

นิภาพัตน์ อายุ 23 ปี จบชั้นประถมปีที่ 6 มีบัตรประจำตัวประชาชน เป็นเพื่อนกันกับม่อน ครอบครัวที่บ้านตอนนี้มีอยู่ด้วยกัน 4 คนคือแม่ เธอเองและหลานอีก 2 คน แม่ของเธอมีลูก 3 คน ต่างก็ออกไปทำงานนอกหมู่บ้านในที่ต่าง ๆ กัน สำหรับนิภาพัตน์เอง ตอนนี้เธอรับจ้างทั่วไปใกล้ ๆ บ้าน ช่วงนี้รับจ้างคัดส้ม ได้รายวัน วันละ 100 บาท แม่ของเธอมีสวนลิ้นจี่อยู่บ้างประมาณ 2-3 ไร่ แต่มีปัญหาว่าลิ้นจี่ไม่ออกผลมา 3 ปีแล้ว การดูแลสวนตัวเองนั้นจะมาเป็นช่วงสั้น ๆ เท่านั้น

การออกไปทำงานนอกพื้นที่ เริ่มจากญาติของเธอที่ไปทำงานเป็นแม่บ้านกลับมาเยี่ยมบ้านแล้วบอกว่า ที่ปทุมธานีมีงานทำรายได้ดี ช่วงนั้นไม่ค่อยมีรายได้จึงตัดสินใจไปกับเพื่อน 2 คน งานที่ทำคือคัดหอมหัวใหญ่ โดยจะมีรถเทเลอร์คันใหญ่ ๆ บรรทุกหอมมา เธอมีหน้าที่คัดหอม ผึ่งหอมกับพัดลมให้แห้ง แต่เนื่องจากไม่ค่อยมีแรงงานที่เป็นผู้ชาย บางครั้งพวกผู้หญิงก็ต้องมาช่วยกันแบกกระสอบหอมหัวใหญ่ เนื่องจากเธอเป็นพนักงานในแปลว่าพักอยู่ที่พักของนายจ้างจัดไว้ให้จึงต้องถูกใช้แรงงานอย่างเต็มที่เริ่มทำงานตั้งแต่ 8 โมงเช้า จน 5 โมงเย็น พอหมดเวลาทำงาน คนงานที่มาเข้าเย็นกลับไปแล้ว (มีประมาณ 20 คน) แต่พวกเธอต้องอยู่ต่อทำงานให้เสร็จ ยิ่งวันไหนถ้ามีหอมเข้ามามากต้องอยู่จนสว่างก็มี แม้จะมีช่วงพักให้บ้าง ถ้ากรมแรงงานมาถามก็ต้องบอกว่าเลิก 5 โมงเย็นไม่มีใครพูดความจริงเหมือนน้ำท่วมปากเพราะถ้าบอกไปพวกเธอ

ถูกขู่ว่าจะไล่ออก แต่เวลาเลิกงานส่วนใหญ่จะอยู่ประมาณ 2-3 ทุ่มขึ้นไป ส่วนเรื่องค่าจ้างก็ไม่มี การโกงอะไรทั้งสิ้น แรกๆ ได้เงินเดือน 3,300 บาท พออยู่ๆ ไปก็ได้ถึง 5,100 บาทต่อเดือน แต่ก็ต้องหักค่าประกันอีก การมีรายได้เพิ่มขึ้นเป็นเพียงสิ่งล่อให้พวกเธออยู่ต่อไปเท่านั้นเอง ถึงแม้สิ้นปีมีโบนัสให้อีก 1000-2000 บาท ก็ตาม งานนี้ก็ป็นงานหนักและเซ็ดเลยที่เดียวเธอบอกว่าถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ ก็จะไม่ออกไปทำงานไกลบ้านอย่างนั้นอีกแล้ว ถ้าหลาน ๆ ตัวเล็กโตขึ้นมาก็คะบอกไม่ให้ไปทำงานเช่นเธออีก

กล่าวโดยสรุปได้ว่าประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนจะสะท้อนให้เห็นผลของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่รุดหน้าในการใช้ทรัพยากรของชุมชน มีพลังกดดันและเปลี่ยนวิธีคิดของ ชุมชนให้หันไปพึ่งพาภายนอก และจำเป็นต้องปรับอัตลักษณ์ที่แสดงตัวตนให้อยู่รอด ชีวิตชาวนาในหมู่บ้านแม่สาวเมืองหนองและบ้านใหม่หมอกเปาจึงถูกบีบคั้นให้อ่อนแอลง การค่อยๆ ลดสิทธิในการใช้ทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน แหล่งน้ำ ภูมิปัญญาที่เคยใช้ในการแก้ปัญหาได้ในวิถีการผลิตแบบเก่า และระบบคิดต่อมนุษย์ ธรรมชาติที่มุ่งสร้างความสมดุลย์ ต่อคนสัตว์และป่าดงสมัยก่อน เช่น ฟ่อนน้อยสอนชาวบ้านใหม่หมอกเปา ใถนาแล้วหยุดให้ควายพักเมื่อแดดร้อนเป็นต้น อัตลักษณ์อันเป็นตัวตนของชุมชนถูกแทรกแซงจากจักรวรรดินิยมอังกฤษ รวมทั้งรัฐไทย (กฎหมาย ป่าไม้) การกีดกันทางชาติพันธุ์จากพม่า และระบบบริโภคนิยมเบียดเบียนความเป็นมนุษย์คือการมีชีวิตที่อบอุ่น ที่ละเล็กที่ละน้อยจนชุมชนอ่อนแอ ชีวิตไม่อาจดำรงอยู่ได้ถ้าไม่พึ่งพาภายนอก ดังปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านแม่สาวเมืองหนองดังความทรงจำของชาวบ้านไทใหญ่ที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาเป็นลำดับเรื่อยมา

ทุนทางวัฒนธรรมที่เคยตอบสนองของชุมชนได้ไม่พอเพียงแก่การดำรงอยู่ในชีวิตปัจจุบัน แม้คนแก่เองก็ยังมีทัศนะว่ารับจ้างดีกว่าทำกินเพราะ ได้เงินมากกว่า ในขณะที่คนออกไปนอกหมู่บ้านก็คอยวันที่จะกลับบ้านเก็บหอมรอมริบ เพื่อจะมีเงินเก็บไว้กิน เช่น ยาวชนคนหนึ่ง สะท้อนว่าไปขายของร้านค้าที่เมืองฝาง ตื่นตั้งแต่ตีสี่ แถมยังต้องยกของหนักๆ ทั้งที่ยังเป็นเด็กอยู่ ตอนเย็นก็ต้องมาช่วยทำงานบ้านอีก อยู่ไม่ไหว อยู่ได้สัปดาห์วันจึงกลับมาบ้าน ได้เดือนละ 1000 บาท อยู่บ้านได้ 3 วันไม่มีเงินไม่มีงานก็ต้องออกไปรับจ้างอีก ที่ใหม่เป็นร้านขนมจีนคนไต่ด้วยกัน ได้เดือนละ 1200 บาท ทำงานตั้งแต่ตีสี่ ถึง ปายสี่โมงเย็น ทำได้ 8 เดือนทนคิดถึงบ้านไม่ไหวก็เลยกลับมา และชีวิตก็เป็นอย่างนี้เรื่อยไปเป็นวัฏจักร พวกผู้ชายไปทำงาน ก่อสร้างหวังจะเก็บเงิน ไปเจอเอายุคเศรษฐกิจไทยฟุบก็ถูกโกงค่าจ้าง

5. อัตลักษณ์ของชาวไต่บ้านแม่สาวเมืองหนอง

ไทใหญ่มีการปรับตัวอย่างพลวัต มีทั้งการสร้างวาทกรรมจากความยิ่งใหญ่ของวีรบุรุษชาวไต่ในอดีต โยงเข้าสู่วีรบุรุษ

ของคนและนิทานปรัมปรา ขยายพื้นที่ความเป็นหนึ่งเดียวกับพี่น้องในประเทศไทย เพราะต้องการเป็นคนไทย จนยอมรับบัตรประจำตัวเป็นผู้พลัดถิ่นบนพื้นที่สูงแบบชนเผ่าชาวเขา ด้วยความหวังที่จะได้สัญชาติไทยในอนาคต

5.1 อัตลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่

อัตลักษณ์ไทใหญ่สืบทอดจิตสำนึกกันมานั้น คือ ความยิ่งใหญ่ พ่อหลวงองค์คิด แสงจิ่ง(2544, เมษายน 8) เล่าว่าเริ่มตั้งแต่นิทานที่เล่าสืบทอดกันมาว่าไทใหญ่เป็นพี่คนโตของคนกลุ่มไท และคนจีนและยังสืบทอดมาถึงอัตลักษณ์ทางการเมืองของเขาคือ "เสื่อ" เจ้าเมืองไทใหญ่ทุกพระองค์ต้องมีค่านำหน้าชื่อว่าเสื่อ ตัวตนตามประวัติศาสตร์ในตำนาน สามารถมาสร้างวาทกรรม ที่แสดงความยิ่งใหญ่ได้ทุกกรณีและชาวไตเชื่อว่าความเป็นจริงต้องเป็นเช่นนั้นด้วย ดังที่พ่อหลวงองค์คิด ให้คำอธิบาย อัตลักษณ์ของไตใหญ่ก็คือ "เสื่อ" เพราะมีที่มาจากพระพรหมซึ่งมีกล่าวไว้ในตำนานของพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นที่มีคนสมัยใหม่เอามาเขียนเป็นตำนานเขาว่าที่หลังและไม่รู้จักของวัฒนธรรมย่อมไม่เป็นความจริง ดังนั้นเราจึงคำบอกเล่าครั้งแล้วครั้งเล่าที่ย้อนรอยถอยหลังสู่ประวัติศาสตร์แห่งความยิ่งใหญ่ยุค เจ้าเสื่อข่านฟ้า ผู้ขยายอาณาเขตไปได้ยิ่งใหญ่ไพศาล ทางใต้ลงมาตามอาณาจักรพม่า เชียงรุ่ง เชียงตุงไปถึงเชียงใหม่ ในปี 1937 เรื่องราวเหล่านี้ยังได้สืบทอดอัตลักษณ์ของความยิ่งใหญ่มาสู่ลูกหลานไทสืบมาโดยตลอด ในขณะเดียวกันในยุคปฏิวัติวัฒนธรรมจีน นักวิชาการจีนถูกสั่งห้ามการเสนอข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ในเรื่องเกี่ยวกับการที่จีนขยายอำนาจเป็นเหตุให้ไทใหญ่ต้องถอยร่นลงมาทางใต้ในยุคปฏิวัติวัฒนธรรม นักวิชาการจีนจึงแสดงวาทกรรมว่า คนไทในประเทศจีนไม่ใช่ชนชาติเดียวกัน และไม่ใช่ชนชาติเดียวกับคนไทยในประเทศไทยเพราะคนไทไม่ได้ถอยร่นลงมา แต่ถึงกระนั้นก็ตามข้อเท็จจริงในเอกสารจีนก็กล่าวถึงการปราบอาณาจักรลูซวน (แถบเดือคอง) ในราชวงศ์หมิงแล้วแบ่งแยกการปกครอง เบื้องหลังทางประวัติศาสตร์การเมืองในการต่อสู้กับจีนและพม่ามาตลอดเวลาย่อมมีสถานการณ์ที่สร้างประสบการณ์ร่วมและเกิดความสำนึกร่วมได้ง่าย และเครือข่ายการเมืองไตสร้างกระแสทางการเมืองนั้นทำอย่างต่อเนื่องและทั่วถึงกัน และขณะเดียวกันการใช้วาทกรรมไม่ได้มีกรอบตายตัว เพราะขึ้นอยู่กับเวลาและสถานที่ที่สอดคล้องกันและเมื่อนั้นแหละเมื่อนั้นก็จะมีการสร้างวาทกรรมที่มีความหมายที่เหมาะสมเจาะกับบริบท

ภาพที่ 36 อัตลักษณ์
เสื่อจากนิยายสารของ
ไทใหญ่

5.2 วาทกรรมกับอำนาจ

ชาวไตในพื้นที่ศึกษานี้จะแบ่งกลุ่มกันเองเป็นไตใหม่-ไตเก่า “เขาเป็นไตเก่า

ไต่เมืองนกะกะ หมูเขาเป็นไต่ใหม่ ไต่มา่น” นุ่น คำชื่น (2544, เมษายน 9) ชาวไต่บ้านเมืองหนองจะอธิบายตัวตนของตนเอง ให้เราฟังในตอนแรกดังประโยคข้างต้นนี้ หมายความว่าเราเป็นไต่ที่เป็นคนเมืองแล้ว แต่พวกนั้นเป็นคนไต่ที่มาจากเมืองพม่าเป็นไต่ใหม่ คนละพวกกับเรา ไม่ใช่เฉพาะแต่ที่บ้านแม่สาว แถบฝางและแม่อายทั้งหมดในช่วงเวลานี้ จะมีการสร้างวาทกรรมแบ่งแยกกันระหว่างไต่ใหม่กับไต่เก่า วาทกรรมอย่างนี้สร้างความเคียดแค้นให้กับผู้อพยพเข้ามาใหม่ เพราะไต่เก่าถูกพวกเขา ในขณะเดียวกัน ไต่ใหม่ก็สร้างวาทกรรมล้าเลิกชาติพันธุ์กลุ่มไต่เก่าว่า เขาถูกพวกเรา ความจริงปฏิกายาของพวกเขาก็เป็นไต่เหมือนเรานั่นแหละ พวกไต่เก่าลืมหืม ลืมโคตร ลืมสัญชาติ พร้อมกันนั้นก็สร้างวาทกรรมแบบเน้นกับคนเมืองเพิ่มขึ้น ชาวไต่ใหม่ยุคปัจจุบันเคียดแค้นไต่เก่าเพียงใด ในอดีตยุคหนุ่มศึกหาญที่มาอยู่แถบสะพานท่าดอนก่อนจะไปอยู่บ้านใหม่หมอกจ๋าม เช่นพ่อเผ่าโฝ๊ะ ก็เคยเจ็บแค้นเช่นนี้มาแล้ว เช่นกัน บัดนี้ล่วงเลยมา 50 ปี พ่อเผ่าโฝ๊ะกลายเป็นไต่เก่าไปแล้วเป็นกลุ่มกลางบ้านที่ยิ่งใหญ่ของบ้านใหม่หมอกจ๋าม แม้กลุ่มไทใหญ่ในประเทศไทยจะดูเหมือนว่าพวกเขาเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต้องปรับตัวเข้ากับคนไทย แต่ภายใต้อำนาจนี้ก็ยังมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกรณีของไทยเก่ากับไทใหม่ ไต่เก่ามองว่าไทใหม่ป่าเถื่อนไม่พัฒนา ชอบมีเรื่องชกต่อย ทะเลาะวิวาทกัน ซึ่งเป็นการให้เหตุผลว่าทำไมจึงสมควรได้รับการดูถูกดังกล่าวข้างต้น และนอกจากนั้นยังมีปัญหาข้อขัดแย้งอยู่ในใจลึกๆที่ไต่เก่าก็รังเกียจคนไทใหม่ เพราะการปะทะกันทางอำนาจในพื้นที่นี้คือการแย่งชิงแรงงาน คนไทยและนายทุนย่อมจะชอบไทใหม่มากกว่าไต่เก่า เพราะค่าแรงถูกกว่าและไม่เรื่องมาก อดทนสูง ไม่มีปากไม่มีเสียง ไต่เก่าบางคนสะท้อนว่าตอนนี้ไต่เก่ายากจนกว่าไต่ใหม่แล้ว เพราะทำงานได้น้อยกว่าแต่รายจ่ายสูงกว่า เช่นต้องผ่อนเครื่องไฟฟ้า ผ่อนรถ ส่วนไต่ใหม่ถึงแม้จะค่าแรงถูกแต่มีคนจ้างมากและพวกเขาไม่ใช้เงินของกินผักไม้ก็หาเอาตามธรรมชาติโดยวัฒนธรรมพวกไต่ใหม่ที่มาจากพม่ายังพึงพิงธรรมชาติมากกว่า วัฒนธรรมใช้เงินยังเบาบางอยู่ ประกอบกับความไม่มั่นคงต้องเก็บออมให้มากที่สุด การแย่งชิงในการสร้างวาทกรรมในพื้นที่ไร่อำนาจ ดูเหมือนจะเป็นชีวิตจริงมากกว่าเพราะเขาต้องมียุติสัมพันธ์ต่อกันในชีวิตประจำวัน คือความสำนึกในความเป็นคนเท่าเทียมกัน

ฝ่ายพวกไทใหม่ให้สัมภาษณ์ว่าระหว่างพวกเขากับคนไทยนั้นไม่มีปัญหา แต่มีปัญหากับไต่เก่ามากกว่า พวกไต่เก่าถูกพวกเขา การดูถูกความเป็นตัวตนต่างหากที่สร้างความเจ็บแค้นแก่กัน เหตุผลของไต่เก่าในการจำแนกพวกเขา ไต่เก่ามีบัตรประชาชน เป็นผู้เข้ามาสร้างบ้านสร้างเมือง และเข้ามาอยู่ตั้งแต่เส้นแบ่งเขตแดนไร้ความหมาย พวกเขามีสิทธิเป็นประชาชนคนไทย ไต่ใหม่เข้ามามีแต่สร้างความเดือดร้อน ดังนั้นในการสัมภาษณ์ช่วงแรกๆที่ชาวไต่เก่ายังไม่เข้าใจนักวิจัย เขาจะรีบบอกตั้งแต่เรายังไม่ทันถามว่าเขาเกิดที่นี่ เขาเป็นคนไทยนั่นแหละไม่ใช่ใครอื่น ไต่ใหม่เองก็ยอมรับในอัตลักษณ์ของไต่ใหม่ที่ทำให้เขามีงานทำมากกว่าไต่เก่า แต่ลึกๆภายในก็อยากใช้ความเป็นไทใหญ่ขยายพื้นที่ของความมั่นคงในชีวิตในฐานะที่ร่วมชาติพันธุ์เดียวกัน

5.3 ความยืดหยุ่นในพื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

การทำมาหากินตามธรรมชาติของไทยใหม่จากพื้นที่สาธารณะตามลักษณะสังคมเก่า เมื่อนำมาปฏิบัติในไทย จะใช้ได้บางพื้นที่ แต่ใช้ไม่ได้ในบางพื้นที่ กล่าวคือไทยใหม่ยังปรับตัวไม่ได้ พอที่จะเข้าใจว่า เส้นอาณาเขตนั่นนอกจากจะแบ่งเขตทางภูมิศาสตร์แล้ว ยังเป็นเส้นแบ่งเขตความแตกต่างทางวัฒนธรรมอีกด้วย นั่นคือไทยใหม่ยอมไม่เข้าใจว่า ทรัพยากรสาธารณะในเมืองไทยนั้นไม่เหลือแล้ว พื้นที่ทุกตารางนิ้วมีเจ้าของถ้าไม่ใช่ของปัจเจกชนก็เป็นของรัฐ การไปหาของกินในพื้นที่ของคนอื่นนี้ มีอันตรายคือ ถ้าเป็นที่ดินของไทเก่าก็ได้รับกาบ่นว่า และรำคาญ เช่นชาวไทใหม่ไป

ภาพที่ 37 การรำนางนก

เบียดเบียนพืชผักสวนครัวที่ปลูกไว้ ถ้าถึงช่วงกินได้จะถูกเก็บไปกินหมด พืชผลบางอย่างที่ยังไม่ถึงเวลาต้องรออีก 2-3 วันก็หายหมด แต่มากไปกว่านั้นถ้าไปทำในพื้นที่ที่มีอิทธิพลก็จะเกิดอันตรายอย่างยิ่ง ดังเป็นข่าวลือว่าคนงานสวนส้มแอบขโมยส้มและขโมยของ ได้หายตัวไปหลายคนแล้ว คนคาดว่าถูกเก็บ การรู้จักตัวตนและรู้จัก "คนอื่น" นั้นเป็นเรื่องลึกซึ้งยิ่งนัก เมื่อเผชิญเข้ากับวัฒนธรรมคนละระบบ แต่ในขณะเดียวกันพื้นที่ที่ไม่ใช่สิ่งตายตัวเสมอไป เช่นไทใหญ่ที่ทำงานก่อสร้างในเมืองนั้นสงบปากสงบคำไม่กล้าออกไปเดินเล่นพำน คนในเมืองเชียงใหม่ก็มองว่าเรียบง่ายปกครองง่าย และการหาผักปลาที่ขึ้นตามท้องไร่ในตัวของเชียงใหม่ที่เจ้าของทิ้งกร้างไว้ และไปตกปลาจากห้วยตึงเฒ่า คนเชียงใหม่กลับมองว่าเขามีวัฒนธรรมอันดีงาม รู้จักประหยัดและเจียมตัว เรื่องของพื้นที่ทางวัฒนธรรมนี้เป็นเรื่องของระบบคิดที่สัมพันธ์กับบริบทที่ยืดหยุ่นมาก เพราะปัจเจกชนมีสิทธิในการสร้างวาทกรรมด้วย สะท้อนว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์นั้น เป็นสิ่งที่ทั้งถูกคนอื่นสร้างให้และเจ้าตัวเป็นผู้สร้างเอง อัตลักษณ์อย่างหลากหลายหรือสอดคล้อง ก็มีกาลและเทศที่แสดงออก ความเป็นไทจะประสานประโยชน์ก็อาจมีแต่เรื่องประเพณี พิธีกรรมของชาวไท ซึ่งจะประสานรอยร้าวได้บ้าง ชาวบ้านกล่าวก็มีความเห็นว่าวัฒนธรรมนั้นแหละดีที่สุดในการที่จะรวมกันได้ กล่าวได้ว่าสมบัติร่วมของชุมชนชาวไทใหญ่ก็คือวัฒนธรรมไทใหญ่ แต่ก็อยู่ในระดับที่เข้มข้น หรือเจือจางต่างกัน ดูเผินๆแล้วดูเหมือนว่า วัฒนธรรมจะทำให้คนไทใหญ่ทั้งหมดรวมกันได้ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใดก็ตาม แต่กระแสดความเข้มข้นในวัฒนธรรมไทก็เริ่มจืดจางลงแล้ว สำหรับกลุ่มคนรุ่นใหม่ และคนที่เป้นไทเก่าก็ได้ปรับตัววัฒนธรรมผสมผสานกับวัฒนธรรมของคนเมืองไปอย่างเหมาะสม อัตลักษณ์เกิดจากความสัมพันธ์กันในบริบททางสังคม และหลากหลายจึงเป็นความงดงาม กล่าวคือมันเป็นกลไกสังคมที่เป็นไปโดยธรรมชาติของการเรียนรู้ และงดงามเมื่อมันทำให้ปรับตัวได้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละคน แต่ละกลุ่มความงดงามก็คือความสมดุลย์ทั้งทางกายภาพและจิตวิญญาณนั่นเอง ไทใหญ่สร้างวาทกรรมแห่งความยิ่งใหญ่ใส่ไว้แทบทุกตัว

บทของสังคม เช่น การฟ้อนดาบ เป็นศิลปะที่พัฒนามาจากการต่อสู้และการป้องกันตัวที่เรียกว่า "ลายก้ำลายเจิง" พวกเขาเชื่อว่าแสดงถึงความเก่งกล้าสามารถในการรบ ความทรงจำอันนี้บันทึกไว้อย่างเหมาะแก่กาลเทศะและจะถูกนำไปใช้ได้ยาวนาน เพราะปรับบทบาทหน้าที่ เป็นได้ทั้งอัตลักษณ์ที่ย้อนไปใช้อัตเป็นศิลปะและการรำรำที่บอกถึงความสง่างาม เช่นเดียวกับรำนกลี้อถึงความเชื่อในศาสนา ถึงยุคการท่องเที่ยวก็สร้างความหลากหลายและ

ตื่นตาได้ เกี่ยวกับเครื่องดนตรีไทใหญ่ก็สร้างวาทกรรมไว้ให้ลูกหลานเชื่อว่า ในอดีตนั้นไทใหญ่มีความสามารถในการตีกลองใช้ดาบ และรำรำทำนกรบ "ฟ้อนดาบ" จนคนจีนมาเรียนด้วยและนำไปสอนต่อคนจีนด้วยกัน การรื้อฟื้นความทรงจำทำให้ชาวบ้านรื้อฟื้นคุณภาพชีวิตแต่หนหลัง บ้านแม่สาวหมอกเปาเคเลิการรำรำนางนก ด้วยเหตุผลว่ายากจนจึงไม่มีเงินตัดเครื่องแต่งตัวนางนก แต่เมื่อคืนประวัติศาสตร์ชุมชน ชาวหมอกเปาก็ร่วมสละทุนทรัพย์รื้อฟื้นรำนกลี้อขึ้นมาใหม่ ดังภาพการรำนางนกที่ปรากฏนี้เป็นผลงานจากนักเรียนไตใหม่ที่ร่วมแสดงในงานปอยออกหว่า (ออกพรรษา) ปี 2545 โรงเรียนบ้านแม่สาวเมืองหนอง

5.4 ตุงและการขยายพื้นที่สู่คนเมือง

แม่นุ่น คำชื่น(2544, เมษายน 9)สะท้อนถึงกลุ่มลูกค้าที่มาซื้อตุงว่ามีตั้งแต่คนในละแวกบ้านจนกระทั่ง ถึงคนที่มาจากเชียงใหม่ กรุงเทพฯคนที่มาจากที่ไกลๆมาซื้อทีละหลายๆเวลาทำตุงมักจะได้อันละตัวเท่านั้น คำบอกเล่านี้ฟังดูแล้วมีความภูมิใจคือการที่ตุงได้รับความนิยมจากคนในเมืองในกรุงเทพฯ นั่นก็คือวัฒนธรรมไตที่ขยายได้ ซึ่งจะเป็นใครก็ตาม เพราะสำนึกของแม่นุ่นคือสำนึกร่วมของการเป็นคนไทย นอกนั้นเป็นหมู่บ้านคนเมืองเห็นได้จากการสร้างวาทกรรมที่เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของตุงเป็นการประสานพื้นที่กับคนเมือง เช่นตุง

ภาพที่ 38 ลายเกล็ด
พญานาคห้อยที่ชาย
ตุงเมืองฝาง

จะขายดีมากในปอยออกหว่า การทำตุงนิยมถวายพระกับธรรม "หลักสุดด้าย" (หลักสุดทำย) แม่นุ่นสร้างวาทกรรมที่แม่สาว โดยเชื่อมบทบาทหน้าที่ของตุงกับพิธีกรรมของคนเมือง ว่าเหมือนเทศน์มหาวิปาก เสมือนว่าตุงจะพริ้วพาคนที่ใกล้จะเสียชีวิตให้เกาะชายตุงไปสู่สวรรค์ตามความเชื่อเรื่องตุงสามหางของคนเมือง ซึ่งเป็นตุงคนละประเภทกับตุงที่ใช้ในวันออกพรรษา ในขณะที่คนไตที่เมืองม่าว ใช้ความหมายจากตุงยาววันออกพรรษาประเภทนี้ขยายพื้นที่สู่ ความเป็นชาวพุทธที่เข้มข้นคือ การทอดตุงยาวไปจนยอดตุงเสียดขอบฟ้า จึงเรียกที่ซ่อนปักฟ้าเพื่อไปรับพระพุทธรูปกลับจากการเทศนาโปรดพระราชมารดาถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ส่วนตุงของแม่นุ่นก็ยาวมากเหมือนกัน แต่ความหมายเหมือนกับสะพานข้ามแดนของชีวิต แต่อย่างไรก็ตามแม่นุ่นคงไม่ได้ให้ความสำคัญที่ความหมายจะตรงกันหรือไม่ หรือจะถูกต้องอย่างไร แต่แม่นุ่นช่างทอดตุงนอกจาก

สร้างสรรค์ทางศิลปะแล้ว ยังเป็นผู้เลือกใช้ตุงเพื่อการขยายพื้นที่ให้มีสมบัติทางวัฒนธรรมร่วมกับคนพื้นเมืองเสียมากกว่า ในขณะที่พิธีกรรมเกี่ยวกับตุงนั้นทั้งสองแห่งยังเป็นพิธีกรรมที่ทำในประเพณีออกพรรษาเหมือนกัน แต่การสร้างวาทกรรมนั้นต่างกันดังกล่าวนมาแล้วข้างต้น นอกจากนั้นที่หางตุงของเมืองฝางยังมีผ้าถักด้วยไหมพรมเป็นรูปสี่เหลี่ยมเล็กๆ ห้อยชายอยู่เป็นอันมาก รูปร่างลายผ้าคล้าย ๆ "เกร็ดพญานาค" เสมือนว่าชาวไตมาวได้ซ่อนอัตลักษณ์ที่เป็นลวดลายผ้าไว้ตรงชายตุงของชาวเมืองฝาง เช่นเดียวกับที่เมืองฝางมีแม่น้ำมาวและชื่อเมืองซ้ำซ้อนกับ เมืองแจ้ฝาง และเมืองหลุยหลี่ประเทศจีนหลายหมู่บ้าน ซึ่งเราไม่อาจหาความสัมพันธ์ได้ในขณะนี้

5.5 ไทใหญ่คือไทย

นอกจากนั้นในยามคับขัน ไทใหม่อพยพมามากมาย ชาวบ้านแม่สาวเมืองหนองกี้ต้องหยิบวาทกรรมการสร้างอัตลักษณ์ความเป็น "ไทย" มาอธิบายตัวตน ในภาพนี้เป็นการสร้างวาทกรรมด้วยอัตลักษณ์ความเป็นพลเมืองไทยที่บ้านแม่สาว ในวันที่ 5 ธันวาคม 2545 เพื่อเป็นการแสดงออกถึง ความเคารพใน ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ของไทยอย่างสมบูรณ์แบบ บนลานหน้าบ้านของจเรแสงเอื้อง การสร้างวาทกรรมเพื่อบอกอัตลักษณ์เช่นนี้เป็นข้อยืนยันว่าพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่มีความเป็นพลวัตรและ จเรแสงเอื้องหนีพม่ามาประมาณ 20 ปี ความสามารถในการเป็นจเร คือเป็นนักเทศน์วรรณกรรมศาสนาในวัด และขายบับหลักไต่ คือวรรณกรรมไทใหญ่ ก็ทำให้ดำรงชีพอยู่ในพม่าได้ แต่ก็ต้องทนกับ

ภาพที่ 39 บ้านจเร แสงเอื้อง แสดงอัตลักษณ์ของความเป็นคนไทย ในวันเฉลิมพระชนมพรรษา

5 ธันวาคม พ.ศ.2545

ความไม่มั่นคงเพราะการกดขี่จากพม่าและมีใจผู้ร้ายซุกซม ท่านจึงหนีมาอยู่ที่นี่ประมาณปี พ.ศ. 2529 ขณะนี้ท่านเสียชีวิตแล้ว ลูกหลานท่านเล่าเรื่องท่านอยู่ที่เมืองลาเซียวก็มีความสุขดี เพราะปลูกอะไรก็ขึ้นงอกงาม น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ มีที่ดินก็เป็นของตัวเอง แต่ถูกพม่ารังแกจนขาดความมั่นคง ไม่รู้ว่าวันรุ่งขึ้นจะถูกรังแกเรื่องอะไร มาอยู่เมืองไทยสบายใจไม่ต้องหวาดระแวงไม่ต้องกลัวว่าพม่าจะมายุ่งวุ่นวาย ถ้าขยันทำมาหากินอยู่เมืองไทย ไม่มีวันอดตาย ชีวิตประวัติของจเรแสงเอื้องสะท้อนวาทกรรมที่แสดงออกในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ถึงพลังการใช้อำนาจของผู้ด้อยอำนาจภายใต้สังคมไทยที่หวังฝากผีฝากไข้ ก็คือการประกาศว่าตนเป็นคนไทย

สรุป

ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวไทใหญ่บ้านแม่สาวเมืองหนอง จะบอกอัตลักษณ์ ตามลักษณะภูมินามวิทยา คือตั้งชื่อขยายตามประวัติการก่อตั้งชุมชน ตามที่ชาวบ้านเล่าว่า ผู้ที่มาก่อตั้งชุมชนนี้เป็นชาวไทใหญ่มาจากเมืองหนองในพม่า คนอื่นจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่าแม่สาวเมืองหนองส่วนหมู่บ้านที่ขยายออกไปในเชิงเขาด้านในก็ชื่อว่าบ้านแม่สาวหมอกเปา เพราะภูเขานั้นชื่อภูเขาหมอกเปา หรือดอยหมอกเปา หมู่บ้านอื่นโดยรอบเป็นคนเมืองก็มีชื่อขยายบอกอัตลักษณ์เช่นกัน เช่นหมู่บ้านแม่สาวอวมะนาว ผู้ก่อตั้งชุมชนเป็นชาวนา ช่วงเวลาที่ผ่านมาก็ก่อร่างสร้างตัวเป็นชุมชนชาวนาเป็นฐานที่พักพิงของชาวไทใหญ่ที่รักสงบ แม่สาวมีพื้นที่ติดต่อกับตำบลท่าตอน ซึ่งมีแม่น้ำกกไหลผ่าน จึงเป็นย่านที่ผู้คนเดินทางติดต่อค้าขายกันทางแม่น้ำกก เมื่อก่อนประมาณ 60 ปี ย่านสะพานท่าตอนมีกลุ่มคนลาวทั้งนั้น กล่าวได้ว่าลุ่มน้ำแม่กกและลุ่มน้ำแม่สาวประกอบ

ด้วยคนไทย ไทใหญ่ คนลาวและชนเผ่าที่อาศัยอยู่ด้วยกัน กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ เคยมีชีวิตสัมพันธ์กัน ทั้งซื้อขายแลกเปลี่ยนประสพการณ์ทำมาหากินและพึ่งพาอาศัยกัน แต่เดี๋ยวนี้การเกตรไม่สามารถเลี้ยงตัวเองได้ ทุกคนต่างคาดหวังจากในเมือง ความสัมพันธ์ในชุมชนจึงจางหาย

ผู้เข้าร่วมกระบวนการ พื้นที่จังหวัดอุดรดิตถ์
วันที่ 26 กันยายน 2552
ณ ห้องประชุมราชพฤกษ์ อาคาร 12 เรือนต้นสัก
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

1. นางสาวสุณีย์ ชาญเมธี
2. นางสาวสุธีรา ดังดี
3. นางสาวอนุชิตา ชั่วประเสริฐ
4. นางสาวสุนันท์ นนทิ
5. นางสาวธนพร กะนะแสง
6. นางสาววรรณ สุวรรณชื่น
7. นางสาวพจณีย์ สิงโตทอง
8. นางสาวนิตา ทาจารย์
9. นายวันชัย วรรณสวาท
10. นางสาววรรณมา สิงห์อรุณ
11. นายเฉลิม หนูชัย
12. นายศรี แสงจันทร์
13. นายเอกนิษฐ์ ขำภีระ
14. นางสาวมนฤดี สารใจ
15. นายวิศัลย์ วัฒนสุทัย
16. นางสาวอรุณี กุลพรม
17. นายสุทธิชัย ปานเยี่ยม
18. นางละไพ ไพเราะ
19. ด.ช.ธีระวัฒน์ จันทร์เส็ง
20. ด.ญ.สาธิตา ศิลปะชัย

เอกสารอ้างอิง

เบญจวรรณ วงศ์คำ (ผู้เรียบเรียง) ย้อนคุณค่าอดีต...ปัจจุบัน...ภูมิคุ้มกันอนาคต “คนเวียงบัว” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว) สำนักงานภาค 2550.

ประมวล เจริญยิ่งและคณะ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าละหอก
กระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2551

เรณู อรรฐาเมศร์ งานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนไทใหญ่ ลุ่มน้ำแม่มาว แม่สาว และแม่กก
2546 (สกว.)

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล อ้างอิงใน เรณู อรรฐาเมศร์ คติชนวิทยา อัดสำเนา 2549